

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om upptagning och mottagande av muntlig bevisning i de allmänna domstolarna

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås det ändringar i rättegångsbalken, lagen om rättegång i brottmål, lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar, lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar, lagen om rättegång i marknadsdomstolen och lagen om säkerhetskontroller vid domstolar.

Genom propositionen genomförs regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering, enligt vilket mottagandet av bevis vid rättegångar ska koncentreras till tingsrätterna så att bevisningen dokumenteras för hovrättsbehandlingen.

Enligt propositionen ska en bild- och ljudupptagning göras av den muntliga bevisning som tas emot vid tingsrätten. Om ändring söks i ett mål, tar hovrätten och högsta domstolen i princip del av den muntliga bevisning som dokumenterats genom denna upptagning, och vittnen och andra personer som förhörs vid rättegången kallas inte för att avge sin berättelse på nytt. I vissa situationer ska muntlig bevisning kunna läggas fram vid huvudförhandlingen genom att hänvisa till den så att fullföljdsdomstolen sätter sig in i bevisningen utan att parterna och allmänheten är närvarande. Dessutom görs vissa andra ändringar i sättet att ta emot muntlig bevisning.

Syftet med propositionen är att förbättra riktigheten i den bedömning av bevisningen som görs vid sökande av ändring, att effektivisera förfarandet för ändringssökande samt att minska de kostnader och andra olägenheter som ändringssökande medför för parter och vittnen. Genom propositionen eftersträvas dessutom att stärka hovrättens roll som den domstol som kontrollerar riktigheten i tingsrättens avgörande genom att tyngdpunkten i rättegången i allt högre grad flyttas till tingsrätten. Samtidigt främjas användningen av informationsteknik i rättegångsförfarandet.

Propositionen hänför sig till budgetpropositionen för 2022 och avses bli behandlad i samband med den.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft vid en tidpunkt som bestäms särskilt genom lag.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL.....	1
MOTIVERING	4
1 Bakgrund och beredning.....	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Beredning.....	5
2 Nuläge och bedömning av nuläget.....	6
2.1 Målsättningar och principer för rättegången	6
2.2 Förfarande vid ändringssökande	7
2.2.1 Hovrättsreformen 1998 och utvecklingen därefter.....	7
2.2.2 Mottagande av muntlig bevisning vid fullföljdsdomstolen.....	9
2.2.3 Bevisningsupptagningar vid ändringssökande	10
2.2.4 Rättegångens offentlighet vid ändringssökande.....	12
2.3 Förberedelse av mål i tingsrätten	12
2.4 Mottagande av muntlig bevisning på nytt i tingsrätten	14
2.5 Telefon och videokonferens vid mottagande av muntlig bevisning.....	14
2.6 Bedömning av nuläget.....	15
3 Mål	18
4 Förslagen och deras konsekvenser.....	18
4.1 De viktigaste förslagen.....	18
4.2 De huvudsakliga konsekvenserna	20
4.2.1 Konsekvenser för rättegångsförfarandet	20
4.2.2 Konsekvenser för parter, vittnen och sakkunniga	24
4.2.3 Konsekvenser för de grundläggande och mänskliga rättigheterna.....	27
4.2.4 Konsekvenser för myndigheternas verksamhet.....	27
4.2.5 Ekonomiska konsekvenser	31
5 Andra handlingsvägar	42
5.1 Alternativen och deras konsekvenser.....	42
5.1.1 Förbud mot överklagande i fråga om bevisning.....	42
5.1.2 Utnyttjande av bild- och ljudupptagningar som gjorts vid förundersökning	44
5.1.3 Mottagande av muntlig bevisning utifrån transkribering som gjorts i tingsrätten ..	45
5.1.4 Mottagande av muntlig bevisning genom en ljudupptagning som gjorts i tingsrätten	46
5.1.5 Skapande av bild- och ljudupptagningar i hovrätten och högsta domstolen	47
5.1.6 Andra handlingsvägar	48
5.2 Lagstiftning och andra handlingsmodeller i utlandet.....	48
5.2.1 Sverige	48
5.2.2 Norge.....	54
5.2.3 Danmark.....	55
5.2.4 Estland.....	56
5.2.5 Tyskland.....	57
6 Remissvar	58
7 Specialmotivering.....	60
7.1 Rättegångsbalken	60
7.2 Lagen om rättegång i brottmål	82

RP 133/2021 rd

7.3 Lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar	85
7.4 Lag om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar	88
7.5 Lagen om rättegång i marknadsdomstolen.....	89
7.6 Lag om säkerhetskontroller vid domstolar	90
8 Bestämmelser på lägre nivå än lag	91
9 Ikraftträdande.....	91
10 Verkställighet och uppföljning	92
11 Förhållande till andra propositioner.....	92
11.1 Samband med andra propositioner.....	92
11.2 Förhållande till budgetpropositionen	92
12 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning	92
LAGFÖRSLAG	106
Lag om ändring av rättegångsbalken	106
Lag om ändring av lagen om rättegång i brottmål	112
Lag om ändring av 13 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar ...	114
Lag om ändring av 10 § i lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar	115
Lag om ändring av 4 kap. 17 § och 5 kap. 10 § i lagen om rättegång i marknadsdomstolen	116
Lag om ändring av 1 och 5 § i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar	116
BILAGA	118
PARALLELLTEXT	118
Lag om ändring av rättegångsbalken	118
Lag om ändring av lagen om rättegång i brottmål	129
Lag om ändring av 13 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar ...	132
Lag om ändring av 10 § i lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar	133
Lag om ändring av 4 kap. 17 § och 5 kap. 10 § i lagen om rättegång i marknadsdomstolen	133
Lag om ändring av 1 och 5 § i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar	135

MOTIVERING

1 Bakgrund och beredning

1.1 Bakgrund

På 2000-talet har bild- och ljudupptagning av muntlig bevisning som tas emot i tingsrätten och som sedan genom upptagningen tas emot i fullföljdsdomstolen upprepade gånger lyfts fram.

Frågan bedömdes första gången vid justitieministeriet år 2001, när kommissionen för ändringssökande föreslog att bevisning som tas emot vid tingsrätten ska spelas in genom bild- och ljudupptagning och att upptagningen ska utnyttjas vid ändringssökande (Delbetänkande av kommissionen för ändringssökande. KB 2001:10, s. 59–63). Lagstiftningsåtgärder vidtogs dock inte.

Den utredningsman som 2006 bedömde behoven av att utveckla systemet för ändringssökande ansåg att det då ännu inte var behövligt eller möjligt att överväga en övergång till ett system där bevisning som lagts fram vid tingsrätten spelas in för hovrätten. I Sverige hade man dock nyligen beslutat att övergå till ett sådant sätt att ta emot muntlig bevisning vid ändringssökande, och enligt utredningsmannen var det på sin plats att noggrant följa genomförandet och konsekvenserna av den reformen (Ändringssökande från tingsrätten hos hovrätten – en ny bedömning av syftet och förfarandet. Justitieministeriets publikationer, Utlåtanden och utredningar 2006:28, s. 45–47).

År 2009 väcktes i riksdagen en lagmotion där det föreslogs att det i fråga om berättelser av personer som hörs i bevissyfte i tingsrätterna ska göras bild- och ljudupptagningar, som hovrätten i sin huvudförhandling ska använda som underlag för sin bedömning av trovärdigheten av bevisningen (LM 63/2009 rd, s. 8). Lagmotionen förkastades, eftersom lagutskottet ansåg att en så stor omställning förutsätter separat lagberedning där reformbehovet, möjligheterna att genomföra ändringen samt ekonomiska och andra konsekvenser noggrant bedöms (LaUB 4/2010 rd, s. 9).

År 2011 lade kommissionen för översyn av hovrätternas och förvaltningsdomstolarnas struktur fram önskemålet att man senare i ett separat projekt ska överväga möjligheten för hovrätten att till den del som är relevant med tanke på ändringssökande använda tingsrättens bevisning i form av bild- och ljudupptagning (Betänkande av kommissionen för översyn av hovrätts- och förvaltningsdomstolens struktur. Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 17/2011, s. 21).

Även i bevisningskommissionens arbete togs användning av bild- och ljudupptagning vid hovrätter upp, men den ansåg i sitt betänkande 2012 att det inte finns skäl för den att utarbeta förslag till införande av ett sådant system. Detta berodde på att bestämmelser om systemet med tillstånd till fortsatt handläggning vid hovrätten hade utfärdats föregående år och att det då ännu inte fanns någon närmare utredning om reformens konsekvenser. Dessutom bedömde man vid den tidpunkten i Sverige konsekvenserna av ett sådant sätt att ta emot muntlig bevisning (Bevisning i allmänna domstolar. Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 69/2012, överlåtelsebrev).

År 2012 tillsatte justitieministeriet en delegation för beredning av bland annat förslag till ett långsiktigt rättssäkerhetsprogram. I det reformprogram för rättsvården för åren 2013–2025 som delegationen utarbetade uppställdes som ett mål på medellång sikt (2015–2019) att utreda förutsättningarna och tidsramen för införande av ett system där muntlig bevisning vid fullföljds-

domstolarna tas emot i form av videoinspelningar som gjorts vid tingsrätterna (Reformprogrammet för rättsvården för åren 2013-2025. Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 16/2013 s. 40).

Riksdagens grundlagsutskott lyfte i sin bedömning av reformprogrammet för rättsvården fram särskilt videoinspelning av rättegångar. Enligt grundlagsutskottet kunde man med metoden utan att inkräkta på rättssäkerheten koncentrera utfrågningarna av vittnen till underrätterna, reducera antalet nya utfrågningar i tingsrätten vid överklaganden och därmed spara tid och möda för alla parter och samtidigt snabba på behandlingen. Grundlagsutskottet ansåg att det var angeläget att det avsätts medel för att införa videofilmning av rättegångar och att verksamheten kommer i gång så snabbt som möjligt (GrUU 20/2014 rd, s. 3, se även GrUU 29/2014 rd, s. 2).

År 2014 fäste lagutskottet i samband med utvidgningen av systemet med tillstånd till fortsatt handläggning igen uppmärksamhet vid upptagningen av bevisning som tas emot i tingsrätterna och påskyndade utarbetandet av en utredning om detta (LaUB 24/2014 rd, s. 6). Riksdagen godkände lagutskottets förslag om att regeringen snabbt ska utreda behovet av och möjligheterna till att införa ett system där fullföljdsdomstolen tar emot muntlig bevisning med hjälp av bild- och ljudupptagningar som gjorts i tingsrätten (Rsv 308/2014 rd – RP 246/2014 rd).

År 2020 bedömde en utredningsperson på uppdrag av justitieministeriet hur brottskedjan fungerar med beaktande av de så kallade LEAN-principerna. I utredningen föreslogs det att man ska överväga om hovrätten kan basera sin dom huvudsakligen på bevisning som lagts fram vid tingsrätten (LEAN-projekt för att bedöma rättskedjan. Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2020:6, s. 51).

1.2 Beredning

År 2019 utarbetade justitieministeriet en bedömningspromemoria om behovet av och möjligheterna till att införa ett förfarande där personbevisning vid hovrätten tas emot som bild- och ljudupptagningar som gjorts i tingsrätten (Mottagande av personbevisning i hovrätten med hjälp av bild- och ljudupptagningar. Bedömningspromemoria. Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2019:6).

Bedömningspromemorian genomgick remissbehandling våren 2019. Ett sammandrag över remissvaren har publicerats (Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa. Lausuntotiivistelmä. Presentationsblad på svenska: Mottagande av personbevisning i hovrätten med hjälp av bild- och ljudupptagningar. Sammandrag av remissvaren. Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 2019:50).

I regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering konstateras det att i rättegångar ska mottagandet av bevis koncentreras till tingsrätterna så att bevisningen upptas för hovrättsbehandlingen (Ett inkluderande och kunnigt Finland – ett socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbart samhälle. Statsrådets publikationer 2019: 31, s. 89).

Den 2 december 2019 tillsatte justitieministeriet en arbetsgrupp för beredning av ett förslag till lagstiftning om mottagande av personbevisning vid fullföljdsdomstolen med hjälp av bild- och ljudupptagningar som gjorts vid tingsrätten (VN/4330/2018). Arbetsgruppens betänkande publicerades den 14 december 2020 (Mottagande av muntlig bevisning genom en upptagning. Betänkande av arbetsgruppen för videoupptagning. Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2020:20).

Man begärde utlåtande om arbetsgruppens betänkande av 52 instanser, inklusive alla allmänna domstolar, finansministeriet, laglighetsövervakarna samt dem som företräder åklagare och rättegångsbiträden. Dessutom kunde vem som helst lämna ett utlåtande om betänkandet i tjänsten utlåtande.fi.

Det kom in 45 utlåtanden om betänkandet. Ett sammandrag av utlåtandena har publicerats (Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta - Videotallennustyöryhmän mietintö. Lausuntotiivistelmä. Presentationsblad på svenska: Mottagande av muntlig bevisning genom en upptagning – Betänkande av arbetsgruppen för videoupptagning. Sammandrag av utlåtandena. Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 2021:12 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-853-0>)

Beredningsunderlaget till propositionen finns i den offentliga tjänsten på adressen <https://oikeusministerio.fi/sv/projekt-och-lagberedning> och har identifieringskod [OM033:00/2018](https://oikeusministerio.fi/sv/projekt-och-lagberedning).

2 Nuläge och bedömning av nuläget

2.1 Målsättningar och principer för rättegången

Kännetecknande för ett ändamålsenligt rättegångsförfarande har ansetts vara att det är säkert, snabbt och förmånligt (se till exempel RP 15/1990 rd, s. 5–6, och LaUB 9/1997 rd, s. 5–7). Bestämmelserna i 21 § om rättsskydd i grundlagen (731/1999) och de internationella förpliktelser som gäller de mänskliga rättigheterna och som är bindande för Finland förutsätter dessutom att förfarandet garanterar en rättvis rättegång. Dessa strävanden kan kallas processmål.

Enligt säkerhetsmålet ska rättegångsförfarandet vara sådant att det ger domstolen de bästa möjligheterna att avgöra såväl faktiska som rättsliga frågor korrekt. Snabbhetsmålet förutsätter att avgörandet fattas så snabbt som möjligt utan att rättegångens säkerhet äventyras. Rättegångars snabbhet nämns också i 21 § i grundlagen, enligt vilken var och en har rätt att utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad. Förmånlighetsmålet gäller kostnaderna för förfarandet. Förfarandet ska ordnas så att det inte medför oskäligt stora kostnader. Målet hänför sig till den så kallade access to justice-principen, enligt vilken alla också ska ha en faktisk möjlighet att få rättsskydd.

Kravet att rättegången ska vara rättvis omfattar flera delfaktorer. I grundlagens 21 § 2 mom. om rättsskydd anges de viktigaste delfaktorerna, det vill säga offentlighet vid handläggningen, rätten att bli hörd, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring. Förteckningen avses inte vara uttömmande. Bestämmelsen i grundlagen hindrar inte att man genom lag föreskriver om smärre undantag från garantierna för en rättvis rättegång under förutsättning att undantagen i fråga inte ändrar ställningen för rättsskyddsgarantierna som huvudregel och inte äventyrar individens rätt till rättvis rättegång. De rättsskyddsgarantier som avses i bestämmelsen omfattar också bland annat de rättigheter som enligt artikel 6 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och enligt artikel 14 i internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter särskilt garanteras en person som åtalas för ett brott (RP 309/1993 rd, s. 79). Rättigheten till en rättvis rättegång omfattas också av artikel 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna.

Med offentlighetsprincipen avses att utöver parterna i rättegången har vem som helst rätt och möjlighet att få information om rättegångar, följa muntliga förhandlingar i domstolarna, ta del av domstolarnas avgöranden och bekanta sig med handlingar som samlats under rättegångar. Ett av de centrala kännetecknen för en demokratisk rättsstat är att rättegångarna är offentliga. Detta beror på att domstolarnas rättskipning är av auktoritär karaktär och att genom den utövas

betydande tvångsmakt mot individer och sammanslutningar, eftersom domstolens avgöranden är bindande för parterna i rättegången. Offentligheten vid rättegång har stor betydelse för kontrollen av domstolarnas verksamhet. Genom offentligheten har medborgarna möjlighet att övervaka domstolarna. En större insyn i domstolarnas verksamhet ökar också medborgarnas tilltro till domstolarna. Det är lättare att hysa tilltro till att verksamheten i domstolarna är tillförlitlig och korrekt om den är öppen än om den sker i hemlighet (RP 13/2006 rd, s. 5). De allmänna domstolarna omfattas till denna del av en speciallag, nämligen lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007).

Rätten att bli hörd förutsätter att domstolen ger parten en faktisk möjlighet att bli hörd innan avgörandet fattas. Principen omfattar också tanken om processuell jämlikhet mellan parterna.

En rättvis rättegång omfattar rätt att söka ändring. En rättegång vid fullföljdsdomstolen behöver dock inte i alla avseenden vara likadan som en rättegång vid tingsrätten.

När rättegångsförfarandet reformerades på 1980- och 1990-talen bedömdes det att de ovan nämnda målen för rättegången bäst uppnås genom ett muntligt, omedelbart och koncentrerat förfarande. Muntlighets-, omedelbarhets- och koncentrationsprinciperna kan kallas rättegångsprinciper.

Med muntlighetsprincipen avses att parternas berättelser och bevisning läggs fram muntligen vid domstolen. Vid det muntliga förfarandet har parterna möjlighet att genast svara på varandras inlagor, och domarna kan genast utöva sin frågerätt. Parterna har då också möjlighet att försäkra sig om att domstolen har förstått det av parten framlagda rättegångsmaterialet på det sätt som parten avser.

Omedelbarhetsprincipen å sin sida innebär ett krav på att hela rättegångsmaterialet vid rättegången omedelbart ska läggas fram för den domare som avgör målet eller ärendet. Endast en sådan domstolsledamot som deltagit i hela huvudförhandlingen får delta i avgörandet av målet eller ärendet. Omedelbarhetsprincipen förutsätter också att domstolsledamöterna ska grunda sitt avgörande på sina egna omedelbara iakttagelser. Ur partens perspektiv innebär omedelbarhet att parten själv kan framföra målet eller ärendet och lägga fram rättegångsmaterialet för domstolen. Omedelbarhetsprincipen kan också anses kräva att domstolen har tillgång till det ursprungliga rättegångsmaterialet, som ska vara så tillförlitligt som möjligt.

En omedelbar och muntlig rättegång förutsätter att koncentrationsprincipen iakttas. Enligt koncentrationsprincipen ska den egentliga behandlingen av ett mål eller ärende ske i ett sammanhängande förfarande. Koncentrationsprincipen underlättar hanteringen av rättegångsmaterialet och bedömningen av målet eller ärendet samt bidrar till att påskynda rättegången. Koncentration av behandlingen förutsätter att målet eller ärendet har förberetts tillräckligt innan behandlingen inleds.

2.2 Förfarande vid ändringssökande

2.2.1 Hovrättsreformen 1998 och utvecklingen därefter

Bestämmelserna om hovrättsförfarandet i 26 kap. i rättegångsbalken är i huvudsak från 1998. Syftet med 1998 års hovrättsreform var att reformera det tidigare nästan uteslutande skriftliga hovrättsförfarandet så att det är förenligt med det tidigare reformerade underrättsförfarandet och uppfyller kraven enligt människorättskonventionerna.

Vid hovrättsreformen delades hovrättsförfarandet in i förberedelse, som i allmänhet var skriftlig, och i avgörandeskedet, som var antingen en muntlig huvudförhandling eller en föredragning. Huvudförhandlingen skulle i regel alltid hållas när en part yrkade på det eller när det var fråga om att i hovrätten bedöma trovärdigheten av den muntliga bevisningen.

Syftet med hovrättsreformen var att fler huvudförhandlingar ska hållas vid hovrätterna. Bestämmelserna om huvudförhandling byggde på muntlighets-, omedelbarhets- och koncentrationsprinciperna på samma sätt som man tidigare gått till väga i fråga om tingsrättsförfarandet.

Hovrättsreformen har bedömts ha lett till att nivån på rättskipningen och avgörandena har förbättrats. Tack vare reformen kunde Finland i fråga om hovrätterna återkalla det förbehåll om en parts rätt till muntliga förhandlingar som hade gjorts till Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna (artikel 6).

Hovrättsreformen ledde å andra sidan till en kraftig ökning av antalet huvudförhandlingar. Trots att det var i enlighet med målen för reformen, skulle fullskaliga muntliga huvudförhandlingar också ordnas i mål eller ärenden där det inte behövdes. Det nya förfarandet förutsatte en större arbetsinsats per mål eller ärende av hovrätterna och åklagarna, och ordnandet av huvudförhandlingen visade sig vara arbetskrävande. Till följd av detta ökade antalet oavgjorda mål eller ärenden och de genomsnittliga handläggningstiderna förlängdes från drygt fem månader 1997 till nästan åtta månader 2001 (RP 91/2002 rd s. 8, RP 105/2009 rd s. 11–12). Hovrättsförfarandet blev dyrare för både parterna och staten i mål eller ärenden där huvudförhandling hölls samt tyngre för vittnen.

Strävan har varit att ingripa i missförhållandena genom att begränsa antalet mål eller ärenden som ska avgöras vid en huvudförhandling i hovrätten. År 2003 utfärdades det bestämmelser om ett sällningsförfarande, som ersattes av systemet med tillstånd till fortsatt handläggning år 2011. Användningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning utvidgades 2015 på så sätt att för närvarande behövs tillstånd till fortsatt handläggning, om det inte är fråga om ett brottmål där svaranden har dömts till strängare straff än fängelse i åtta månader och besväret avser det brott som tillräknats svaranden eller straffet (25 a kap. 5 § i rättegångsbalken).

För närvarande omfattas cirka tre av fyra mål eller ärenden som anländer till hovrätten av tillstånd till fortsatt handläggning, och något över hälften av sådana mål eller ärenden meddelas tillstånd till fortsatt handläggning. På 2010-talet har antalet mål eller ärenden som anländer till hovrätterna klart minskat. År 2010 anlände cirka 11 150 mål eller ärenden till hovrätterna, men år 2019 endast cirka 8 450 mål eller ärenden. Förklaringen till detta är att antalet brottmål har minskat vid tingsrätterna och sökande av ändring har blivit sällsyntare. År 2019 var den genomsnittliga handläggningstiden för alla mål och ärenden i hovrätterna 5,8 månader. Vid huvudförhandlingarna avgjordes cirka 2 000 mål eller ärenden (Domstolarnas arbetsstatistik år 2019. Justitieministeriets publikationer, Verksamhet och förvaltning 2020:4, s. 4–6, och Effekterna i hovrätterna av att systemet med tillstånd till fortsatt handläggning infördes och av att dess tillämpningsområde utvidgades. Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2019:1, s. 14 och 31–32).

År 2020 steg den genomsnittliga handläggningstiden till 6,3 månader trots att antalet mål och ärenden som kom in till hovrätterna sjönk till cirka 7 370 mål (domstolsväsendets bokslut 2020, s. 66). Året var dock exceptionellt, eftersom behandlingen av många mål och ärenden måste avbrytas på grund av coronaviruspandemin.

2.2.2 Mottagande av muntlig bevisning vid fullföljdsdomstolen

Hovrätten. Bestämmelser om handläggning av besvärssärenden finns i 26 kap. i rättegångsbalken. Hovrätten avgör besvärssärenden antingen på föredragning utifrån skriftligt rättegångsmaterial eller vid huvudförhandlingen.

Huvudförhandlingen grundar sig på muntlighets-, omedelbarhets- och koncentrationsprinciperna. Vid huvudförhandlingen i hovrätten hörs parter, vittnen och sakkunniga och tas annan utredning emot. Enligt 26 kap. 14 § i rättegångsbalken ska hovrätten hålla huvudförhandling när en part i ett tvistemål eller en målsägande eller en svarande i ett brottmål kräver det. Huvudförhandling behöver dock inte hållas, om muntlig bevisning enligt 26 kap. 15 § 1 mom. inte behöver tas emot på grund av att det inte kan finnas något rimligt tvivel om att tingsrätten bedömt bevisningen på riktigt sätt och om det också i övrigt är klart onödigt att hålla huvudförhandling, särskilt med beaktande av målets eller ärendets art och dess betydelse för parten.

Med stöd av 26 kap. 14 a § i rättegångsbalken får hovrätten självant hålla huvudförhandling när den anser att det behövs.

Enligt 26 kap. 15 § 1 mom. i rättegångsbalken ska, om huvudförhandling hålls och ärendet gäller tingsrättens bedömning av tilltron till muntlig bevisning, den muntliga bevisning som har tagits emot i tingsrätten tas emot på nytt till behövliga delar, om det inte finns något hinder för det. Bevisningen behöver inte tas emot på nytt, om det inte utifrån det skriftliga rättegångsmaterial som en helhet kan finnas något rimligt tvivel om att tingsrätten har bedömt bevisningen på riktigt sätt.

En part kallas personligen till huvudförhandlingen vid hovrätten, om det för utredningen av saken anses nödvändigt att han eller hon hörs. Kravet på en parts personliga närvaro vid huvudförhandlingen grundar sig vanligen på att trovärdigheten av hans eller hennes berättelse ska bedömas i målet eller ärendet, men det kan dels vara fråga om att trygga möjligheterna för svaranden i ett brottmål att delta eller försvara sig, dels domstolens möjligheter att bedöma ett rättvist straff. Hovrätten har ansetts ha skyldighet att höra svaranden i brottmål personligen till exempel när målet är av särskild betydelse för svarandens arbetskarriär, trots att avgörandet i målet inte handlar om tilltron till muntlig bevisning och ingen part kräver att huvudförhandling ska hållas (RP 105/2009 rd, s. 70).

Vid hovrätten kan det också ordnas en så kallad småskalig huvudförhandling där enbart ändringssökanden hörs. Denna huvudförhandling är då inte en upprepning av tingsrättsförhandlingen, utan vid huvudförhandlingen tillgodoses partens rätt att driva sin sak och möta sin domare i ett för parten viktigt mål (RP 105/2009 rd, s. 70).

Vittnen och sakkunniga samt parter som hörs i bevissyfte kallas personligen till hovrättens huvudförhandling för avgivande av sin berättelse. Hovrätten kan inte vid bedömningen av den muntliga bevisningen stödja sig på hur tingsrätten i sitt avgörande eventuellt har refererat de berättelser som de förhörda har avgett, utan hovrätten ska göra egna iakttagelser om den muntliga bevisningen.

Ett sådant vittne, en sådan sakkunnig eller en sådan part som hörts i tingsrätten får dock vid hovrättens huvudförhandling i bevissyfte höras per telefon eller med anlitande av någon annan lämplig ljud- eller bildöverföringsmetod, om domstolen anser att detta är lämpligt och om trovärdigheten av vittnets, den sakkunniges och partens berättelse kan bedömas på ett tillförlitligt sätt utan att han eller hon är personligen närvarande (17 kap. 52 § och 26 kap. 24 a § 2 mom. i rättegångsbalken).

Om parterna och vittnena inte kan kallas till huvudförhandlingen, kan huvudförhandlingen i princip inte hållas, utan den måste ställas in och ett nytt datum för huvudförhandling bestämmas för målet eller ärendet. Om en part trots en kallelse som delgivits parten uteblir från huvudförhandlingen i hovrätten, tillämpas 26 kap. 20 § i rättegångsbalken. Om en part som är ändringssökande är frånvarande, kan partens besvär lämnas därhän till den del som är föremål för huvudförhandlingen. Om svaranden i ett brottmål personligen har kallats till huvudförhandlingen i egenskap av ändringssökande och svaranden har skickat ett ombud i sitt ställe, ska man i saken förfara i enlighet med 21 §. Om svaranden i ett brottmål personligen har kallats till huvudförhandlingen i egenskap av ändringssökande och uteblir från huvudförhandlingen, till vilken han eller hon har uppmanats att infinna sig vid vite, kan domstolen förelägga honom eller henne ett högre vite eller bestämma att han eller hon ska hämtas till huvudförhandlingen i fråga eller en senare huvudförhandling.

Om ändringssökandens motpart är frånvarande och behandlingen av målet eller ärendet förutsätter att motparten är närvarande, kan huvudförhandlingen i princip inte hållas. Det finns inte heller några förutsättningar att hålla huvudförhandlingen, om ett vittne eller en sakkunnig uteblir från den.

I 26 kap. 21 § 1 mom. i rättegångsbalken föreskrivs dock att om en part, ett vittne eller någon annan som ska höras inte infinner sig till huvudförhandlingen trots vite eller om någon som domstolen har bestämt att ska bli hämtad inte påträffas eller om kallelsen inte kan delges, kan huvudförhandlingen hållas och saken avgöras trots utevaron, om det finns skäl därtill. Tillämpningen av bestämmelsen begränsas av tillitsprincipen enligt 26 kap. 16 § i den lagen. Tillitsprincipen innebär att om muntlig bevisning som har tagits emot i tingsrätten inte tas emot på nytt i hovrätten, får tingsrättens avgörande ändras för denna bevisnings del bara om bevisningen inte längre kan tas emot på nytt. Detta kan vara fallet till exempel om vittnet har dött. Avgörandet på ett straffyrkande får dock alltid ändras till förmån för svaranden i brottmålet.

Högsta domstolen. Bestämmelser om behandlingen av ärenden som gäller ändringssökande i högsta domstolen finns i 30 kap. i rättegångsbalken.

Högsta domstolen avgör ett ärende på grundval av det skriftliga rättegångsmaterial som lagts fram, om någon muntlig förhandling inte hålls i saken. Om muntlig förhandling hålls, ska även det material som lagts fram vid den beaktas.

Enligt 30 kap. 20 § i rättegångsbalken håller högsta domstolen vid behov muntlig förhandling, vid vilken parter, vittnen och sakkunniga kan höras och annan utredning tas emot. Enligt 21 § i det kapitlet får parterna kallas till muntlig förhandling vid äventyr att utevaro inte hindrar att målet handläggs och avgörs. På en part som högsta domstolen anser det nödvändigt att höra ska dock tillämpas vad 12 kap. i rättegångsbalken och 8 kap. i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) föreskriver om åläggande av part att infinna sig till den fortsatta behandlingen av målet. Vid muntlig förhandling i högsta domstolen tillämpas bestämmelserna för mottagande av muntlig bevisning i hovrätten i tillämpliga delar, om inte något annat följer av 30 kap. i rättegångsbalken (HD 2017:12).

2.2.3 Bevisningsupptagningar vid ändringssökande

Muntlig bevisning som tas emot vid huvudförhandlingen ska tas upp på band. Bestämmelser om upptagning på band i tingsrätten finns i 22 kap. 6 § i rättegångsbalken. Enligt bestämmelsen ska i tingsrätten förhör med ett vittne eller en sakkunnig samt med en part som hörs i bevissyfte eller med någon annan tas upp på band. Om det inte är möjligt att banda förhöret, ska berättelsen ordagrant tas in i protokollet. Om det är uppenbart onödigt att banda en berättelse på grund av

att den är kort, ska i protokollet i stället noggrant antecknas vad som har berättats i saken. En protokollförd muntlig berättelse ska genast läsas upp, och i protokollet ska antecknas ett yttrande av avgivaren om att berättelsen har blivit riktigt uppfattad.

Enligt 22 kap. 10 § i rättegångsbalken ska bandet bevaras i minst sex månader från det målet avgjordes. Om ändring har sökts, ska bandet dock bevaras tills målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft. Det är fråga om minimitidsfrister. En ljudupptagning kan bevaras längre till exempel om en klagan är anhängig eller om ett band behövs vid behandlingen av ett annat mål eller ärende (RP 154/1990 rd s. 22).

Muntlig bevisning ska också tas upp på band i hovrätten. Enligt 26 kap. 27 § i rättegångsbalken ska i hovrätten förhör med ett vittne eller en sakkunnig samt med en part som hörs i bevissyfte eller med någon annan tas upp på band. Om ljudupptagning inte är möjlig, ska berättelsen ordagrant tas in i protokollet. Detta förfarande tillämpas också i högsta domstolen.

Att en ljudupptagning av muntlig bevisning görs i tingsrätten och hovrätten innebär inte att den muntliga bevisningen kan tas emot i en högre domstol genom att ljudupptagningen spelas upp där. Om ärendet gäller tingsrättens bedömning av tilltron till muntlig bevisning, ska den muntliga bevisning som tagits emot i tingsrätten tas emot på nytt till behövliga delar, om det inte finns något hinder för det.

När ett mål eller ärende däremot avgörs vid hovrätten på föredragning utan huvudförhandling, ska med stöd av 26 kap. 12 § i rättegångsbalken innehållet i den bevisning som tagits emot i tingsrätten vid behov klarläggas med hjälp av bevisinspelningen. Detta betyder dock inte att tilltron till den muntliga bevisningen kan bedömas utan att huvudförhandling hålls. Om det i målet eller ärendet är fråga om tilltron till den muntliga bevisningen, ska hovrätten hålla huvudförhandling och 12 § inte tillämpas. När ett mål eller ärende avgörs utan huvudförhandling, kan hovrätten genom att avlyssna en ljudupptagning till exempel kontrollera någon detalj i en berättelse som vittnet avgett i tingsrätten och vars tillförlitlighet annars är ostridig (RP 83/2001 rd, s. 32). I praktiken är det mycket sällsynt.

Användning av ljudupptagningar vid ändringssökande begränsas också av 17 kap. 24 § 2 mom. i rättegångsbalken, enligt vilket en berättelse som antecknats i ett förundersökningsprotokoll eller i någon annan handling eller som upptagits på något annat sätt inte får åberopas som bevis i domstolen om inte något annat föreskrivs i lag. Det är dock möjligt att använda en berättelse som spelats in, om den som avgett berättelsen inte kan förhöras vid huvudförhandlingen eller utom huvudförhandlingen eller om han eller hon trots adekvata åtgärder inte har kunnat nås och avgörandet av målet eller ärendet inte bör fördröjas ytterligare. En ljudupptagning har använts som bevis till exempel i högsta domstolens avgörande HD 2017:12, när en ändringssökande som vistats i Albanien inte anlände till en muntlig förhandling. Det var inte möjligt att höra ändringssökanden via en videoförbindelse, och det var inte heller sannolikt att det skulle vara möjligt senare.

Det finns också vissa andra situationer där ljudupptagning kan användas i hovrätten eller högsta domstolen. Vid behov kan en ljud- eller bildupptagning som har gjorts i tingsrätten till behövliga delar avlyssnas eller visas vid huvudförhandlingen i hovrätten, om den muntlig bevisning som har tagits emot i tingsrätten till någon del inte ska tas emot på nytt. Bestämmelser om detta finns i 26 kap. 24 a § 1 mom. i rättegångsbalken. Vid högsta domstolen kan man gå tillväga på motsvarande sätt.

I 17 kap. 47 § i rättegångsbalken finns det bestämmelser om en situation där den som hörs i domstolen i sin muntliga berättelse avviker från vad han eller hon tidigare har berättat för domstolen, åklagaren eller en förundersökningsmyndighet eller inte avger någon berättelse. Då får den tidigare berättelsen användas som bevis till den del den muntliga berättelsen avviker från den tidigare berättelsen eller den som hörs inte har avgett någon berättelse. Det kan också vara fråga om en ljudupptagning som gjorts i en tingsrätt eller hovrätt, men i praktiken är avlyssning av en sådan upptagning också då sällsynt.

En bild- och ljudupptagning som spelats in vid en förundersökning kan användas som bevis i vissa situationer där det har ansetts befogat att särskilt skydda den som hörs. Det är fråga om personer under 15 år eller sådana personer som hörs vars psykiska funktioner är störda. På detta sätt kan man gå tillväga också i fråga om målsägande i åldern 15–17 år i behov av särskilt skydd och målsägande i vissa sexualbrott. I fråga om dem får med stöd av 17 kap. 24 § 3 mom. i rättegångsbalken förhör som vid förundersökningen har videobandats eller lagrats genom någon annan jämförbar bild- och ljudupptagning åberopas som bevis, om den åtalade har getts behörig möjlighet att ställa frågor till den förhörde.

2.2.4 Rättegångens offentlighet vid ändringssökande

Med offentlighetsprincipen enligt 1 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar avses i princip att vem som helst har rätt och möjlighet att få information om rättegångar (diarioffentlighet), följa muntliga förhandlingar i domstolarna (förhandlingsoffentlighet), ta del av domstolarnas avgöranden (offentlighet vid avgöranden) och bekanta sig med handlingar som samlats under rättegångar (handlingars offentlighet).

I enlighet med 14 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar är huvudförhandlingen i hovrätten offentlig, om inte domstolen har förordnat att den hålls utan att allmänheten är närvarande. Ett förordnande av detta slag kan meddelas på de grunder som anges i 15 § i den lagen. I praktiken är den viktigaste av dem att det läggs fram känsliga uppgifter om omständigheter som har samband med någons privatliv, hälsotillstånd eller handikapp eller med socialvård som personen erhållit. I praktiken bestäms det att muntliga förhandlingar ska hållas utan att allmänheten är närvarande, i synnerhet i sexualbrottmål. Däremot får allmänheten inte vara närvarande vid hovrättens föredragning.

Bestämmelserna om offentlighet vid muntlig förhandling och föredragning i högsta domstolen motsvarar bestämmelserna om huvudförhandling och föredragning i hovrätten.

2.3 Förberedelse av mål i tingsrätten

Bestämmelser om förberedelse i tvistemål i tingsrätten finns i 5 kap. i rättegångsbalken. Enligt 17 § 1 mom. i det kapitlet ska domstolen genomföra förberedelsen så att målet kan behandlas utan avbrott vid huvudförhandlingen. Enligt 19 § i det kapitlet ska vid förberedelsen klarläggas parternas yrkanden och grunderna för dem, vad parterna är oense om, vilka bevis som kommer att läggas fram och vad som ska styrkas med varje bevis samt om det finns förutsättningar för förlikning.

Förberedelsen delas in i skriftlig och muntlig förberedelse. Ett muntligt förberedelsesammanträde hålls, om syftena med förberedelsen inte har uppnåtts vid den skriftliga förberedelsen (5 kap. 15 b § i rättegångsbalken). I praktiken hålls ett förberedelsesammanträde i nästan alla tvistemål som avgörs vid huvudförhandlingen.

Vid förberedelsesammanträdet fortsätter behandlingen av målet i enlighet med 5 kap. 15 c § muntligen där den skriftliga förberedelsen slutade. I enlighet med 15 d § i det kapitlet kan ett förberedelsesammanträde också hållas per telefon eller med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i behandlingen har sådan kontakt att de kan tala med varandra, om domstolen anser att detta är ändamålsenligt.

I 5 kap. 24 § i rättegångsbalken föreskrivs det om att göra en sammanfattning. Domstolen ska under förberedelsen av ett tvistemål göra en skriftlig sammanfattning av parternas yrkanden och grunderna för dem samt vid behov av bevisen och vad som ska styrkas med varje bevis. Sammanfattningen ska göras redan före förberedelsesammanträdet, om den kan anses främja den muntliga förberedelsen. Sammanfattningen ska vid behov kompletteras under förberedelsen. I vissa situationer kan sammanfattningen göras muntligen. Den kan också lämnas helt ogjort, om målet avgörs vid förberedelsen.

Att klarlägga vad som ska styrkas med varje bevis ger möjlighet att strukturera den bevisning som tas emot vid huvudförhandlingen och att fokusera på de omständigheter som parterna är oense om. Förhör med en person som förhörs om flera omständigheter kan då hållas temavis så att förhör om varje tvistig omständighet förrättas på en gång.

Enligt 5 kap. 28 § i rättegångsbalken överförs målet från förberedelse till huvudförhandling när de omständigheter som ska klarläggas har klarlagts eller när det av någon annan orsak inte längre är ändamålsenligt att fortsätta förberedelsen.

I ett ansökningsärende hålls ingen muntlig förberedelse, om det handläggs på det sätt som föreskrivs för ansökningsärenden i 8 kap. i rättegångsbalken. Ett ansökningsärende kan dock överföras för handläggning enligt handlägningsordningen för tvistemål, varvid man i fråga om förberedelsen gör på samma sätt som vid tvistemål. Ett ansökningsärende kan behandlas på samma sätt som tvistemål när ärendet är tvistigt och gäller samlevnadens upphörande, äktenskapsskillnad eller underhåll för make, vårdnad om barn, umgängesrätt eller underhåll för barn, adoption eller ett ärende som avses i lagen om förmyndarverksamhet (442/1999). I andra tvistiga ansökningsärenden får tingsrätten besluta att behandlingen ska fortsätta på det sätt som föreskrivs för handläggningen av tvistemål.

Förberedelsen av ett brottmål är huvudsakligen skriftlig. Enligt 5 kap. 10 § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) ska förberedelsen fortsätta muntligen, om detta av särskilda skäl är nödvändigt så att målet vid huvudförhandlingen kan behandlas i ett sammanhang. I praktiken håller tingsrätterna ett förberedelsesammanträde i brottmål endast undantagsvis. Detta sker främst i mycket omfattande mål.

Till skillnad från i tvistemål har domstolen inte skyldighet att göra en skriftlig sammanfattning i brottmål. Det är mycket sällsynt att en skriftlig sammanfattning görs i brottmål.

Förberedelsen av ett brottmål begränsas i vissa situationer av den tidsfrist som föreskrivits för huvudförhandlingen. I 5 kap. 13 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål föreskrivs det att om svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning, ska huvudförhandlingen hållas inom två veckor från det att brottmålet blev anhängigt. Fattas ett beslut om häktning, reseförbud eller avstängning från tjänsteutövning efter det att åtal har väckts, räknas tiden från beslutet. I den paragrafens 2 mom. föreskrivs det att om en svarande som inte har fyllt 18 år åtalas för ett brott för vilket, under de omständigheter som nämns i åtalet, föreskrivs strängare straff än fängelse i sex månader, ska huvudförhandlingen hållas senast 30 dagar efter det att brottmålet blev anhängigt. Om huvudförhandlingen ställs in ska en ny huvudförhandling hållas inom 30 dagar från den dag då huvudförhandlingen skulle ha hållits. Det är

möjligt att avvika från tidsfristerna, om ett viktigt i paragrafens 3 mom. angivet skäl med anknytning till förberedelsen av målet kräver det.

2.4 Mottagande av muntlig bevisning på nytt i tingsrätten

I vissa situationer tas muntlig bevisning som redan en gång tagits emot vid behandlingen av ett ärende i tingsrätten emot på nytt i tingsrätten.

Detta kan för det första ske när en högre domstol återförvisar målet eller ärendet till tingsrätten. Det finns inga bestämmelser om återförvisning i lag, men enligt etablerad rättspraxis kan ny behandling av ett mål eller ärende i tingsrätten, beroende på orsaken till återförvisningen, förutsätta att en ny huvudförhandling hålls. Vid huvudförhandlingen efter återförvisningen tas i princip samma muntliga bevisning emot som vid den första huvudförhandlingen före återförvisningen.

Tingsrätten ska hålla en ny huvudförhandling även om huvudförhandlingen en eller två gånger har varit uppskjuten totalt mer än 30 dagar, utom om det med hänsyn till målets eller ärendets omfattning eller art eller av andra särskilda skäl anses onödigt och om det kan anses att huvudförhandlingen har hållits i ett sammanhang trots uppskovet och avbrottet. En ny huvudförhandling behöver inte heller hållas när den i ett brottmål har varit uppskjuten i över 30 dagar för undersökning av svarandens sinness tillstånd (6 kap. 11 § i rättegångsbalken och 6 kap. 11 § i lagen om rättegång i brottmål).

Vid en ny huvudförhandling som hålls på grund av ett alltför långvarigt uppskov ska målet behandlas på nytt. Bevisning som har tagits emot tidigare ska tas emot på nytt till den del detta anses ha betydelse för målet och det inte finns något hinder för mottagandet. I övriga fall ska domstolen i behövlig omfattning ta del av bevisningen på basis av rättegångsmaterialet från den tidigare huvudförhandlingen (6 kap. 12 § i rättegångsbalken och 6 kap. 12 § i lagen om rättegång i brottmål).

Muntlig bevisning som har tagits emot tidigare kan dessutom tas emot på nytt i tingsrätten också när den muntliga bevisningen tidigare har tagits emot utom huvudförhandlingen i enlighet med 17 kap. 56 § i rättegångsbalken. Utgångspunkten är att inte gå tillväga på det sättet, men med stöd av 59 § i det kapitlet ska bevisningen dock tas emot på nytt om en part som har varit frånvarande begär det och parten har haft laga hinder för sin utevaro men inte har kunnat anmäla detta i tid, eller om domstolen anser att bevisningen behöver tas emot på nytt av särskilda skäl. Domstolen ska vid behov vid huvudförhandlingen redogöra för det rättegångsmaterial som har kommit in vid mottagande av bevisning utom huvudförhandlingen.

2.5 Telefon och videokonferens vid mottagande av muntlig bevisning

Utgångspunkten är att vittnen, sakkunniga och de målsägande som hörs i bevissyfte ska vara personligen närvarande när de avger sin berättelse vid huvudförhandlingen i tingsrätten och hovrätten samt vid den muntliga förhandlingen i högsta domstolen. I vissa situationer kan muntlig bevisning dock tas emot med hjälp av telefon eller videokonferens eller någon annan lämplig teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra.

Enligt 17 kap. 52 § 2 mom. i rättegångsbalken är hörande per telefon ett alternativ när den som hörs inte personligen kan närvara vid huvudförhandlingen på grund av sjukdom eller av något annat skäl, eller om den som hörs inte kan infinna sig personligen vid huvudförhandlingen utan

att det uppstår kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse. Hörande per telefon är också möjligt när trovärdigheten av den berättelse som den som hörs avger kan bedömas tillförlitligt utan att han eller hon är personligen närvarande vid huvudförhandlingen.

Hörande med hjälp av videokonferens är med stöd av 17 kap. 52 § 1 mom. i rättegångsbalken möjligt under samma förutsättningar som hörande per telefon. Utöver detta kan videokonferens användas i vissa andra situationer såsom när den som hörs är under 15 år eller när förfarandet behövs för att skydda den som hörs eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne mot hot mot liv eller hälsa.

En förutsättning för användning av telefon och videokonferens vid mottagande av muntlig bevisning är alltid att domstolen anser att det är lämpligt. Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs.

Även ett anonymt vittne kan enligt 17 kap. 53 § i rättegångsbalken höras med hjälp av en telefon- eller videoförbindelse eller någon annan lämplig teknisk metod för dataöverföring. När det anonyma vittnet hörs kan vittnets röst också ändras så att han eller hon inte kan identifieras genom den.

Med hjälp av en videokonferens kan hörandet även ske utom huvudförhandlingen. På detta sätt kan man utom huvudförhandlingen höra en part i bevissyfte eller ett vittne eller en sakkunnig, om han eller hon på grund av sjukdom eller av något annat skäl inte kan infinna sig till huvudförhandlingen, eller om den som hörs inte kan infinna sig till huvudförhandlingen utan att det uppstår kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse. En videokonferens kan också ordnas när det före huvudförhandlingen finns behov av att höra en part eller någon annan person eller att ta emot någon annan utredning för att utreda en sådan omständighet om vilken en sakkunnig ska höras. Bestämmelser om detta finns i 17 kap. 56 § 2 mom. i rättegångsbalken.

Även i 26 kap. 24 a § 2 mom. i rättegångsbalken finns det bestämmelser om att ett vittne, en sakkunnig eller en part som hörts i tingsrätten kan höras i hovrätten per telefon eller med hjälp av videokonferens. Med stöd av det momentet får ett vittne, en sakkunnig eller en part som hörts i tingsrätten vid hovrättens huvudförhandling i bevissyfte höras per telefon eller med hjälp av någon annan lämplig ljud- eller bildöverföringsmetod, om domstolen anser att detta är lämpligt och om trovärdigheten av vittnets, den sakkunniges och partens berättelse kan bedömas på ett tillförlitligt sätt utan att han eller hon är personligen närvarande.

I början av 2019 ökade parternas möjligheter att med hjälp av en teknisk metod för dataöverföring delta i rättegången. Då trädde sådana ändringar i rättegångsbalken och lagen om rättegång i brottmål i kraft vars syfte är att öka användningen av videoförbindelser vid rättegången. De gäller dock inte hörande av en part i bevissyfte, utan till denna del tillämpas fortfarande de ovan nämnda bestämmelserna.

2.6 Bedömning av nuläget

Kvaliteten på muntlig bevisning. Syftet med bestämmelserna om huvudförhandling i hovrätten har varit att hovrätten ska ha lika goda förutsättningar att bedöma muntlig bevisning som tingsrätten. Tanken är att detta ska uppnås genom att de personer som förhörts i tingsrätten personligen på nytt ska avge sin berättelse vid huvudförhandlingen i hovrätten.

I själva verket har hovrätten dock i fråga om bevisning en svagare ställning än tingsrätten. Orsaken till detta är för det första att det vanligen går minst flera månader mellan huvudförhandlingen i tingsrätten och i hovrätten. På grund av tidens förlopp har de vid rättegången förhörda personernas minnesbilder av de händelser som är föremål för rättegången ofta blivit suddigare när huvudförhandlingen i hovrätten inleds. Det är vanligt att de som förhörs meddelar vid huvudförhandlingen i hovrätten att de kom ihåg händelserna bättre i tingsrätten eller vid förundersökningen. I en sådan situation kan vid huvudförhandlingen med stöd av 17 kap. 47 § 2 mom. i rättegångsbalken användas det som de tidigare har berättat som bevis.

Tiden mellan huvudförhandlingarna i tingsrätten och hovrätten kan också medföra andra felkällor i de förhörda berättelser. De förhörda kan till exempel ha diskuterat de händelser som är föremål för rättegången med andra personer eller ha fått veta vad andra som förhörts i tingsrätten har berättat. I mål som fått uppmärksamhet av medierna har nyhetsrapporteringen om tingsrättens avgörande kunnat inverka på de förhörda berättelser. Dessutom är sannolikheten för att så kallade falska minnen uppstår allt större ju längre tid som gått från de händelser som berättelsen gäller.

De berättelser som avgetts av dem som förhörs vid rättegången kan också ändras mer eller mindre avsiktligt mellan tingsrättens och hovrättens huvudförhandlingar. Ibland utsätts vittnena för osaklig påverkan så att de ska ändra sin berättelse vid huvudförhandlingen i hovrätten. En part som förlorat målet eller ärendet i tingsrätten kan ha intresse av att ändra sin berättelse för att förbättra sitt besvärsmöjligheter till framgång. Han eller hon har nämligen genom tingsrättens avgörande kunnat inse hurdan förhållningen till hans eller hennes berättelse är och utifrån det kunnat bedöma hurdan berättelse som skulle kunna ändra avgörandet till förmån för honom eller henne.

Av dessa orsaker motsvarar vanligen den berättelse som har avgetts i tingsrätten bättre det som faktiskt har skett än den berättelse som har avgetts i hovrätten. På motsvarande sätt är den berättelse som har avgetts vid den första behandlingen i tingsrätten i princip bättre bevis än det som de förhörda kommer ihåg vid en ny huvudförhandling som hålls efter det att den högre domstolen har återförvisat målet eller ärendet till tingsrätten eller när huvudförhandlingen har varit uppskjuten en alltför lång tid.

Det ovan beskrivna problemet minskas dock i brottmål av att man vid avgörandet av målet oberoende av rättsinstans kan stödja sig på den förhördes förundersökningsberättelse, om han eller hon inte kommer ihåg eller vill berätta om händelserna eller berättar om dem på ett annat sätt än tidigare.

Inställande av huvudförhandlingar i hovrätterna. När en part, ett vittne eller en sakkunnig inte kan kallas till huvudförhandlingen i hovrätten, måste huvudförhandlingen i allmänhet ställas in. Detsamma gäller om någon som ska förhöras personligen uteblir från förhöret. Inställandena förlänger handläggningstiderna, ökar kostnaderna och försvårar processhanteringen.

År 2019 var man tvungen att 430 gånger ställa in huvudförhandlingen i hovrätterna. Sammanlagt hölls huvudförhandling 1 968 gånger i hovrätterna det året. I allmänhet kan huvudförhandlingen ställas in före sammanträdesdagen, men av de huvudförhandlingar som ställdes in 2019 ställdes 31 huvudförhandlingar in först vid sammanträdet. I dessa fall är kostnaderna för och besväret med att ställa in huvudförhandlingen större för hovrätten, parterna och vittnena än när huvudförhandlingen kan ställas in tidigare.

Längden på huvudförhandlingarna i hovrätterna. Under de senaste åren har huvudförhandlingarna i hovrätterna blivit längre. År 2013 pågick huvudförhandlingen i hovrätten i genomsnitt

4,2 timmar, men år 2019 redan 5,5 timmar. Längden på huvudförhandlingen beror huvudsakligen på den mängd muntlig bevisning som läggs fram vid förhandlingen. En längre huvudförhandling innebär ökade rättegångskostnader för parterna och att hovrätternas ledamöter, föredragande, åklagare och offentliga rättsbiträden måste lägga ner mer arbetstid på huvudförhandlingen.

Huvudförhandlingar som pågår flera dagar i hovrätterna. Största delen av de huvudförhandlingar som hålls i hovrätterna pågår högst en sammanträdesdag. Andelen huvudförhandlingar som är längre än så är dock inte ringa. År 2019 pågick huvudförhandlingen i 276 av 1 995 ärenden eller mål som avgjordes vid huvudförhandlingen i hovrätterna i över åtta timmar och i 39 ärenden eller mål i över 25 timmar. Av de huvudförhandlingar som pågick över åtta timmar var knappt två tredjedelar brottmål. Däremot hålls i högsta domstolen mycket sällan muntliga förhandlingar som är särskilt långa.

Det stora antal personer som förhörs vid huvudförhandlingar som pågår flera dagar försvårar planeringen av huvudförhandlingen och upprättandet av tidsplaner för den. Det är också arbetsdrygt att kalla de som ska förhöras till huvudförhandlingen. Och ju fler som ska förhöras, desto mer sannolikt är det att någon av dem uteblir från huvudförhandlingen. Av dessa orsaker försvårar hovrättens skyldighet att på nytt förhöra parter, vittnen och sakkunniga personligen vid huvudförhandlingen i synnerhet vid långa huvudförhandlingar processhanteringen utöver att skyldigheten medför onödigt arbete för hovrätterna och fördröjer behandlingen av målet eller ärendet.

Förberedelse av brottmål. För närvarande är förberedelsen av ett brottmål huvudsakligen skriftlig. Muntliga förberedelsesammanträden hålls mycket sällan och sammanfattningar utarbetas nästan inte alls.

Slutsatsen är att tingsrätterna för närvarande håller huvudförhandling i många omfattande brottmål utan att målet har förberetts tillräckligt. Till följd av detta försvåras processhanteringen och rättegången kan få en oklar struktur. Otillräckliga förberedelser kan också förlänga rättegången, eftersom det vid rättegången kan läggas fram bevisning som vid en väl ledd förberedelse skulle ha kunnat konstateras vara onödig. Dessutom leder otillräckliga förberedelser till ökad risk för att huvudförhandlingen måste skjutas upp till följd av någon oförutsebar omständighet (se även LEAN-projekt för att bedöma rättskedjan. Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2020:6, s. 46–47 och 52–53).

Det kan bedömas att brister som inverkar negativt på huvudförhandlingens förlopp förekommer närmast i omfattande brottmål.

Vittnen. Att vittna vid en rättegång är en skyldighet som man inte kan vägra att uppfylla. Enligt 12 kap. 28 § i rättegångsbalken har i princip endast den som på grund av sjukdom eller avbrott i den allmänna i samfärdseln är förhindrad att följa en uppmaning att infinna sig till domstolen laga förfall. Ett vittne ska infinna sig till huvudförhandling i hovrätten och till muntlig förhandling i högsta domstolen, även om vittnet vanligen har hörts i samma mål eller ärende redan i tingsrätten och i fråga om brottmål i allmänhet också vid förundersökningen. I vissa situationer kan vittnet höras per telefon eller med hjälp av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra.

Ett vittne har rätt att få skälig ersättning för behövliga kostnader för resor och uppehälle samt för ekonomisk förlust. I den mycket allmänna situationen att ersättningen betalas från statens medel är maximibeloppet av den ersättning som betalas för ekonomisk förlust 80 euro per dygn,

även om vittnet då kan kräva extra ersättning av den part som döms att ersätta staten för bevisningskostnaderna. Dessutom har vittnet rätt till antingen fullt dagtraktamente (44 euro år 2021) eller partiellt dagtraktamente (20 euro år 2021). Det kan bedömas att vittnesarvodet inte alltid till fullo ersätter de kostnader, det besvär och den tidsförlust som uppfyllandet av vittnesplikten medför.

Målsägande. Utöver vittnena är de målsägande som behöver förhöras personligen för närvarande tvungna att avge sin berättelse utöver vid förundersökningen och huvudförhandlingen i tingsrätten också vid huvudförhandlingen i hovrätten och eventuellt också vid den muntliga förhandlingen i högsta domstolen. I den allmänna situationen att tingsrättens bedömning av bevisningen har ifrågasatts i ett besvär som en svarande i ett brottmål har anfört hos hovrätten, förutsätter behandlingen av saken i hovrätten vanligen att också målsäganden infinner sig till hovrätten för att berätta om händelserna på nytt.

Undersökningar av rättegångarnas psykiska påverkan har visat att målsägandenas erfarenheter av rättegångarna ofta är negativa och avsevärt ökar den upplevda stressen och traumatiserar ytterligare. En betydande del av målsägandena är rädda för rättegången (till exempel Helinä Häkkänen-Nyholm: Oikeusprosessiin liittyvä stressi ja reaktiiviset häiriöt (stress och reaktiva störningar i samband med rättsprocessen), Duodecim 2017 s. 2351–2356). I synnerhet unga och målsägande i sexualbrott upplever ofta det som tungt att vara tvungen att möta svaranden i ett brottmål och avge sin berättelse på nytt i hovrätten.

3 Mål

Syftet med propositionen är att förbättra riktigheten i den bedömning av bevisningen som görs vid sökande av ändring, att effektivisera förfarandet för ändringssökande samt att minska de kostnader och andra olägenheter som ändringssökande medför för parter och vittnen. Syftet med propositionen är dessutom att stärka hovrättens roll som den domstol som kontrollerar riktigheten i tingsrättens avgörande genom att tyngdpunkten i rättegången i allt högre grad flyttas över till tingsrätten. Samtidigt främjas användningen av informationsteknik i rättegångsförfarandet.

4 Förslagen och deras konsekvenser

4.1 De viktigaste förslagen

Enligt propositionen ska en bild- och ljudupptagning göras av den muntliga bevisning som tas emot i tingsrätten. Om ändring söks i saken, kan fullföljdsdomstolen ta emot den muntliga bevisningen genom denna upptagning, och vittnen och andra som ska höras vid rättegången behöver inte infinna sig i hovrätten eller högsta domstolen för att på nytt avge sin berättelse. Dessutom görs vissa andra ändringar i sättet att ta emot muntlig bevisning.

Tingsrätten. I propositionen föreslås tre centrala ändringar i det rättegångsförfarande som ska iakttas i tingsrätten.

För att fullföljdsdomstolen ska kunna ta emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning ska sättet för upptagning av muntlig bevisning i tingsrätten ändras. I tingsrätten görs en bild- och ljudupptagning av all muntlig bevisning som tagits emot i alla mål och ärenden. Det föreslås att ljudupptagningar slopas.

För det andra ska förberedelsen och huvudförhandlingen i mål utvecklas så att målen kan behandlas på ett strukturerat sätt vid huvudförhandlingen och onödig bevisning inte läggs fram.

Enligt propositionen krävs det inte längre särskilda skäl för muntlig förberedelse i ett brottmål som drivs av åklagaren. Domstolen ska göra upp en skriftlig sammanfattning i ett brottmål som drivs av åklagaren, om det behövs på grund av målets omfattning eller av något annat särskilt skäl. Dessutom ska domstolen vid huvudförhandlingen i både ett brottmål och ett tvistemål övervaka att saken behandlas på ett strukturerat sätt. Säkerställandet av en strukturerad behandling av saken fogas till målen för förberedelsen.

Syftet med de ändringsförslag som gäller behandlingen av ett mål är att muntlig bevisning ska tas emot i tingsrätten på ett sätt som gör det möjligt att i fullföljdsdomstolen ta emot den på ett effektivt och ändamålsenligt sätt genom en bild- och ljudupptagning. En omsorgsfull förberedelse av målet och en strukturerad behandling vid huvudförhandlingen underlättar också avgörandet av målet i tingsrätten.

För det tredje föreslås det att också tingsrätten i vissa situationer ska kunna ta emot muntlig bevisning genom en tidigare bild- och ljudupptagning i tingsrätten. Det är ändamålsenligt att tingsrätten har denna möjlighet när muntlig bevisning som tidigare tagits emot utom huvudförhandlingen i samma mål tas emot på nytt vid huvudförhandlingen. När huvudförhandlingen har varit uppskjuten så länge att det hålls en ny huvudförhandling i målet eller när en högre domstol återförvisar målet till tingsrätten, kan tingsrätten genom sin bild- och ljudupptagning ta emot den muntliga bevisning som den tidigare tagit emot.

Hovrätten. Sättet att ta emot muntlig bevisning ska ses över i de mål och ärenden som hovrätten behandlar i andra instans. I dessa mål och ärenden ska muntlig bevisning i princip tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, och personer som förhörts i tingsrätten ska inte förhöras personligen på nytt i hovrätten.

En avvikelse från mottagandet av muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten genom en bild- och ljudupptagning får göras i två situationer. En person som förhörts i tingsrätten kan kallas till hovrätten personligen för att avge sin berättelse på nytt, om det finns särskilda skäl till det. För det andra är det möjligt att i hovrätten ställa tillägsfrågor till den som förhörts i tingsrätten, om det på grund av nya omständigheter eller bevis som återopats i hovrätten eller av någon annan orsak behövs för utredning av målet.

Muntlig bevisning som ska tas emot genom en bild- och ljudupptagning tas på samma sätt som annan muntlig bevisning emot vid huvudförhandlingen i hovrätten. Genom propositionen ändras inte bestämmelserna om huruvida ett mål avgörs i hovrätten på föredragning utifrån det skriftliga rättegångsmaterialet eller vid huvudförhandlingen och huruvida muntlig bevisning tas emot vid huvudförhandlingen. Hovrätten avgör även i fortsättningen dessa frågor med stöd av de gällande bestämmelserna.

Hovrätten kan tillåta att muntlig bevisning som tas emot genom en bild- eller ljudupptagning läggs fram vid huvudförhandlingen genom hänvisning, om den finner det lämpligt. I denna situation ska hovrätten sätta sig in i den muntliga bevisning som framgår av upptagningen utan att parterna och allmänheten är närvarande.

Genom propositionen ändras inte sättet för upptagning av muntlig bevisning i hovrätten. På samma sätt som för närvarande ska det göras en ljudupptagning av den muntliga bevisning som tas emot i hovrätten.

Högsta domstolen. På samma sätt som hovrätten ska också högsta domstolen ta emot muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. Det ska på samma sätt som i hovrätten vara möjligt att vid en muntlig förhandling i

högsta domstolen personligen förhöra personer som förhörts i tingsrätten på nytt eller för att ställa tillägsfrågor.

Eftersom det inte görs någon bild- eller ljudupptagning i hovrätten, kallas de personer som förhörts personligen vid huvudförhandlingen i hovrätten vid behov till en muntlig förhandling i högsta domstolen för att personligen avge sin berättelse på nytt.

4.2 De huvudsakliga konsekvenserna

4.2.1 Konsekvenser för rättegångsförfarandet

Omedelbarhetsprincipen. Rättegångsförfarandet baserar sig i hög grad på de principer om muntlighet, omedelbarhet och koncentration som har iakttagits i processrättsliga reformer sedan 1980-talet. Dessa principer har ansetts garantera att målen för rättsprocessen uppnås, vilket framgår närmare av avsnitt 2.1.

Det förfarande för ändringssökande som föreslås i propositionen är inte omedelbart i den nuvarande omfattningen. Enligt propositionen ska muntlig bevisning tas emot i fullföljdsdomstolen genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten i stället för vid ett nytt personligt förhör av personer som förhörts i tingsrätten. I ett sådant förfarande är fullföljdsdomstolen inte på samma sätt som för närvarande i sådan växelverkan med den förhörda personen som omedelbarhetsprincipen förutsätter. Vid huvudförhandlingen, där bild- och ljudupptagningen läggs fram genom att det hänvisas till den, realiseras rättegångens omedelbarhet ännu sämre, eftersom parterna inte presenterar rättegångsmaterialet direkt för fullföljdsdomstolen och inte är närvarande när dess ledamöter sätter sig in i det.

Rättegångens omedelbarhet är dock inte ett självändamål. Omedelbarhetsprincipen har iakttagits i arbetet med att utveckla rättegångsförfarandet, eftersom den har ansetts garantera att rättegången är säker, snabb och billig samt rättvis. I och med den tekniska utvecklingen kan dessa mål dock bättre än tidigare uppnås i ett förfarande som i sin nuvarande omfattning inte grundar sig på omedelbarhetsprincipen. Såsom det konstateras nedan i detta avsnitt leder mottagandet av muntlig bevisning genom bild- och ljudupptagningar till att fullföljdsdomstolen i allmänhet har tillgång till ett bättre rättegångsmaterial än för närvarande. Det ökar rättegångens säkerhet och rättsskyddet. Dessutom skulle förfarandet, särskilt i mål där det hålls en lång huvudförhandling, göra rättegången billigare och snabbare än för närvarande. Det föreslagna förfarandet har också andra fördelar.

Propositionen innebär inte att man helt avstår från omedelbarhetsprincipen vid sökande av ändring, utan att den till vissa delar begränsas för att processmålen bättre ska kunna nås. Det förutsätts till exempel fortfarande att endast en sådan domstolsledamot som deltagit i hela huvudförhandlingen får delta i avgörandet av målet.

Arbetsfördelningen mellan domstolarna. I samband med reformen av hovrättsförfarandet har man sedan 1990-talet bland annat strävat efter att tingsrättens och hovrättens roller ska vara tydligare och att arbetsfördelningen mellan dem ska vara ändamålsenligare. Lagutskottet har upprepade gånger ansett att huvudvikten i rättskipningssystemet ska ligga på tingsrätten och att sökande av ändring hos hovrätten är ett rättsmedel som kompletterar rättegången i första instans. Hovrättens huvudsakliga uppgift är att på basis av besvär kontrollera riktigheten i tingsrättens avgörande och korrigera eventuella fel och brister i avgörandet. I enlighet med hovrättens kontrolluppgift ska man i förfarandet betona drag som innebär att riktigheten i tingsrättens avgöranden granskas i stället för en fullskalig omprövning av saken (LaUB 19/1997 rd, s. 5, LaUB 27/2002 rd, s. 4, LaUB 4/2010 rd, s. 3, LaUB 24/2014 rd, s. 2).

Att ta emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning i fullföljdsdomstolen stärker ytterligare hovrättens roll som domstol som kontrollerar riktigheten i tingsrättens avgörande. Om innehållet i den muntliga bevisningen i princip inte ändras vid ändringssökande, är det vid handläggningen av målet i hovrätten tydligare fråga om kontroll av riktigheten i tingsrättens avgörande.

Användningen av bild- och ljudupptagningar ger tingsrätten större tyngd i rättegången också därför att parterna, vittnena och andra personer i regel förhörs endast i tingsrätten i bevissyfte, och den muntliga bevisning som tas emot där utgör därmed grunden på vilken bevisningen bedöms också vid eventuellt ändringssökande. Betydelsen av tingsrättens huvudförhandling vid behandlingen av målet framhävs när parterna vet att det i allmänhet är den enda möjligheten att ställa frågor till dem som ska förhöras.

Kvaliteten på muntlig bevisning och bedömning av bevisningen. Om muntlig bevisning tas emot i fullföljdsdomstolen genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, kan fullföljdsdomstolen avgöra bevisfrågan på basis av samma muntliga bevisning som tingsrätten. Det skulle förbättra hovrättens och högsta domstolens förutsättningar att avgöra saken rätt med avseende på bevisen, eftersom muntlig bevisning i tingsrätten i princip är bättre än vid ändringssökande, vilket framgår närmare av avsnitt 2.6. Därför ökar mottagandet av muntlig bevisning i fullföljdsdomstolen genom en bild- och ljudupptagning rättegångens säkerhet och därmed rättsskyddet.

Å andra sidan är det möjligt att upptagningen av bild och ljud under vissa omständigheter kan påverka den förhörda personens berättelse. Att bli filmad och medvetenheten om att bild- och ljudupptagningen bevaras kan ibland öka stressen för ett vittne eller någon annan som ska förhöras mer än att det görs en ljudupptagning av hans eller hennes berättelse. Om den som ska förhöras upplever det som särskilt ångestfyllt att bli filmad, kan han eller hon inte nödvändigtvis på ett naturligt sätt berätta om händelserna. Upptagningen av bild och ljud kan således i vissa situationer försämra de bevis som tingsrätten och samtidigt också fullföljdsdomstolen har tillgång till.

De eventuella konsekvenserna av bild- och ljudupptagningar för vissa av de förhörda berättelser kan dock bedömas vara mindre än de fördelar som förfarandet för med sig med avseende på bevisen. Förhör vid en rättegång orsakar under alla omständigheter stress som inte kan förväntas öka avsevärt genom filmning. Dessa negativa konsekvenser för vissa förhörda skulle dessutom kunna lindras genom de metoder som beskrivs närmare i avsnitt 4.2.2.

Bedömningen av muntlig bevisning som tagits emot genom en bild- och ljudupptagning kan vara en annan än bedömningen av en berättelse som avgetts av en person som är personligen närvarande vid huvudförhandlingen. Högsta domstolen har i fråga om videoförbindelser ansett att domstolen inte ens med hjälp av en god videoförbindelse kan iaktta utseende, ansiktsuttryck, gester, tonfall, sätt att tala eller känslomässiga reaktioner hos den som ska höras på samma sätt som om han eller hon skulle höras direkt i domstolen (HD 2021:5, punkt 21). I en rättspsykologisk undersökning har man observerat att en berättelse som ges av den som är personligen närvarande upplevs tillförlitligare än en som framförs på en bild- och ljudupptagning och att man förhåller sig positivare till den som avger den. Förklaringen anses ha samband med att den förhörda personens fysiska närvaro ger ett mer levande intryck av honom eller henne än en videobild. Resultaten är dock inte helt samstämmiga. I en australisk undersökning konstaterades det att juryn vid en simulerad rättegång inte nämnvärt påverkades av om målsäganden i ett sexualbrott avgav sin berättelse på video, genom videokonferens eller genom att vara personligen närvarande (se närmare Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioi-

keudessa. (Mottagande av personbevisning på bild- och ljudupptagningar vid hovrätterna). Bedömningspromemoria. Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 2019:6, nämnda undersökningar s. 23–24).

Huruvida den som avger en berättelse ger ett levande intryck bör dock inte ha någon avgörande betydelse vid bedömningen av berättelsen. Liksom högsta domstolen med hänvisning till rättspsykologisk litteratur har framfört kan tillförlitligheten i fråga om personbevisning inte i någon större utsträckning baseras på iakttagelser och intryck som under en rättegång uppkommer rörande en persons sätt att tala, ansiktsuttryck och gester eller känsloreaktioner. Själva berättelsen har större betydelse, till exempel om dess väsentliga innehåll är konsekvent, realistiskt och hålls oförändrat, och hur detaljrik den är (KKO 2013:96, punkt 8, på finska). Bedömningen av muntlig bevisning ska således inte påverkas av om den muntliga bevisningen tas emot genom en bild- och ljudupptagning eller så att den som ska förhöras personligen avger sin berättelse framför domstolens ledamöter, förutsatt att bild- och ljudupptagningen är av tillräckligt hög kvalitet.

Dessutom bör det noteras att domstolarna redan har erfarenhet av bedömning av muntlig bevisning som tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts vid förundersökningen. Så har man förfarit redan länge när den som ska förhöras är under 15 år eller om hans eller hennes psykiska funktioner är störda. För närvarande kan som bevis under de förutsättningar som anges i 17 kap. 24 § 3 mom. i rättegångsbalken även användas förhör som tagits upp vid förundersökningen av en 15 år fylld målsägande som behöver särskilt skydd eller är målsägande i ett sexualbrott. Det är inte känt att bedömningen av bevisningen genom en bild- och ljudupptagning skulle ha upplevts som problematisk i dessa situationer.

Offentligheten vid rättegång. Propositionens konsekvenser för rättegångens offentlighet är inte stora. Detta beror för det första på att propositionen inte påverkar sammanträdesoffentligheten i tingsrätten, utan parterna och allmänheten får följa rättegången på samma sätt som för närvarande. En bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten läggs fram vid hovrättens huvudförhandling och vid högsta domstolens muntliga förhandling, om målet behandlas muntligt i fullföljdsdomstolarna. Både parterna och allmänheten kan komma till fullföljdsdomstolen för att följa mottagandet av muntlig bevisning på samma villkor som för närvarande. En kopia av ljuddelen av en bild- och ljudupptagning ska kunna beställas på samma sätt som en ljudupptagning idag.

Propositionen leder till att offentligheten vid rättegång kringskärs i de undantagsfall där muntlig bevisning läggs fram i fullföljdsdomstolen genom hänvisning till en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. Då visas upptagningen inte vid den offentliga rättegången, utan fullföljdsdomstolen sätter sig in i den muntliga bevisning som framgår av upptagningen utan att parterna och allmänheten är närvarande.

Med tanke på parternas rättegångserfarenhet är det viktigt att behandlingen av deras mål inte bara är korrekt, utan också ser korrekt ut. Denna känsla kan förstärkas av att parterna kan observera att ledamöterna i fullföljdsdomstolen tar emot den bevisning som läggs fram i deras sak. Därför är det möjligt att det sätt att ta emot muntlig bevisning där domstolen sätter sig in i en bild- och ljudupptagning utan att parterna är närvarande skulle inverka negativt på parternas upplevelse av att förfarandet för ändringssökande är rättvist och legitimt.

Det kan däremot bedömas att parternas upplevelse av en rättvis rättegång inte enbart eller i allmänhet ens centralt baseras sig på de iakttagelser som de gör av att ledamöterna i fullföljdsdomstolen tar emot den muntliga bevisningen. Ett förfarande där muntlig bevisning läggs fram i fullföljdsdomstolen genom en hänvisning till en bild- och ljudupptagning som gjorts i tings-

rätten skulle göra förfarandet för ändringssökande snabbare och billigare, vilket ligger i parternas intresse. Det kan också anses klart att ledamöterna i fullföljdsdomstolen sätter sig lika väl in i den muntliga bevisningen oberoende av om de gör det vid ett offentligt sammanträde eller under andra omständigheter.

Framläggande av muntlig bevisning i fullföljdsdomstolen genom hänvisning till en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten inskränker delvis också offentligheten för allmänheten, eftersom medierepresentanterna och den övriga allmänheten inte kan följa mottagandet av muntlig bevisning i hovrätten eller högsta domstolen. Det skulle i viss mån försämra allmänhetens möjligheter att följa rättegången i besvärsskedet, vilket skulle försvåra dess förmåga att bevaka rättskipningen.

Å andra sidan tas genom hänvisning till en bild- och ljudupptagning emot muntlig bevisning som lagts fram i tingsrätten och som således redan är känd för den allmänhet som varit närvarande vid tingsrättens huvudförhandling, och propositionen inverkar inte på rättegångens offentlighet i tingsrätten. Allmänheten kan dessutom utom rättegången komma till domstolen för att titta på en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. Allmänheten ska också ha rätt att få information om ljudet på upptagningen på samma sätt som den för närvarande kan få en kopia av en ljudupptagning som gjorts i tingsrätten.

Det är också värt att notera att ett förfaringssätt där den muntliga bevisningen läggs fram i fullföljdsdomstolen genom hänvisning till en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten inte ska vara utgångspunkten. Ett sådant förfaringssätt kan användas om fullföljdsdomstolen finner det lämpligt. Det kan uppskattas att hänvisningsmetoden årligen kommer att användas vid cirka 300 huvudförhandlingar, baserat på att hovrätterna under åren 2016–2019 höll en över åtta timmar lång huvudförhandling i 275–350 mål per år. Cirka tre femtedelar av dessa mål var brottmål.

Propositionen inskränker även offentligheten vid rättegång så att bevaringstiden för upptagningar som görs av muntlig bevisning förkortas. I domstol görs för närvarande ljudupptagningar av muntlig bevisning, vilka bevaras i minst sex månader. Enligt propositionen ska bevaringstiden för både bild- och ljudupptagningar som görs i tingsrätten och ljudupptagningar som görs i hovrätten och högsta domstolen vara 30 dagar.

Inställande av huvudförhandlingar i hovrätten. Om muntlig bevisning kan tas emot genom en bild- och ljudupptagning, behöver huvudförhandlingar i hovrätten sannolikt inte ställas in lika ofta som nu. Detta beror på att personer som förhörts i tingsrätten inte behöver åläggas att i nuvarande omfattning infinna sig personligen vid hovrättens huvudförhandling.

År 2019 ställdes in 430 huvudförhandlingar i hovrätterna, varav 325 i brottmål, 103 i tvistemål eller ansökningsärenden och två i ärenden som gällde frigivning av långtidsfångar. Av dessa huvudförhandlingar ställdes 31 in först vid sammanträdet. Utifrån dessa uppgifter kan det bedömas att om muntlig bevisning tas emot i hovrätten genom bild- och ljudupptagning minskar antalet huvudförhandlingar som ställs med 200, och antalet huvudförhandlingar som ställs in först vid sammanträdet med ytterligare 10 per år.

Om huvudförhandlingar ställs in mer sällan än för närvarande, kan det antas att handläggningstiderna i hovrätterna förkortas. En minskning av antalet inställda huvudförhandlingar minskar också det arbete och de kostnader som orsakas av onödiga förberedelser för sammanträdet och av ankomsten till sammanträdet. Planeringen och tidtabellen för huvudförhandlingar underlättas om man kan lita på att den överenskomna huvudförhandlingen i allmänhet också genomförs. De som gynnas är förutom domstolarna också parterna, vittnena och de sakkunniga.

Längden på huvudförhandlingar i hovrätten. Bild- och ljudupptagningar bör inte alltid läggas fram i sin helhet i hovrätten, utan bevisning ska tas emot från en upptagning endast i fråga om det som fortfarande är aktuellt i saken. Det kan således vara möjligt att mottagandet av muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning förkortar huvudförhandlingen i hovrätten. För att detta ska kunna uppnås förutsätts dock att behandlingen i tingsrätten är tillräckligt strukturerad för att bild- och ljudupptagningen endast till relevanta delar ska kunna läggas fram i hovrätten.

Om mottagandet av muntlig bevisning inte struktureras tillräckligt i tingsrätten, kan hovrätternas huvudförhandlingar i viss mån förlängas, eftersom onödigt långa bild- och ljudupptagningar ses vid hovrättens huvudförhandling.

Förloppet för huvudförhandlingen ändras i mål där hovrätten tillåter att muntlig bevisning läggs fram vid huvudförhandlingen genom hänvisning. På detta sätt skulle parterna och den potentiella allmänheten endast närvara vid de inledande och avslutande anförandena och inte när hovrätten sätter sig in i den muntliga bevisningen. I de allra mest omfattande målen kan den tid som parterna behöver för att följa mottagandet av muntlig bevisning förkortas med upp till tiotals sammanträdesdagar.

Det skulle sannolikt bli lättare att ordna och genomföra flera dagar långa huvudförhandlingar, om muntlig bevisning i hovrätten togs emot genom en bild- och ljudupptagning. Det skulle förkorta behandlingstiderna i dessa mål.

Tingsrättsförfarande. Utvecklandet av förberedelsen av brottmål så att tingsrätterna oftare än för närvarande håller muntliga förberedelsesammanträden och gör skriftliga sammandrag främjar en effektiv och ändamålsenlig behandling av sådana brottmål. Huvudförhandlingen i ett väl förberett brottmål är mer strukturerad och klarare, och både parterna och domstolarnas ledamöter kan bättre koncentrera sig på vad saken gäller. Dessutom kan utvecklingen av förberedelsen förkorta huvudförhandlingarna, eftersom det läggs fram mindre bevisning som visar sig vara onödig och huvudförhandlingar måste skjutas upp mer sällan.

Däremot är det möjligt att parterna för säkerhets skull ställer fler frågor än tidigare till dem som förhörs i tingsrätten. Det finns tecken på detta i Sverige efter en motsvarande reform där. Detta skulle leda till längre huvudförhandlingar.

En bättre förberedelse av omfattande brottmål i tingsrätten skulle vara till nytta också med tanke på ändringssökandet. Ju mer strukturerat målet behandlas i tingsrätten, desto lättare och effektivare är det att ta emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning i fullföljdsdomstolen. Dessutom gör en väl utförd förberedelse också det lättare att koncentrera sig på det väsentliga vid ändringssökande och minskar onödig bevisning och förkortar därmed rättegångar.

4.2.2 Konsekvenser för parter, vittnen och sakkunniga

Parternas rättegångskostnader. Att ta emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning minskar de rättegångskostnader som ändringssökande medför för parterna. En sådan metod för mottagande av muntlig bevisning skulle jämfört med nuläget förmodligen betydligt minska kostnaderna för inställande av huvudförhandlingar och utbetalning av arvoden till vittnen i fullföljdsdomstolen. Dessa kostnader utgör dock i allmänhet inte en stor andel av de totala kostnaderna för ändringssökande.

Propositionen kan å andra sidan leda till att vissa huvudförhandlingar förlängs i både tingsrätten och hovrätten, vilket kan öka parternas rättegångskostnader. Konsekvenserna bedöms dock inte vara stora.

Propositionens inverkan på parternas rättegångskostnader skulle vara betydande i sådana mål där muntlig bevisning läggs fram genom hänvisning till en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. I sådana situationer skulle parterna och deras biträden inte vara närvarande när man tittar på bild- och ljudupptagningen, vilket skulle avsevärt minska rättegångskostnaderna i målet.

Som ett exempel på storleksklassen på den besparing av rättegångskostnader som förfarandet möjliggör i ett enskilt mål kan tas ett tvistemål mellan två parter där det hålls en 25 timmar lång huvudförhandling. Om den muntliga bevisningen i ett sådant mål tas emot genom hänvisning till en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, kan den tid som parterna är närvarande vid huvudförhandlingen förkortas exempelvis till fem timmar. Eftersom biträdenas genomsnittliga timdebitering i rättegångsärenden enligt en utredning som gjorts vid Institutet för kriminologi och rättspolitik i dagens läge är 210 euro (Laura Sarasoja – Chris Carling, Oikeudenkäyntikulut pääkäsitellyssä ratkaistuissa riita-asioissa 2019, Edilex 26/2020, s. 3), minskar parternas sammanlagda rättegångskostnader, som enligt huvudregeln i sin helhet ska ersättas av den som förlorat besvären, i ett sådant mål med cirka 8 400 euro.

Propositionen kan således leda till att risken för rättegångskostnader i samband med ändringsökande minskar. Den förbättrar i synnerhet i tvistemål de faktiska förutsättningarna för personer och företag att söka ändring i tingsrättens avgöranden.

Vittnen och sakkunniga. Om muntlig bevisning tas emot i fullföljdsdomstolen genom en bild- och ljudupptagning, behöver vittnena i regel inte infinna sig personligen vid hovrättens huvudförhandling eller vid högsta domstolens muntliga förhandling. I ett sådant fall orsakar ett nytt hörande dem inte besvär, tidsspillan och kostnader som kan vara betydande särskilt för de vittnen som bor långt borta från hovrätternas sammanträdesplatser.

Det är särskilt ändamålsenligt att ta emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten i fråga om vittnen som varaktigt vistas utomlands. Det är ofta svårt att kalla dem till en rättegång och det kan till exempel förutsätta en begäran om rättshjälp till myndigheterna i den stat där vittnet vistas, vilket avsevärt kan förlänga behandlingstiden för målet. För vittnen som vistas stadigvarande utomlands kan det vara besvärligt och tidskrävande att resa till Finland för förhör.

Användning av en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten vid ändringssökande innebär också att vittnena i allmänhet inte längre behöver möta svaranden i ett brottmål efter huvudförhandlingen i tingsrätten. Samtidigt kan det minska hot som riktas mot vittnena och andra osakliga försök att påverka efter tingsrättens huvudförhandling, eftersom utgångspunkten är att de inte ska höras på nytt i målet.

Vid rättegången hörs som sakkunnig en person som är känd för redbarhet och skicklighet inom sitt område om erfarenhetssatser som kräver särskild kunskap och om tillämpningen av dessa erfarenhetssatser på de omständigheter som framkommit i ärendet. Sakkunniga hörs i princip skriftligen. När de hörs muntligen, skulle de på samma sätt som vittnen ha nytta av att den muntliga bevisningen tas emot genom en bild- och ljudupptagning.

Målsägande. Det ligger i målsägandenas intresse att muntlig bevisning i fullföljdsdomstolen tas emot genom en bild- och ljudupptagning. Detta beror på att de då i allmänhet inte skulle behöva infinna sig personligen i fullföljdsdomstolen och möta svaranden på nytt, om de inte vill. På så sätt undviker de att återuppleva den stress som orsakas av huvudförhandlingen.

Propositionen kan således bedömas förbättra brottsoffrets ställning. Det har ansetts vara ett viktigt rättspolitiskt mål och uppställts som mål också i regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering (Ett inkluderande och kunnigt Finland – ett socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbart samhälle, Statsrådets publikationer 2019:32, s. 92). Propositionen överensstämmer också med målen i det så kallade offerdirektivet (Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/29/EU om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF).

Integritetsskyddet för personer som ska förhöras i tingsrätten. Enligt propositionen ska det i stället för en ljudupptagning göras en upptagning som innehåller både ljud och bild av den förhörda personens berättelse vid förhör av ett vittne, en sakkunnig samt en part eller någon annan person som hörts i bevis syfte i tingsrätten. Att bli filmad innebär ett mer djupgående ingrepp i den förhörda personens integritet än en ljudupptagning.

De förhörda integritet ska dock skyddas på olika sätt. Tillämpliga på bild- och ljudupptagningar är för det första bestämmelserna om rättegångshandlingar i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (RP 13/2006 rd, s. 29). Bild- och ljudupptagningar ska således hållas hemliga bland annat till de delar de innehåller känsliga uppgifter om omständigheter som hänför sig till en persons privatliv, hälsotillstånd, funktionsnedsättning eller socialvård.

Lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar preciseras så att uppgifter om en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten får lämnas ut endast genom att upptagningen hålls tillgänglig i domstolen. Däremot kan uppgifter om ljudet på upptagningen lämnas ut. Det motsvarar nuläget, enligt vilket uppgifter om en ljudupptagning kan lämnas ut.

Dessutom föreskrivs det att den som önskar se på en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan fråntas sådana föremål som lämpar sig för bildupptagning. Han eller hon kan bli föremål för en säkerhetskontroll för att hitta ett sådant föremål. På detta sätt kan man försäkra sig om att en person som kommit för att se på en bild- och ljudupptagning inte kan fotografera eller videofilma upptagningen.

Det bör också noteras att olaglig spridning av en bild- och ljudupptagning kan uppfylla rekvisitet för något brott. Det kan till exempel vara fråga om spridning av information som kränker privatlivet eller sekretessbrott.

Dessutom bör det noteras att innehållet i de berättelser som avgetts vid en rättegång redan nu lätt kan utredas. Rättegångar är i princip offentliga, så vem som helst kan följa huvudförhandlingarna. Även om någon annan än domstolen kan ta upp rättegången endast med ordförandens tillstånd och när villkoren i 21 § i lagen om offentlighet vid rättegång uppfylls, gör domstolarna själva en ljudupptagning av den muntliga bevisningen som intresserade kan beställa mot betalning. Enligt propositionen ska det i fortsättningen vara möjligt att beställa ljudet på en bild- och ljudupptagning på samma sätt. Dessutom refererar domstolarna i allmänhet innehållet i den muntliga bevisningen i motiveringen till sina avgöranden. Undantag från den omfattande offentligheten vid rättegångar och för rättegångshandlingar finns endast i ett fåtal mål och ärenden, såsom sexualbrott, där det läggs fram uppgifter som är sekretessbelagda med stöd av lag eller som enligt domstolens beslut ska vara sekretessbelagda. Parterna i rättegången får dock också i dessa ärenden kännedom om allt rättegångsmaterial.

4.2.3 Konsekvenser för de grundläggande och mänskliga rättigheterna

Propositionen hänför sig främst till 21 § i grundlagen som gäller rättsskydd. Förslaget kan bedömas främja tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna vid rättegång.

Domstolarnas avgöranden utgör kärnan i rättsskyddet. Enligt propositionen kan fullföljdsdomstolen avgöra ett ärende på basis av muntlig bevisning som tagits upp i tingsrätten. Det förbättrar fullföljdsdomstolens förutsättningar att fatta rätt avgörande om bevisning, eftersom muntlig bevisning i tingsrätten i princip är bättre än vid ändringssökande, vilket framgår närmare av avsnitt 2.6. Hovrättens och högsta domstolens förbättrade förmåga att avgöra bevisfrågor korrekt ökar rättegångens säkerhet och stärker därmed rättsskyddet.

Att ta emot muntlig bevisning i fullföljdsdomstolen genom en bild- och ljudupptagning skulle göra förfarandet för ändringssökande billigare än för närvarande, eftersom kostnaderna för mottagande av muntlig bevisning vid ändringssökande minskar. I sådana ärenden där muntlig bevisning läggs fram i fullföljdsdomstolen genom hänvisning minskar parternas rättegångskostnader klart, eftersom de inte skulle närvara med sina biträden när fullföljdsdomstolen sätter sig in i den muntliga bevisningen. En minskning av risken för rättegångskostnader i samband med ändringssökande skulle förbättra den faktiska och av förmögenhet oberoende jämlikheten mellan parterna i en rättegång, särskilt fysiska personer och små företag, och möjligheten att söka ändring i synnerhet i tvistemål (access to justice). Av samma orsak främjar propositionen den jämlikhet inför lagen som tryggas i 6 § i grundlagen.

Propositionens förhållande till ramvillkoren för en rättvis rättegång behandlas i avsnitt 12.

Ovan i avsnitt 4.2.1 behandlas propositionens konsekvenser för rättegångens offentlighet. I detta sammanhang har man också granskat dess konsekvenser för upplevelsen av en rättvis rättegång.

Propositionens förhållande till det skydd för privatlivet och personuppgifter som tryggas i 10 § i grundlagen behandlas i avsnitten 4.2.2 och 12.

4.2.4 Konsekvenser för myndigheternas verksamhet

Tingsrätterna. Tingsrätterna ska göra en bild- och ljudupptagning av alla berättelser som lagts fram i bevissyfte vid varje huvudförhandling. Bild- och ljudupptagningen ska göras med hjälp av ett videoupptagningssystem som ska utvecklas för ändamålet. Systemet ska utvecklas så att det är så lätt som möjligt att använda vid huvudförhandlingen.

Att använda ett videoupptagningssystem vid huvudförhandlingen skulle sannolikt vara något mer arbetskrävande än att ta upp berättelserna på band. Ett nytt arbetsskede är dessutom att indexera bild- och ljudupptagningen i vissa ärenden. Eftersom det är ändamålsenligt att tingssekreteraren i stället för ordföranden tekniskt ser till att en bild- och ljudupptagning görs och indexeras, understryker propositionen behovet av att se till att den biträdande personalen vid tingsrätterna är tillräcklig. Å andra sidan indexeras berättelserna främst i omfattande ärenden, i vars avgörande det ofta deltar tre tingsdomare i tingsrätten.

Eftersom indexering förutsätter en förståelse för vad förhöret gäller, kan den inte automatiseras med nuvarande teknik. Indexering kan inte heller ersättas med skriftliga återgivningar, eftersom det enligt uppgifter från Rättsregistercentralen för närvarande inte finns någon programvara för taligenkänning på marknaden som på ett tillförlitligt sätt kan omvandla förhørsberättelser på finska och svenska i skriftlig form.

Propositionen minskar i någon mån stämningsmännens arbete. Detta beror på att de stämningsmän som arbetar vid tingsrätterna sköter delgivningarna också till hovrättens huvudförhandlingar. Eftersom det till följd av förslaget kommer att kallas betydligt färre personer till hovrättens huvudförhandlingar än tidigare, kommer det att delges färre kallelser till dem än tidigare. Konsekvenserna kan dock inte uppskattas bli betydande, eftersom antalet huvudförhandlingar – och därmed kallelser som ska delges – vid hovrätterna är avsevärt mindre än vid tingsrätterna. Stämningsmannadelgivning är inte heller det enda sättet att delge kallelser.

Tingsrätterna ska ha ett utrymme där man kan se på bild- och ljudupptagningar. För detta ändamål kan man till exempel använda lediga sessionssalar. På grundval av de svenska domstolarnas erfarenheter kan man utgå från att intresset för att se på bild- och ljudupptagningar är litet. Med tanke på att bild- och ljudupptagningar enligt propositionen också får ses av allmänheten i Finland, till skillnad från i Sverige, kan det vara något vanligare att man bekantar sig med upptagningar här än i Sverige.

Propositionen kan leda till att antalet muntliga bevis som läggs fram i tingsrätten ökar. Å andra sidan kan förslagen om effektivisering av förberedelsen av brottmål förkorta långa huvudförhandlingar i och med att det läggs fram färre muntliga bevis i brottmål. Effekten kan vara betydande i vissa omfattande brottmål. Dessa faktorer kan leda till att den genomsnittliga längden på tingsrätternas huvudförhandlingar förlängs, men effekten är sannolikt inte stor.

En effektivare förberedelse av brottmål kan förkorta tingsrätternas genomsnittliga behandlingstider, i synnerhet eftersom omfattande brottmål är arbetskrävande och ofta binder tre tingsdomares arbetsinsats. I fråga om alla ärenden kan den nya förutsättningen att behandlingen av ärenden ska vara strukturerad i någon mån påskynda behandlingen av ärenden, eftersom ett sådant behandlingssätt kan bedömas göra rättegången tydligare och därmed också lättare att avgöra. Å andra sidan kan en eventuell förlängning av huvudförhandlingarnas längd påverka i motsatt riktning. Mot bakgrunden av dessa faktorer kan det uppskattas att propositionen inte leder till längre behandlingstider i tingsrätterna.

Enligt propositionen kan muntlig bevisning också i tingsrätten tas emot genom en bild- och ljudupptagning när ärendet återförvisas till tingsrätten och när en ny huvudförhandling i ärendet hålls efter ett alltför långt uppskov. På detta sätt kan man förfara också när muntlig bevisning har tagits emot utom huvudförhandlingen. Det skulle underlätta och påskynda behandlingen av sådana ärenden. Antalet sådana är dock litet.

Hovrätterna. Propositionen ändrar avsevärt det förfarande som ska iakttas vid hovrättens huvudförhandling. Med tanke på de praktiska arrangemangen kring huvudförhandlingen förutsätter reformen att hovrätten sköter det tekniska framförandet av bild- och ljudupptagningar vid huvudförhandlingen. I vissa ärenden bör man i förberedelseskedet söka de punkter som är av betydelse för ärendet på en indexerad bild- och ljudupptagning för visning vid huvudförhandlingen. Det är klart att systemet för visning av bild- och ljudupptagningar ska vara lätt att använda och funktionssäkert också ur hovrättens synvinkel.

Propositionen minskar i någon mån arbetsmängden för hovrätternas personal, eftersom det inte längre går åt arbetstid till inställda huvudförhandlingar. I avsnitt 4.2.5, som handlar om propositionens ekonomiska konsekvenser, har det uppskattats att detta sparar arbetstiden för hovrätternas ledamöter med cirka 660 timmar, för hovrätternas föredragande med cirka 220 timmar och för hovrätternas kanslipersonal med cirka 420 timmar per år. Denna tid frigörs för behandling av andra ärenden. Om huvudförhandlingar inte ställs in skulle behandlingstiderna bli kortare.

Å andra sidan skulle förslaget sannolikt leda till att hovrätterna måste bereda fler ärenden än för närvarande och fatta beslut om behandling av i synnerhet muntlig bevisning. Det är också möjligt att hovrätternas huvudförhandlingar förlängs. Dessa konsekvenser kan i fråga om arbetsmängd vara större än den besparing i arbetsmängd som följer av en minskning av antalet inställda huvudförhandlingar.

För närvarande är cirka en femtedel av hovrätternas huvudförhandlingar så kallade reseting, där hovrättens sammansättning reser till en annan ort för att hålla huvudförhandling. I mål och ärenden som avgjordes 2019 hölls sammanlagt 353 reseting, av vilka 150 hölls av Vasa hovrätt, 114 av Rovaniemi hovrätt, 65 av Åbo hovrätt och 24 av Östra Finlands hovrätt (Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2019 (Domstolarnas arbetsstatistik år 2019) Justitieministeriets publikationer, Verksamhet och förvaltning 2020:4, s. 7–17).

Beslut om sammanträdesplatsen fattas separat i varje mål och ärende av den hovrättssammansättning som behandlar målet eller ärendet. Eftersom man vid prövningen av sammanträdesplats beaktar den olägenhet och de kostnader som resan till hovrätten medför för dem som ska förhöras, minskar behovet av att hålla reseting på grund av att klart färre personer än tidigare behöver infinna sig personligen vid hovrättens huvudförhandling. Å andra sidan inverkar reformen inte direkt på parternas skyldighet att närvara vid huvudförhandlingen. Av dessa orsaker kan det bedömas att propositionen leder till att antalet reseting minskar med en femtedel jämfört med nuläget, det vill säga med cirka 70 reseting per år. Ur hovrättens synvinkel är ett reseting mer arbetskrävande än en huvudförhandling som hålls på hovrättens sammanträdesort, vilket innebär att en minskning av dem kan minska hovrättens arbete och förkorta behandlingstiderna.

I omfattande mål där muntlig bevisning läggs fram vid huvudförhandlingen genom hänvisning, är parterna inte närvarande när den muntliga bevisningen tas emot. Det gör det lättare att ordna huvudförhandlingen. Även i andra situationer kan mottagandet av muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning underlätta ordnandet och genomförandet av flera dagar långa huvudförhandlingar, så som beskrivs i avsnitt 4.2.1. Omfattande mål har stor betydelse för hovrätternas arbetsmängd, vilket understryker betydelsen av dessa konsekvenser med tanke på hovrätterna och deras behandlingstider.

I det förfaringssätt som föreslås i propositionen behöver vittnen inte längre kallas personligen till hovrättens huvudförhandling. Delgivning av kallelser till vittnen är ibland arbetskrävande och tidskrävande. Till denna del kan propositionen bedömas minska hovrättens arbete och förkorta behandlingstiderna i synnerhet om vittnet vistas utomlands eller om det annars är svårt att delge kallelsen.

I det föreslagna förfarandet behöver hovrätternas rättskipningssekreterare och övriga kanslipersonal inte i nuvarande omfattning se till att kallelser till huvudförhandling sänds ut och att delgivningen av dem följs upp. Å andra sidan kan reformen förutsätta att rättskipningssekreteraren i vissa situationer bistår vid visningen av bild- och ljudupptagningar vid huvudförhandlingar och i andra tekniska uppgifter som har att göra med visning av upptagningar. Av dessa orsaker bedöms propositionen inte ha betydande konsekvenser för arbetsmängden för hovrätternas kanslipersonal.

Propositionen kan bedömas sänka tröskeln för ändringssökande tack vare att kostnaderna för ändringssökande minskar. En annan sak som kan sänka tröskeln är att förfarandet för ändringssökande blir lättare ur partens synvinkel, eftersom muntlig bevisning i princip inte tas emot personligen vid hovrätten. Dessa omständigheter kan öka antalet mål som inkommer till hovrätterna, i synnerhet antalet tvistemål. Å andra sidan är största delen av de ärenden som hovrätterna behandlar brottmål där risken för rättegångskostnader har mindre betydelse än i tvistemål.

Dessutom har antalet mål och ärenden som kommit in till hovrätterna länge minskat, vilket beskrivs i avsnitt 2.2.1. Av dessa orsaker bedöms propositionen inte ha betydande konsekvenser för antalet mål och ärenden vid hovrätterna.

I det nya förfarandet finns det så som beskrivs ovan drag som kan förkorta behandlingstiderna i hovrätterna, men också faktorer som påverkar i motsatt riktning. Det är svårt att bedöma deras sammantagna effekt. Eftersom propositionen kan effektivisera behandlingen av i synnerhet omfattande och de därmed mest arbetskrävande målen och ärendena i hovrätten, kan det anses sannolikt att propositionen snarare förkortar än förlänger behandlingstiderna vid hovrätterna, men effekten är inte stor.

Högsta domstolen. Enligt propositionen ska muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten tas emot i högsta domstolen genom en bild- och ljudupptagning på samma sätt som i hovrätten. Propositionens konsekvenser för högsta domstolens verksamhet är således likadana som för hovrätternas verksamhet, men med beaktande av antalet muntliga förhandlingar i högsta domstolen, under de senaste åren färre än 20 per år, är propositionens konsekvenser betydligt mindre. Propositionen bedöms inte inverka på behandlingstiderna vid högsta domstolen.

Åklagarmyndigheten och rättshjälpsbyråerna. Ändringarna i det sätt på vilket muntlig bevisning tas emot i fullföljdsdomstolen inverkar på hur åklagarna och de offentliga rättsbiträdena driver målet vid rättegången. De bör i högre grad än tidigare satsa på förhör av personer som ska förhöras i bevis syfte vid tingsrättens huvudförhandling, eftersom det i princip är det enda tillfället att ställa frågor till dem. Däremot blir det lättare att förbereda sig inför huvudförhandlingen i hovrätten om innehållet i den muntliga bevisningen är känt på förhand.

En minskning av antalet inställda huvudförhandlingar skulle i viss mån spara åklagarnas och de offentliga rättsbiträdenas arbetstid. Det är sannolikt fråga om några hundra timmar arbetstid per år. En effektivisering av förberedelsen av brottmål skulle ha samma effekt. Däremot skulle en potentiell förlängning av huvudförhandlingarna inverka i motsatt riktning.

I mål där muntlig bevisning läggs fram genom en hänvisning till bild- och ljudupptagningar som gjorts i tingsrätten, sparas åklagarnas och de offentliga rättsbiträdenas arbetstid betydligt, eftersom de inte skulle vara närvarande när fullföljdsdomstolen sätter sig in i bild- och ljudupptagningen. Om muntlig bevisning läggs fram på detta sätt, till exempel vid en huvudförhandling som pågår i 25 timmar, kan parternas närvaro förkortas till fem timmar.

Domstolsverket. Domstolsverket svarar för anskaffningen av ett videoupptagningssystem. Upphandlingen och genomförandet ska ske i samarbete med Rättsregistercentralen och Statens center för informations- och kommunikationsteknik Valtori. Efter att systemet tagits i bruk ska de två sistnämnda se till att systemet underhålls och förvaltas i enlighet med vad som överenskomits med Domstolsverket. Dessutom ska Domstolsverket svara för utbildning i anknytning till lagändringar.

Innan videoupptagningssystemet tas i bruk ska Domstolsverket fastställa de funktionella och tekniska kraven på videoupptagningssystemet, på den utrustning som systemet förutsätter och på tillhandahållandet av anknytande service samt bereda upphandlingen i samarbete med Rättsregistercentralen och Valtori. Upphandlingen av ett videoupptagningssystem och genomförandet av systemet sker under ledning och övervakning av Domstolsverket. När ett videoupptagningssystem är i bruk ska Domstolsverket följa upp och övervaka dess funktion för att säkerställa att systemet fungerar och vidareutveckla det.

Propositionen förutsätter en omfattande utbildning av domstolarnas personal, vilket sköts av Domstolsverket. Utbildningsbehovet hänför sig i första hand till både det förnyade rättegångsförfarandet och användningen av videoupptagningssystemet. Därför bör utbildning ordnas för alla personalgrupper vid alla allmänna domstolar. Behovet av utbildning blir framträdande i samband med ibruktagandet av videoupptagningssystemet, men utbildning bör även framöver ordnas regelbundet för att upprätthålla kompetensen.

För att muntlig bevisning ska kunna tas emot genom en bild- och ljudupptagning på ett ändamålsenligt sätt förutsätts det att upptagningarna är strukturerade helheter där de punkter som är relevanta vid ändringssökande lätt kan identifieras. För att möjliggöra detta har tingsrättens processledning en nyckelroll. Därför är det viktigt att i samband med reformen också satsa på utbildning i processledning för tingsdomare.

Rättsregistercentralen och Statens center för informations- och kommunikationsteknik Valtori. Rättsregistercentralen och Statens center för informations- och kommunikationsteknik Valtori ska enligt Domstolsverkets anvisningar sköta förberedelserna för samt genomförandet och underhållet av videoupptagningssystemet. Enligt den nuvarande bedömningen ska Rättsregistercentralen ansvara för den programvara som videoupptagningssystemet förutsätter, medan Valtori ska ha hand om utrustningen och den grundläggande informationstekniska infrastrukturen, av vilken en viktig del är att telekommunikationen fungerar.

Som upphandlande enheter konkurrensutsätter Rättsregistercentralen och Valtori de upphandlingar som systemet förutsätter och övervakar att det system som anskaffas uppförs så att det överensstämmer med beställningen. När videoupptagningssystemet är i bruk svarar Rättsregistercentralen och Valtori för att systemet underhålls och fungerar.

4.2.5 Ekonomiska konsekvenser

Förhållande till budgetpropositionen

Propositionen hänför sig till budgetpropositionen för 2022 och avses bli behandlad i samband med den. Närmare information om propositionens förhållande till budgetpropositionen ges i avsnitt 11.2.

Ökning av statens utgifter

Videoupptagningssystem. Propositionen förutsätter ett system som gör det möjligt att göra bild- och ljudupptagningar av muntlig bevisning som tas emot i tingsrätterna och visa dem i tingsrätterna, hovrätterna och högsta domstolen (*videoupptagningssystem*). Merparten av de konsekvenser av propositionen som ökar statens utgifter beror på utformningen, uppförandet och underhållet av detta system.

Nedan presenteras en kostnadskalkyl för videoupptagningssystemet enligt nuvarande uppgifter. Den har gjorts upp vid Rättsregistercentralen i samarbete med Domstolsverket och Statens center för informations- och kommunikationsteknik Valtori. I kostnadskalkylen har beaktats resultaten av Rättsregistercentralens preliminära marknadskartläggning vid årsskiftet 2020–2021.

Det finns en mängd osäkerhetsfaktorer i kostnadskalkylen. För närvarande är det inte möjligt att exakt uppskatta kostnaderna för systemet, eftersom det finns flera tekniska lösningsalternativ. Det handlar inte om att upprepa en standardiserad lösning under normala förhållanden, utan om att införa ett nytt informationssystem och installera nödvändig utrustning i ett stort antal

olika sessionssalar. Kostnadskalkylen kan också ändras på grund av att de funktionella krav som ställs på videoupptagningssystemet preciseras. Det råder också stor osäkerhet i uppskattningen av hur mycket muntlig bevisning som ska tas upp.

Kostnaderna för videoupptagningssystemet kan delas upp i två delar, dels engångskostnader för utformning och uppförande, dels årliga underhållskostnader.

Det är mest ändamålsenligt att skaffa videoupptagningssystemet som en tjänst som inbegriper hantering, underhåll och uppdatering av utrustningens och programvarans livscykel. Det inverkar inte på engångskostnaderna för utformning och uppförande av systemet, men de årliga underhållskostnaderna för systemet utgörs av den årsavgift som betalas för tjänsten.

Engångskostnaderna för utformning och uppförande av videoupptagningssystemet består av följande kostnadsposter:

Kalkyl över engångskostnaderna för utformning och uppförande

Salteknik	400 000 - 600 000 euro
Skräddarsydd programvara	100 000 - 300 000 euro
Installation av utrustning i sessionssalar	2 000 000 - 4 000 000 euro
Upprättande av lagringskapacitet	100 000 - 200 000 euro
Driftskostnader för lagringskapacitet under tiden för upprättandet	1 160 000 euro
Utbildning i ibruktage	40 000 - 80 000 euro
Nätkonfigurationer	40 000 - 50 000 euro
Projekthantering	575 000 - 960 000 euro

Det totala beloppet av engångskostnader för utformning och uppförande av videoupptagningssystemet har således preliminärt uppskattats till cirka 4,415 miljoner - 7,35 miljoner euro.

Kalkylen över engångskostnader för utformning och uppförande kan preciseras på följande sätt.

Salteknik inbegriper den nya utrustning som krävs för videoupptagningssystemet. För att videoupptagningssystemet ska kunna uppföras krävs det inte bara att kameror tas in i sessionssalarna, utan också till exempel de centralenheter som utrustningen kräver och placeringen av dem. Det är också möjligt att det behövs fler bildskärmar vid hovrätterna.

Med skräddarsydd programvara avses en programvara för användningen av videoupptagningssystemet.

När det gäller installationer av utrustning baserar sig kostnadskalkylen på att videoupptagningssystemet i tingsrätterna ska installeras i alla cirka 300 sessionssalar där muntlig bevisning tas emot också för närvarande. Mindre installationer av utrustning ska också göras vid hovrätterna och högsta domstolen.

Till denna del föranleds en betydande del av kostnaderna för ledningsdragningar i sessionssalarna. I sessionssalarna har ledningar redan tidigare dragits i samband med förnyandet av den audiovisuella tekniken i salarna, och då har det också gjorts förberedelser för ett eventuellt uppförande av ett videoupptagningssystem. Trots detta kommer sannolikt en betydande mängd ledningar att dras när videoupptagningssystemet uppförs.

Kostnadsförslaget är mycket grovt i fråga om installationer av utrustning. Innan systemet väljs vet man inte exakt hurdana installationer som ska göras och hur mycket arbete de kräver. Det finns många sessionssalar där videoupptagningssystemet ska installeras, och de är olika. I kalkylen har som grund använts de faktiska kostnaderna i samband med förnyelsen av den audiovisuella tekniken i sessionssalarna, men det finns skäl att anta att installation av utrustning för videoupptagningssystemet skulle vara en mer krävande uppgift än installation av audiovisuell utrustning i sessionssalarna. Det finns dock ingen jämförbar utredning om detta. Enligt Rättsregistercentralen och Domstolsverket innefattar det uppskattade maximibeloppet av kostnaderna för installationsarbete beredskap för oförutsedda problem vid installation av utrustning.

Lagringskapacitet avser det skivutrymme som behövs för bevaringen av bild- och ljudupptagningar. Närmare information om detta ges i fråga om de årliga underhållskostnaderna. Priset för upprättande av lagringskapacitet baserar sig på priset på motsvarande tjänster som tillhandahålls av Statens informations- och kommunikationstrafikcenter Valtori.

Med driftskostnader för lagringskapacitet under tiden för upprättandet avses kostnader för det skivutrymme som behövs för bild- och ljudupptagningar medan videoupptagningssystemet uppförs. Närmare uppgifter om de faktorer som påverkar priset på lagringskapaciteten finns nedan i samband med de årliga underhållskostnaderna.

Med utbildningar i ibruktagande avses teknisk ibruktagningsutbildning som tillhandahålls av leverantören av det valda systemet.

Nätkonfigurationer behövs för att ta i bruk videoupptagningssystemets egen telekommunikationskapacitet. Systemet kan inte använda den befintliga kapaciteten utan att bromsa annan telekommunikation.

Projekthanterings andel har på basis av tidigare projekt uppskattats till 15 procent av kostnaderna. I kalkylen över projekthanteringen finns således osäkerhetsfaktorer i synnerhet i fråga om installationskostnadernas belopp.

Utöver engångskostnader för utformning och uppförande medför videoupptagningssystemet *årliga underhållskostnader*. Om videoupptagningssystemet anskaffas som en tjänst, vilket är mest ändamålsenligt, betalas en årlig serviceavgift som inbegriper de kostnader som anges nedan.

Innan videoupptagningssystemet konkurrensutsätts kan den sannolika storleken på serviceavgiften uppskattas med hjälp av följande kostnadsposter.

Kalkyl över de årliga underhållskostnaderna

Serviceproduktion	100 000 - 500 000 euro
Kameror med tillhörande utrustning	500 000 - 1 000 000 euro
Mikrofoner med tillhörande utrustning	500 000 euro
Stödservice	150 000 - 250 000 euro
Valfri effektiviserad servicerespons för stödservice	0 - 250 000 euro
Telekommunikation	120 000 euro
Serverar	60 000 - 120 000 euro
Lagringskapacitet	1 100 000 euro

Totalbeloppet av de årliga underhållskostnaderna för videoupptagningssystemet har således preliminärt uppskattats till cirka 2,53 miljoner - 3,84 miljoner euro.

Kalkylen över de årliga underhållskostnaderna kan preciseras på följande sätt.

Serviceproduktionen innebär administrering och underhåll av videoupptagningssystemet. Kostnaderna för serviceproduktionen påverkas i hög grad av eventuella licensavgifter för programvara som skräddarsys för videoupptagningssystemet. Behovet av licensavgifter och licensavgifternas belopp kan inte exakt uppskattas förrän den programvara som ska användas i videoupptagningssystemet har valts.

De årliga underhållskostnaderna för kameror och mikrofoner samt tillhörande utrustning omfattar underhåll och uppdatering av tekniken i cirka 300 sessionssalar. Den omfattar bland annat kameror och styrpaneler, men också ljudupptagningssystemet. I samband med övergången till det nya förfarandet behöver domstolarnas nuvarande ljudupptagningssystem ersättas med ett nytt audiovisuellt upptagningssystem som inbegriper både bild och ljud. Detta beror på att det nuvarande ljudupptagningssystemet delvis befinner sig vid slutet av sin livscykel och behöver i vilket fall som helst förnyas under de närmaste åren. Det skulle sannolikt inte heller vara kompatibelt med det nya systemet.

När bild- och ljudupptagningar görs och visas kan man inte utnyttja den videokonferensutrustning som redan finns vid domstolarna till exempel så att bild- och ljudupptagningarna görs med samma kameror. Att lägga till de funktioner som krävs för videoupptagningssystemet i en videotjänst med relativt gammal teknik skulle inte vara kostnadseffektivt.

Stödservice skulle innebära tillgång till tekniskt stöd för användare av videoupptagningssystemet vid störningar. Detta skulle öka videoupptagningssystemets tillförlitlighet.

I stödservicens effektiviserade servicesvar är det fråga om huruvida ett sådant bättre tekniskt stöd som är nödvändigt för videoupptagningssystemet ska skaffas. En bättre stödservice skulle förebygga mänskliga fel och på så sätt minska antalet omförhör i fullföljdsdomstolarna på grund av att upptagningen misslyckats. Det skulle kosta högst 250 000 euro per år beroende på servicens art.

Med telekommunikation avses sådan kompletterande telekommunikationskapacitet som krävs för videoupptagningssystemet. Med hjälp av den säkerställs det att videoupptagningssystemet inte fördröjer domstolarnas övriga telekommunikation. Detta skulle medföra en årlig kostnad på uppskattningsvis 120 000 euro.

Kostnadsgapet för servrar baserar sig på om videoupptagningssystemets tillförlitlighet ökas genom att servrarna fördubblas. Om detta görs inverkar det inte på systemets funktion och användbarhet, om den primära servern tillfälligtvis inte kan användas vid en eventuell störning. Det är viktigt att videoupptagningssystemet fungerar särskilt för att huvudförhandlingar inte ska behöva ställas in på grund av tekniska problem i samband med återgivning av bild- och ljudupptagningar.

Lagringskapaciteten är den viktigaste faktorn som påverkar de årliga underhållskostnaderna. Det är fråga om hur mycket skivutrymme bild- och ljudupptagningar behöver. Det påverkas av tre faktorer: antalet bild- och ljudupptagningar, deras kvalitet och bevaringstid.

När det gäller antalet bild- och ljudupptagningar baserar sig kostnadskalkylen på mängden muntlig bevisning som ska lagras. En kalkyl över detta finns som bilaga till betänkandet av

arbetsgruppen för videoupptagning (Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta. (Mottagande av muntlig bevisning genom en upptagning). Betänkande av arbetsgruppen för videoupptagning. Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 2020/20, bilaga 1).

När det gäller kvaliteten på bild- och ljudupptagningar baserar sig kostnadskalkylen på att upptagningarna är av så kallat högupplöst bildformat (720p). Bild- och ljudupptagningar ska vara av minst denna kvalitet för att muntlig bevisning ska kunna tas emot från dem på ett korrekt sätt som tryggar en rättvis rättegång.

När det gäller bevaringstiden för bild- och ljudupptagningar baserar sig kostnadskalkylen på att bild- och ljudupptagningar bevaras i 30 dagar från det att målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft. Motiveringen till denna lösning ges i specialmotiveringen till 22 kap. 10 § i rättegångsbalken. Om bild- och ljudupptagningar bevaras i tre månader, uppgår den årliga kostnaden för lagringskapaciteten till cirka 1,3 miljoner euro. Om bevaringstiden är sex månader, kostar lagringskapaciteten cirka 1,6 miljoner euro per år.

Mellanlagringsserver på varje verksamhetsställe. Utgångspunkten i kostnadskalkylen har varit att videoupptagningssystemet kan förverkligas på ett tillförlitligt sätt utan en mellanlagringsserver på varje verksamhetsställe. Det är dock möjligt att man vid det tekniska utförandet av videoupptagningssystemet kommer fram till att systemets funktionssäkerhet inte kan garanteras utan att det på varje verksamhetsställe installeras en mellanlagringsserver för lagringen av bild- och ljudupptagningar.

Mellanlagringsservrar på varje verksamhetsställe skulle medföra merkostnader, och det är mycket svårt att uppskatta deras antal på grund av att det i detta skede inte är möjligt att fastställa hurdana mellanlagringsservrarna bör vara. Enligt en grov uppskattning skulle priset på en mellanlagringsserver vara 2 000–150 000 euro. Således skulle installationen av mellanlagringsservrar vid 36 verksamhetsställen medföra en engångskostnad på 72 000–5 400 000 euro i fasen för utformning och uppförande. Dessutom skulle underhållet av mellanlagringsservrarna på de enskilda verksamhetsställena kosta uppskattningsvis 360 000–500 000 euro per år.

Behovet av en mellanlagringsserver på varje verksamhetsställe klarnar vid konkurrensutsättningen av videoupptagningssystemet. Enligt en aktuell bedömning av Rättsregistercentralen och Statens informations- och kommunikationstekniska center Valtori verkar det inte som om mellanlagringsservrar behövs på de enskilda verksamhetsställena för att trygga videoupptagningssystemets funktionssäkerhet.

Om det skulle skaffas en mellanlagringsserver för varje verksamhetsställe, skulle detta också påverka det belopp som uppskattats för projektförvaltningen i kostnadskalkylen, eftersom projektförvaltningens andel kalkylmässigt är 15 procent av de övriga kostnaderna för utformning och uppförande.

Stegvis införande. Det föreslås att bestämmelser om ikraftträdandet av de föreslagna lagarna utfärdas separat genom lag. Det är möjligt att det då anses motiverat att stegvis övergå till ett nytt förfarande så att förfarandet först tas i bruk i tvistemål och ansökningsärenden och efter övergångsperioden i brottmål. Ett sådant stegvist införande inverkar dock inte nämnvärt på underhållskostnaderna under övergångsperioden, eftersom det på grund av de merkostnader som en upplösning och ombildning av projektorganisationen skulle medföra är ändamålsenligt att omedelbart uppföra videoupptagningssystemet som en helhet, även om det under en eventuell övergångsperiod inte används annat än i vissa ärenden.

Utbildningskostnader. En reform av sättet för upptagning och mottagande av muntlig bevisning på det föreslagna sättet förutsätter att domstolarnas personal utbildas. Utbildning behövs både för tillämpningen av den nya lagstiftningen och för användningen av videoupptagningssystemet. För att målen med reformen ska nås är det dessutom befogat att ordna utbildning i processledning för tingsdomare så som beskrivs i det föregående avsnittet. Utbildningen ska alltså gälla sådana teman som inte omfattas av den ibruktagningens utbildning som leverantören av utrustningen tillhandahåller och som nämns ovan i samband med kostnaderna för utformning och uppförande.

Domstolsverket uppskattar att kostnaderna för ordnandet av utbildning uppgår till cirka 70 000 euro. De består av utbildarnas arvoden och utarbetandet av utbildningsvideor. Deltagande i utbildning skulle också i betydande grad ta arbetstid i anspråk för domstolarnas personal.

Minskning av statens utgifter

Som motvikt till de kostnader som förslaget medför kan mottagandet av muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning också minska statens utgifter.

Uppskattningarna av spareffekterna har i huvudsak gjorts utifrån uppgifter om domstolarnas verksamhet 2019. Detta beror på att 2020 var ett exceptionellt år på grund av coronapandemin också i domstolar där behandlingen av flera tusen mål och ärenden avbröts. På basis av uppgifterna för 2019 kan propositionens konsekvenser under de kommande åren således bedömas på ett tillförlitligare sätt än enligt uppgifterna för 2020. Uppgifterna för 2019 avviker inte heller nämnvärt från de föregående åren.

Bevisningskostnader. Av statens medel (moment 25.01.20 Särskilda utgifter) betalas i vissa fall vittnesarvoden till dem som är skyldiga att infinna sig i rätten. I allmänhet är det fråga om vittnen och målsägande i brottmål. Propositionen minskar till denna del statens utgifter, eftersom inga nämnvärda bevisningskostnader uppstår när muntlig bevisning tas emot genom en bild- och ljudupptagning.

År 2019 betalades i alla domstolar av statens medel sammanlagt cirka 2 130 000 euro i bevisningskostnader. Det finns inga uppgifter uttryckligen om hovrätternas andel av de totala kostnaderna, men andelen kan uppskattas till cirka 250 000 euro. Uppskattningen baserar sig på andelen huvudförhandlingar som hållits i hovrätterna (huvudförhandling eller muntlig förhandling hölls 2019 i tingsrätterna i cirka 46 600 mål, i hovrätterna i cirka 2 100 mål och i förvaltningsdomstolarna i cirka 970 mål samt ett litet antal i andra domstolar) och på att huvudförhandlingarna i hovrätterna i genomsnitt är mer omfattande än i tingsrätterna. Uppskattningen baserar sig också på uppgiften om att cirka 11 procent av kostnaderna för det system som för närvarande används för att ta upp förhållsberättelser hänförs till hovrätterna.

Om åtalet tillskrivs svaranden, blir den dömda i allmänhet tvungen att ersätta staten för de bevisningskostnader som betalats av statens medel. På grund av den ofta dåliga ekonomiska situationen för dömda personer är det dock vanligt att staten i slutändan måste svara även för en stor del av de bevisningskostnader som den dömda åläggs att ersätta staten. Av dessa orsaker kan det uppskattas att propositionen minskar de bevisningskostnader i hovrätterna som staten ska svara för med cirka 200 000 euro per år.

Vid högsta domstolens muntliga förhandlingar uppkommer så få bevisningskostnader att deras eventuella minskning i och med propositionen inte nämnvärt minskar statens utgifter. Det samma gäller huvudförhandlingar som hålls i tingsrätterna efter det att målet har återförvisats till tingsrätten eller när huvudförhandlingen har varit uppskjuten alltför lång tid.

Inställande av huvudförhandlingar. I avsnitt 4.2.1 uppskattas det att antalet inställda huvudförhandlingar kommer att minska med 200 huvudförhandlingar i hovrätterna och att antalet huvudförhandlingar som ställs in först vid sammanträdet minskar med ytterligare 10 huvudförhandlingar per år.

Inställandet av huvudförhandlingen medför kostnader för staten i form av rättegångskostnader som staten ska svara för. En parts biträde orsakar onödiga kostnader av att huvudförhandlingen ställs in, och dessa kostnader måste staten ibland svara för till exempel på grund av att parten beviljats rättshjälp eller på grund av att åtalet mot parten i ett brottmål förkastas. Om huvudförhandlingar ställs in mer sällan, uppkommer det mindre kostnader av detta slag än för närvarande.

På grund av att situationerna ser olika ut är det mycket svårt att uppskatta hur mycket statens utgifter skulle minska till följd av att huvudförhandlingar ställs in mer sällan. Med beaktande av beloppet av rättshjälpsarvodet, 110 euro i timmen, och i synnerhet det stora antalet parter som får rättshjälp i brottmål, kan man dock preliminärt anta att en minskning av antalet inställda huvudförhandlingar skulle ha en klart större inverkan på statens utgifter än vad som beräknas som en kalkylerad besparing i åklagarnas arbetstid i nästa underavsnitt. På dessa grunder kan statens utgifter i detta avseende uppskattas minska med cirka 20 000 euro per år.

Konsekvenserna av en minskning av antalet inställda huvudförhandlingar för vissa tjänstemäns arbetstid behandlas i följande underavsnitt.

Hänvisningsmetoden. Enligt propositionen ska muntlig bevisning som tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kunna läggas fram vid huvudförhandlingen genom att det helt eller delvis hänvisas till den, om hovrätten finner det lämpligt. I detta fall sätter sig hovrätten in i den muntliga bevisningen utan att parterna och allmänheten är närvarande. Förfarandet skulle minska arbetstiden för parternas biträden och åklagarna, eftersom de vid huvudförhandlingar skulle vara närvarande endast under tiden för de inledande och avslutande anförandena samt när de skriftliga bevisen läggs fram.

Den omfattande prövningsrätt som hovrätterna får gör det svårt att uppskatta antalet huvudförhandlingar där muntlig bevisning kommer att framläggas genom hänvisning. Eftersom förfaringssättet är lämpligast i omfattande mål kan en ungefärlig uppskattning av dess blivande utbredning baseras på uppgiften att under åren 2016–2019 avgjorde hovrätterna 275–350 sådana mål där huvudförhandlingen hade pågått i över åtta timmar. Cirka 60 procent av dessa var brottmål. Hovrätterna kan antas tillåta muntlig bevisning genom hänvisning i största delen av dessa mål.

Således är en grov uppskattning att hänvisningsmetoden kommer att användas i cirka 180 brottmål och cirka 120 tvistemål per år. Om man dessutom utgår från att den tid som parterna är närvarande vid huvudförhandlingen i dessa mål förkortas från 20 till 5 timmar i genomsnitt, blir det på årsnivå en minskning på 2 700 timmar i brottmål och 1 800 timmar i tvistemål jämfört med nuläget.

Det är svårt att uppskatta det belopp som staten sparar till denna del. Den mest betydelsefulla kostnadsposten är arvoden till biträdena i de fall där en part har rätt till rättshjälp utan självrisikandel. Då man beaktar att antalet huvudförhandlingstimmar i brottmål uppskattas minska med 2 700, att timarvodet för rättshjälp är 110 euro och att det i omfattande brottmål ibland kan finnas flera parter som har rätt till rättshjälp, kan mängden ersättningsgillt arbete av detta slag bli klart större än den besparing i åklagarnas arbetstid som förfaringssättet möjliggör enligt uppskattningen nedan. Därför är det möjligt att metoden där muntlig bevisning framläggs genom hänvisning leder till en kostnadsminskning för staten på cirka 300 000 euro per år i denna utgiftskategori, genom att färre rättshjälpsarvoden behöver betalas ut i hovrätterna.

Även om svaranden i ett brottmål inte har rätt till rättshjälp, kan staten bli tvungen att ersätta svarandens rättegångskostnader, om åtalet förkastas. Eftersom förfarandet klart minskar parternas rättegångskostnader i fråga om hovrättens huvudförhandling, minskar det också statens ansvar för rättegångskostnaderna i dessa situationer. Eftersom endast ungefär vart 20:e åtal förkastas i sin helhet, kan hänvisningsmetodens inverkan på minskningen av statens utgifter till denna del uppskattas till högst 50 000 euro per år.

När det gäller tvistemål är det däremot sannolikt att framläggandet av muntlig bevisning genom hänvisning inte minskar statens utgifter. Detta beror på att parterna i omfattande tvistemål i allmänhet inte har rätt till rättshjälp och att parternas rättegångskostnader inte heller ersätts av statens medel på någon annan grund.

På dessa grunder kan man uppskatta att hänvisningsmetoden minskar statens utgifter med cirka 350 000 euro per år.

Reseting. I avsnitt 4.2.4 uppskattas det att propositionen kan minska hovrätternas reseting med cirka en femtedel, det vill säga med cirka 70 sammanträden per år.

Enligt uppgifter från Domstolsverket föranledde hovrätternas reseting 2019 staten kostnader på sammanlagt 192 300 euro. De bestod framför allt av kilometerersättningar, dagtraktamenten och inkvarteringstjänster. Om det hålls cirka en femtedel färre reseting än för närvarande, minskar propositionen därmed statens utgifter med cirka 40 000 euro per år.

Upptagning av förhørsberättelser. För närvarande görs ljudupptagningar av berättelser som avges av personer som förhörs i rättegångar. Driftskostnaderna för ljudupptagningssystemet, som i hög grad baserar sig på antalet muntliga bevis som ska tas upp, uppgick 2019 till cirka 438 000 euro. Av kostnaderna hänförs sig cirka 74 procent till tingsrätterna, cirka 11 procent till hovrätterna och cirka en procent till högsta domstolen medan resten gäller andra domstolar.

Propositionen innebär att ljudupptagning i tingsrätterna slopas helt och hållet i sin nuvarande form. I hovrätterna och högsta domstolen, där den muntliga bevisning som ska tas emot även i fortsättningen tas upp på band, hörs parter, vittnen och sakkunniga dessutom mera sällan personligen på grund av att den muntliga bevisning som tagits emot i tingsrätten i princip tas emot genom en bild- och ljudupptagning i dessa domstolar. Därför blir det klart färre muntliga bevisningar som ska tas upp på band i hovrätterna och högsta domstolen än för närvarande. Dessutom ska bevaringstiden för ljudupptagningar som görs i hovrätten och högsta domstolen förkortas från sex månader till 30 dagar.

Av dessa orsaker kan det uppskattas att propositionen minskar statens utgifter för upptagning av förhørsberättelser på band med cirka 350 000 euro per år.

Sammandrag. De ovan beskrivna konsekvenserna kan bedömas minska statens utgifter med cirka 200 000 euro i fråga om bevisningskostnader, med cirka 20 000 euro i fråga om minskningen av antalet inställda huvudförhandlingar, med cirka 350 000 euro i fråga om hänvisningssmetoden, med cirka 40 000 euro i fråga om minskningen av antalet reseting och med 350 000 euro i fråga om slopandet av ljudupptagningssystemet. Propositionen kan således uppskattas minska statens utgifter med sammanlagt cirka 960 000 euro per år. Det finns dock en hög grad av osäkerhet i kalkylerna.

Vid bedömningen av i vilken mån propositionen inverkar minskande på statens utgifter bör man dock ytterligare beakta att propositionen utöver de ovan beskrivna sedvanliga årliga ekonomiska konsekvenserna kan medföra betydande inbesparingar i statens medel i tidvis återkommande enskilda fall.

Denna bedömning baserar sig för det första på att det tidvis finns rättegångar där omförhör av personer som förhörts i tingsrätten medför stora kostnader för staten. Om muntlig bevisning i sådana mål kan tas emot i fullföljdsdomstolen genom en bild- och ljudupptagning, kan dessa kostnader helt eller till stor del undvikas.

Ett bra exempel på detta är ett mål som behandlades i Helsingfors hovrätt 2011 och som gällde folkmordet i Rwanda 1994. Östra Nylands tingsrätt hade rest till Rwanda för att ta emot muntlig bevisning, men behandlingen av målet i hovrätten förutsatte att tre av hovrättens ledamöter och föredraganden, två åklagare, två försvarare av svaranden och tre polismän först på nytt reste till Rwanda för en månad och senare för närmare två veckor till Tanzania för att förhöra samma vittnen och målsägande. Dessutom flögs några vittnen från utlandet till förhör i Finland. Behandlingen av målet i hovrätten kostade staten sammanlagt nästan 1,4 miljoner euro, då staten utöver personal- och resekostnaderna även fick svara för alla bevisningskostnader som uppstått i hovrätten och de arvoden och kostnadsersättningar som betalats till svarandens försvarare i hovrätten.

Rwanda-målet är exceptionellt till sin omfattning, men det har också senare förekommit rättegångar där det har varit dyrt att hålla omförhör. Så var fallet till exempel i ett mål om människohandel som Vasa hovrätt avgjorde i februari 2020, där 26 målsägande reste från Thailand till Finland för avge sin berättelse på nytt (Vasa hovrätts dom 26.2.2020 nr 20/108156, dnr R 18/482). Enligt hovrättens egen bedömning orsakade detta betydande kostnader för staten. Åbo hovrätt har bedömt att en eventuell behandling i hovrätten av ett krigsförbrytelsemål (dnr R 21/370) som för närvarande är anhängigt i Birkalands tingsrätt och där muntlig bevisning tas emot i Sierra Leone och Liberia kan komma att kosta staten cirka tre miljoner euro.

Också den föreslagna möjligheten att lägga fram muntlig bevisning genom hänvisning kan avsevärt minska statens utgifter i mål där det tas emot exceptionellt mycket muntlig bevisning. Ett exempel på ett sådant mål är ett brottmål som gällde den tidigare chefen för narkotikabrottsenheten vid Helsingfors polisinrättning, där Helsingfors hovrätt höll en 474 timmar lång huvudförhandling (Helsingfors hovrätt 27.6.2019 nr 19/128376, dnr R 17/750). Om den muntliga bevisning som tagits emot i tingsrätten hade lagts fram i hovrätten genom hänvisning, skulle de många parterna i målet sannolikt ha kunnat närvara flera hundra timmar mindre vid huvudförhandlingen. De rättegångskostnader som staten fick svara för och arbetstiden för vissa tjänstemän skulle då ha sparats avsevärt, och kapaciteten i sessionssalen skulle ha frigjorts för behandling av andra mål och ärenden.

Konsekvenser för statens kalkylerade arbetskraftskostnader

I avsnitt 4.2.4 bedöms propositionens konsekvenser för tjänstemännens arbetsmängd. Ökningen och minskningen av tjänstemännens arbete inverkar på statens kalkylerade arbetskraftskostnader, som bedöms nedan.

Tingsrätterna. Enligt uppgifter från Domstolsverket uppgår arbetsgivarens kostnader för årslönen för en tingsdomare 2021 till i genomsnitt cirka 90 000 euro och för en tingssekreterare till i genomsnitt cirka 40 700 euro. Av dessa belopp kan man utifrån antagandet att antalet arbetsdagar om 7 timmar 15 minuter är 200 per år grovt uppskatta arbetsgivarens genomsnittliga timkostnader för en tingsdomare till cirka 63 euro och för en tingssekreterare till cirka 28 euro.

I tingsrätterna hölls 2019 huvudförhandling i cirka 46 600 mål och ärenden, av vilka cirka 43 600 var brottmål. Den genomsnittliga längden på huvudförhandlingen 2019 var 311 minuter i tvistemål och ansökningsärenden och 88 minuter i brottmål. Ovan har det ansetts att propositionen kan leda till att den genomsnittliga längden på tingsrätternas huvudförhandlingar förlängs, men effekten kommer sannolikt inte att vara stor. Som kalkylerad arbetskraftskostnad skulle till exempel en förlängning på fem minuter för tingsdomare innebära cirka 245 000 euro per år. I fråga om tingssekreterarna kan beloppet uppskattas till cirka 50 000 euro per år när man beaktar att tingssekreterarna inte deltar i varje huvudförhandling. Om den genomsnittliga längden förlängs med tio minuter, är summorna dubbelt så stora.

Bild- och ljudupptagningar bör i vissa situationer indexeras. Eftersom indexeringen inte skulle vara regelbunden och i varje fall i allmänhet skulle göras under huvudförhandlingen, har indexeringen ingen nämnvärd separat inverkan på tingsrätternas kalkylerade arbetskraftskostnader.

Hovrätterna. Enligt uppgifter från Domstolsverket är arbetsgivarens årslönekostnad 2021 för en ledamot av hovrätten i genomsnitt cirka 96 000 euro, för en föredragande i genomsnitt cirka 67 000 euro och för en person som hör till kanslipersonalen i genomsnitt cirka 41 000 euro. Av dessa belopp kan man utifrån antagandet att antalet arbetsdagar om 7 timmar 15 minuter är 200 per år grovt uppskatta arbetsgivarens genomsnittliga timkostnader för en ledamot av hovrätten till cirka 66 euro, för en föredragande i hovrätten till cirka 46 euro och för en person som hör till hovrättens kanslipersonal till cirka 28 euro.

I avsnitt 4.2.1 uppskattas det att antalet huvudförhandlingar som ställs in tack vare det föreslagna förfarandet kommer att minska med 200 huvudförhandlingar i hovrätterna och antalet huvudförhandlingar som ställs in först vid sammanträdet med ytterligare 10 huvudförhandlingar per år.

Om huvudförhandlingen ställs in blir de åtgärder som krävs för att ordna den och förberedelserna inför sammanträdet överflödiga. Om huvudförhandlingen ställs in före sammanträdet kan det grovt uppskattas att hovrättens ledamöter och eventuella föredragande använder en timme per lagskipare på den. Om huvudförhandlingen ställs in först vid sammanträdet tar det dessutom ytterligare en timme för dem med den huvudförhandling som ställs in. För hovrätternas kanslipersonal kan det åter uppskattas gå två timmar per inställd huvudförhandling till att ordna en ny huvudförhandling.

Utifrån dessa uppgifter kan man grovt uppskatta att den årliga besparing av den kalkylerade arbetskraftskostnaden som den förväntade minskningen av antalet inställda huvudförhandlingar medför för den statliga arbetsgivaren är cirka 65 450 euro i fråga om hovrätternas personal, om

en föredragande vid hovrätten deltar i behandlingen av målet eller ärendet, och cirka 55 300 euro, om en föredragande inte deltar i behandlingen av målet eller ärendet:

Hovrättens ledamöter
200 huvudförhandlingar som ställts in före sammanträdet x 3 ledamöter x 1 timme x 66 euro/timme = 39 600 euro
10 huvudförhandlingar som ställts in vid sammanträdet x 3 ledamöter x 2 timmar x 66 euro/timme = 3 960 euro
Föredragande vid hovrätten
200 huvudförhandlingar som ställts in före sammanträdet x 1 timme x 46 euro/timme = 9 200 euro
10 huvudförhandlingar som ställts in vid sammanträdet x 2 timmar x 46 euro/timme = 920 euro
Hovrättens kanslipersonal
210 inställda huvudförhandlingar x 2 timmar x 28 euro/timme = 11 760 euro

För att bild- och ljudupptagningar ska kunna utnyttjas vid ändringssökande förutsätts sannolikt att hovrätten vidtar fler förberedande åtgärder än tidigare, såsom att fatta beslut om behandling av muntlig bevisning. Dessutom är det möjligt att en del av huvudförhandlingen i hovrätten förlängs. Å andra sidan kan en effektivisering av förberedelsen av brottmål också förkorta hovrätternas huvudförhandlingar. Arbetet minskar också på grund av att antalet reseting är färre.

Den sammanlagda effekten av dessa faktorer kan anses vara något större än resultatet av en minskning av antalet inställda huvudförhandlingar. Propositionens totala inverkan på hovrätternas kalkylerade arbetskraftskostnader är dock inte betydande.

I mål där muntlig bevisning läggs fram genom hänvisning minskar hovrättens kalkylerade arbetsmängd inte, eftersom hovrättens ledamöter och en eventuell föredragande skulle sätta sig in i den muntliga bevisningen i samma omfattning som annars.

Högsta domstolen. Högsta domstolen tar så sällan emot muntlig bevisning att propositionen inte bedöms ha någon nämnvärd inverkan på högsta domstolens kalkylerade arbetskraftskostnader.

Åklagarmyndigheten. Enligt uppgifter från Åklagarmyndigheten är arbetsgivarens årslönekostnad 2021 för en åklagare i genomsnitt cirka 88 850 euro, varav cirka 61 euro kan beräknas som en grov genomsnittlig timkostnad för arbetsgivaren på basis av 200 arbetsdagar om 7 timmar 15 minuter per år.

När det gäller tingsrätterna har det uppskattats att huvudförhandlingarna vid tingsrätterna kan bli i genomsnitt fem eller tio minuter längre. Om så skulle vara fallet också i brottmål, i vilka huvudförhandling 2019 hölls i cirka 43 600 ärenden, skulle den kalkylerade arbetskraftskostnaden för åklagarnas del vara cirka 220 000 euro eller 440 000 euro per år.

En minskning av inställda huvudförhandlingar vid hovrätterna skulle spara in åklagarnas arbetstid. Det kan uppskattas att huvudförhandlingen i 150 färre brottmål än tidigare ställs in före sammanträdet och att de som ställts in först vid sammanträdet minskar med ytterligare sju fall. Om åklagarnas arbetstid i det förstnämnda fallet skulle ta en timme och i det senare två timmar i onödan, skulle en minskning av antalet inställda huvudförhandlingar innebära en besparing av åklagarnas arbetstid med cirka 164 timmar per år. Den kalkylerade arbetskraftskostnaden är cirka 10 000 euro.

Förslaget om att muntlig bevisning ska kunna tas emot i hovrätten genom hänvisning innebär ur åklagarnas synvinkel bland annat att åklagaren skulle kunna använda den tid som går åt till att titta på bild- och ljudupptagningar för sina övriga arbetsuppgifter. Enligt vad som uppskattas ovan skulle förfarandet i brottmål minska den tid som parterna deltar i huvudförhandlingar med cirka 2 700 timmar. För åklagarnas del innebär det en kalkylerad arbetskraftskostnad på cirka 165 000 euro per år. Eftersom åtal ibland utförs av två åklagare i omfattande ärenden, där förfarandet närmast skulle tillämpas, kan den kalkylerade arbetskraftskostnaden för åklagare till denna del uppskattas till cirka 200 000 euro per år.

Rättshjälpsbyråerna. Propositionen inverkar i stor utsträckning på arbetstiden för de offentliga rättsbiträdena på samma sätt som för åklagarna. Till denna del är det dock inte möjligt att ge ens grova uppskattningar av konsekvenserna för de kalkylerade arbetskraftskostnaderna. Orsaken är att motparten till en mottagare av offentlig rättshjälp med stöd av 22 § i rättshjälpslagen ska betala ersättning till staten för det beräknade arvudet till det offentliga rättsbiträdet, och det finns inga uppgifter om storleken på de arvoden som ska ersättas i förhållande till alla arvoden i ärenden av olika omfattning. Det kan också antas att de varierar mycket. I vilket fall som helst är deras totala belopp sannolikt litet.

5 Andra handlingsvägar

5.1 Alternativen och deras konsekvenser

5.1.1 Förbud mot överklagande i fråga om bevisning

Ett förbud mot överklagande i fråga om bevisning innebär att bevisfrågorna avgörs endast i tingsrätten och att ändring får sökas endast i en rättsfråga i målet. Tillämpningsområdet för förbudet mot att överklaga i fråga om bevisning kan avgränsas så att det endast gäller en del av sakerna.

Detta alternativ har tidigare bedömts i regeringens proposition som gäller ett system med tillstånd till fortsatt handläggning. Då ansågs det att besvärsförbud som gäller avgöranden om bevisning inte kan ses som något reellt alternativ till systemet med tillstånd till fortsatt handläggning (RP 105/2009 rd, s. 24).

Även ett partiellt förbud mot överklagande i fråga om bevisning skulle innebära en grundläggande ändring av hela vårt rättskipningssystem, inte enbart av förfarandet för ändringssökande. Rätt att anföra besvär över en bevisfråga i ett mål eller ärende har i hundratals år varit en del av den finländska rättsordningen.

Ett förbud mot överklagande i fråga om bevisning skulle kunna göra rättegångsförfarandet snabbare och billigare, eftersom åtminstone tingsrätternas avgöranden där det klart är fråga om enbart bevisning genast skulle vinna laga kraft. Reformen skulle också kunna förkorta handläggningstiderna i hovrätterna i de ärenden och mål i vilka ändring fortfarande får sökas, eftersom följden sannolikt kommer att bli en betydande minskning av antalet ärenden och mål som får anföras hos hovrätten.

Ett förbud mot överklagande i fråga om bevisning skulle förutsätta att rätts- och bevisfrågorna i ett enskilt mål eller ärende kan skiljas åt. I det praktiska rättslivet är det dock inte alltid entydigt, utan bevisfrågor och rättsfrågor går ofta in i varandra (se till exempel HD 2018:13, punkt 21). Om rätten att söka ändring är beroende av en omständighet som på detta sätt lämnar rum för tolkning, försämrar förutsägbarheten i förfarandet för ändringssökande. Grundlagsutskottet har ansett att svårtolkade procedurregler kan ge upphov till nya, i vissa fall onödiga processuella

tvister och på det viset förlänga ärendebehandlingen, vilket inte heller med tanke på hovrätternas resursallokering är önskvärt (GrUU 30/2006 rd, s. 4).

Ett förbud mot överklagande i fråga om bevisning skulle innebära att fel som tingsrätten gjort vid bedömningen av bevisningen i princip inte kan rättas till annat än genom extraordinärt ändringssökande. Besvär över tingsrätternas avgöranden gäller dock ofta endast eller också bedömningen av bevisning. Till följd av ny bedömning av bevisningen ändrar hovrätterna motiveringen till och slutresultatet av tingsrättens avgöranden i cirka vart tredje mål eller ärende som avgjorts vid huvudförhandlingen. Om ett förbud mot överklagande i fråga om bevisning infördes, skulle tingsrätternas avgöranden bli bestående i dessa fall. Hovrätterna skulle då inte i den utsträckning som i dagsläget kunna uppfylla sin roll som kontrollant av riktigheten i tingsrätternas avgöranden.

Högsta domstolens möjligheter att meddela förhandsavgörande skulle försvagas om ärenden och mål som endast eller också gäller bedömning av bevisning inte längre anförs hos domstolen. Det är inte ovanligt att förhandsavgöranden i ärenden och mål som dessa meddelas. Och många av förhandsavgörandena har stor praktisk betydelse i rättslivet.

Ett förbud mot överklagande i fråga om bevisning kan också vara problematiskt med tanke på grundlagen eller de internationella förpliktelser avseende mänskliga rättigheter som är bindande för Finland.

I 21 § 2 mom. i grundlagen finns det bestämmelser om att rätten att söka ändring är tryggad genom lag. Rätten att söka ändring är en grundlagsenlig huvudregel, från vilken det i och för sig är möjligt att genom lag föreskriva smärre undantag. Undantagen får varken ändra att rätten att söka ändring är huvudregeln eller riskera individens rättighet till rättvis rättegång (GrUU 309/1993 rd, s. 78 samt till exempel GrUU 18/2007 rd, s. 4, GrUU 33/2012 rd, s. 3 och GrUU 59/2014 rd, s. 2–3 och 4–6). Ett förbud mot överklagande i fråga om bevisning skulle inte vara ett smärre undantag från rätten att söka ändring.

Enligt artikel 14.5 i internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter ska var och en som dömts av domstol för en brottslig gärning också ha rätt enligt lag att få skuldfrågan och påföljden omprövad av en högre domstol. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har ansett att ett förfarande för ändringssökande där fullföljdsdomstolens behörighet har begränsats till ärendets eller målets formella och rättsliga frågor utan att fullföljdsdomstolen överhuvudtaget kan pröva den bevisning som lagts fram inte uppfyller kraven enligt artikel 14.5 i den internationella konventionen (punkt 48 i allmänna kommentaren nr 32 av FN:s kommitté för mänskliga rättigheter samt till exempel avgörandena Gómez Vázquez mot Spanien 20.7.2000, Comm. No 701/1996, punkt 11.1, Carpintero Uclés mot Spanien 22.7.2009, Comm. 1364/2005, punkt 11.3 och Gayoso Martinez mot Spanien 19.10.2009, Comm. 1363/2005, punkt 9.3).

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har emellertid ansett att artikel 2 om rätten till överklagande i brottmål i protokoll nr 7 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna inte utgör ett hinder för ett system där ändring får sökas till exempel endast i rättsfrågor, förutsatt att det finns en godtagbar grund för begränsningen av rätten att söka ändring och att den inte gör rätten att söka ändring betydelselös (till exempel Krombach mot Frankrike 13.2.2001, punkt 96).

Som helhet betraktat bör förfarandet för ändringssökande utvecklas genom andra sätt än genom förbud mot överklagande i fråga om bevisning.

5.1.2 Utnyttjande av bild- och ljudupptagningar som gjorts vid förundersökning

Bild- och ljudupptagningar som gjorts i tingsrätten skulle kunna ersättas av muntlig bevisning som tas emot genom bild- och ljudupptagningar som gjorts vid förundersökningen. I detta alternativ har både fullföljdsdomstolen och tingsrätten tillgång till nyare bevisning än den som upptas i tingsrätten.

Vid förundersökningen förhörs vittnen och parter i allmänhet mycket snart efter händelserna. Det som de berättar vid förundersökningen är därför färskare och sålunda i princip bättre bevis än vad de berättar i tingsrätten. I detta avseende kan mottagande av muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning som gjorts vid förundersökningen förbättra riktigheten i bedömningen av bevisningen och sålunda rättegångens säkerhet såväl i tingsrätten som vid eventuellt ändringssökande. Att koncentrera hörandet av vittnen till förundersökningen kan också resultera i att de utsätts för mindre påtryckning före huvudförhandlingen i tingsrätten. Dessutom kan det betyda att de under rättegången inte behöver berätta om händelserna.

I Sverige har regeringen föreslagit att inspelade förundersökningsberättelser i större utsträckning än tidigare skulle kunna användas som bevis i domstolarna (Utökade möjligheter att använda tidiga förhör, Lagrådsremiss, 8.4.2021).

I Finland är det för närvarande möjligt att i vissa situationer använda som bevis en bild- och ljudupptagning som gjorts vid förundersökningen. När vissa personer i behov av skydd – främst personer under 15 år som förhörs och målsägande i vissa sexualbrott – förhörs vid förundersökningen görs en bild- och ljudupptagning. Och det på detta sätt inspelade förhöret kan användas som bevis vid rättegången, om den åtalade har fått behörig möjlighet att ställa frågor till den som förhörs. Bestämmelser om detta finns i 9 kap. 4 § i förundersökningslagen (805/2011) och i 17 kap. 24 § 3 mom. i rättegångsbalken.

När en förundersökningsupptagning används som bevis är det dock fråga om ett begränsat undantag som gäller en relativt liten grupp personer som förhörs. Undantaget har motiverats med behovet av att skydda personer för vilka rättegång och ett möte med svaranden i ett brottmål skulle innebära en synnerligen stor påfrestning (RP 46/2014 rd s. 85–86). Denna aspekt stöder inte att man allmänt avstår från huvudregeln i rättegångsförfarandet, enligt vilken muntlig bevisning ska läggas fram vid rättegången. Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har ansett att utgångspunkten, trots att undantag är möjliga, är att all bevisning läggs fram i svarandens närvaro vid en offentlig och kontradiktorisk rättegång (till exempel Al-Khawaja och Tahery mot Förenade kungariket 15.12.2011, stora avdelningen, punkt 118, och Saïdi mot Frankrike 20.9.1993, punkt 43).

Mottagande av muntlig bevisning genom en förundersökningsupptagning skulle innebära att framläggandet av muntlig bevisning överförs från rättegång till förundersökning. En förundersökning är dock inte en rättegång, utan syftet med den är att för åtalsprövning utreda om ett brott har begåtts. Att ta emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning som gjorts vid förundersökningen skulle fördunkla betydelsen av de olika skedena i straffprocessen samt aktörernas roller.

På grund av sitt syfte är förundersökningen inte på samma sätt kontradiktorisk som en rättegång. Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har dock av hävd ansett att svaranden i ett brottmål ska få motförhöra vittnena åtminstone en gång under processens gång, antingen när vittnet avger sin berättelse eller senare (till exempel de ovan nämnda avgörandena Saïdi samt Al-Khawaja och Tahery). För att garantera rätten till motförhör bör man i detta alternativ se över förundersökningsförfarandet så att det blir mer kontradiktoriskt, varvid förundersökningen

börjar likna en rättegång i ännu högre grad. Alternativt bör även i tingsrätten tillåtas förhör av också sådana personer vars berättelser tas emot genom en förundersökningsupptagning.

Bedömningen är att straffprocessen i sin helhet sannolikt i ingetdera fallet skulle vara snabbare eller billigare än för närvarande. Tvärtom skulle reformen innebära en risk för att straffprocessen drar ut på tiden. Det skulle vara mest problematiskt för de svarande som är häktade, eftersom deras mål bör behandlas särskilt snabbt.

En invändning mot att använda upptagningar som gjorts vid förundersökning är också att man vid förundersökningen ännu inte vet vilken gärning och på vilka grunder åklagaren kommer att åtala svaranden. Vid förundersökningen utreds ofta saker som den misstänkte i slutändan inte åtalas för och det ställs frågor om omständigheter som till syvende och sist inte är av betydelse. Av dessa orsaker är en betydande del av förundersökningsförhören inte relevanta med tanke på avgörandet av målet eller ärendet. Förundersökningsförhören är dessutom vanligen inte heller annars strukturerade på samma sätt som de förhör som har genomförts i tingsrätten i enlighet med bestämmelserna i 17 kap. i rättegångsbalken. Det kan i praktiken vara långsamt och oändamålsenligt att ta emot muntlig bevisning genom en upptagning som gjorts vid förundersökningen.

Av dessa orsaker finns det ingen anledning att sträva efter ett förfarande där muntlig bevisning tas emot vid rättegången genom en bild- och ljudupptagning som gjorts vid förundersökningen.

5.1.3 Mottagande av muntlig bevisning utifrån transkribering som gjorts i tingsrätten

I stället för att göra en bild- och ljudupptagning är det möjligt att ordagrant transkribera förhørsberättelser som avgetts i tingsrätten, varvid muntlig bevisning kan tas emot i textform i fullföljdsdomstolen. Användning av ordagrann transkribering kan göra det lättare och snabbare att sätta sig in i den muntliga bevisningen och främja fokuseringen på innehållet i berättelsen. Mottagande av muntlig bevisning på detta sätt kan beroende på hur det genomförs också påskynda huvudförhandlingen i hovrätten eller göra det möjligt att avgöra fler ärenden och mål utan huvudförhandling än för närvarande.

Det är fråga om en principiellt stor ändring i förfarandet för ändringssökande. Alternativet innebär att muntlighetsprincipen vid rättegången avsevärt inskränks och att man i stor utsträckning återgår till ett muntligt transkriberat protokollförfarande vid ändringssökande. På 1990-talet avstod man från det muntliga transkriberade protokollförfarandet, eftersom det inte ansågs garantera att målen för rättprocessen uppnås på bästa möjliga sätt.

Med tanke på principen om bästa bevismedlet är det inte problemfritt att vid sökande av ändring ta emot den muntliga bevisningen genom transkriberingen av de berättelser som avgetts i tingsrätten. Även om berättelsens tillförlitlighet inte kan härledas från omständigheter som den förhördes gester och miner, kan den skriftliga formen inte alltid uttrycka alla nyanser, betoningar, pauser och fördröjningar i den muntliga berättelsen. I många fall är den muntliga framställningen också tydligare än den skriftliga utskriften.

De ekonomiska konsekvenserna av alternativet är betydande. Eftersom programmen för taligenkänning på finska eller svenska för närvarande enligt Rättsregistercentralen inte garanterar ett tillräckligt högklassigt slutresultat, förutsätter en transkribering av förhørsberättelserna för ändringssökande att tingsrätterna har personal som antingen transkriberar berättelserna eller korregerar de fel som taligenkänningsprogrammet gör samt andra brister i det. Man kan utgå ifrån att detta i vilket fall som helst skulle kräva arbetsinsatser av tiotals tingssekreterare, eventuellt fler. Eftersom den genomsnittliga årliga lönekostnaden för en tingssekreterare är enligt

uppgifter från Domstolsverket cirka 40 700 euro år 2021 för arbetsgivaren, är det fråga om ett betydande behov av ytterligare resurser. Dessutom skulle en stor del av det extra arbetet vara onödigt, eftersom merparten av ärendena eller målen inte överklagas. Det är också sannolikt att arbetsuppgifterna, som främst skulle bestå av att transkribera eller korrigera förhørsberättelser, inte skulle vara särskilt attraktiva på arbetsmarknaden.

Av dessa orsaker är det inte motiverat att övergå till ett förfarande där muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten transkriberas ordagrant för ändringssökande.

5.1.4 Mottagande av muntlig bevisning genom en ljudupptagning som gjorts i tingsrätten

För närvarande görs ljudupptagningar av berättelser som avges av personer som förhörs i tingsrätten. Ett möjligt alternativ till det förfarande som nu föreslås är att fullföljdsdomstolarna tar emot muntlig bevisning genom sådana ljudupptagningar.

Den bevisning som fullföljdsdomstolen har tillgång till enligt ett sådant förfarande skulle vara lika färsk som i det förfarande som föreslås i propositionen. Konsekvenserna för statsfinanserna skulle däremot bli mindre, eftersom det skulle vara klart billigare att göra ljudupptagningar än att göra bild- och ljudupptagningar.

Enligt Rättsregistercentralen skulle alternativet förutsätta att det nuvarande systemet för ljudupptagningar förnyas, vilket innebära en engångskostnad på omkring 300 000–400 000 euro. Det skulle även tillkomma en årlig underhållskostnad som beräknas understiga en miljon euro. Av det beloppet skulle 500 000 euro gå till mikrofoner, eftersom det mest ändamålsenliga är att de upphandlas som service. Lagringskapaciteten för ljudupptagningar utgör också en kostnad för staten. År 2019 uppgick den till cirka 438 000 euro.

I en ljudupptagning ingår inte bild på när den förhörda avger sin berättelse. Denna nackdel lindras dock av det faktum att man enligt dagens rättspsykologiska rön inte i någon större utsträckning kan grunda sin bedömning av personbevisningens tillförlitlighet på iakttagelser och intryck som under en rättegång görs av en persons sätt att tala, ansiktsuttryck och gester eller känsloreaktioner. Själva berättelsen har större betydelse. Saker att fästa uppmärksamhet vid är till exempel om dess väsentliga innehåll är konsekvent, realistiskt och hålls oförändrat, och hur detaljrik den är (KKO 2013:96, punkt 8, på finska).

Samtidigt förmedlas inget av denna icke-verbala kommunikation då bevisning tas emot enbart baserat på den förhörda personens röst. Den icke-verbala kommunikationen från den som förhörs kan visserligen inte väga in i någon nämnvärd utsträckning i bedömningen av berättelsens tillförlitlighet, men den gör det lättare att följa och förstå det som berättas, och förbättrar därigenom kvaliteten på den muntliga bevisningen. Baserat enbart på en ljudupptagning blir bedömningen av berättelsen inte lika helhetsbetonad och direkt som med en bild- och ljudupptagning, utan det blir svårare och mer invecklat för fullföljdsdomstolen att ta emot berättelsen.

Det som konstateras ovan om rättspsykologiska rön betyder inte heller att iakttagelser och intryck som gäller den som förhörs skulle sakna all betydelse när den avgivna berättelsen värderas. Ovannämnda aspekter har fått väga in också i rättspraxis. Till exempel i ett mål som gällde brott mot liv beaktade Vasa hovrätt den osäkerhet som ett av vittnena visade, och det faktum att vittnets berättelse under förundersökningen avvek kraftigt från det intryck som vittnet gav då det uppträdde i rätten (Vasa hovrätts dom 26.2.2021 nr 21/108273, dnr R 20/460, VaaHO 2021:4, punkt 69, icke lagakraftvunnen).

Det föreslagna sättet att ta emot muntlig bevisning genom en ljudupptagning blir jämförbart med hörande per telefon. Med stöd av 17 kap. 52 § 2 mom. i rättegångsbalken är hörande per telefon möjligt förutom i vissa särskilda situationer endast när domstolen anser att det är lämpligt och när trovärdigheten hos den berättelse som den som hörs avger kan bedömas tillförlitligt utan att han eller hon är personligen närvarande vid huvudförhandlingen. Högsta domstolen har i fråga om lämplighetsvillkoret ansett att det i en situation där det under rättegången har kunnat ses att bevisning som gäller samma omständigheter och som blir avgörande i saken och som talar för och mot åtalet är ostridig redan i princip är olämpligt att tillåta att ett viktigt vittne hörs per telefon till denna del. Bedömningen av trovärdigheten hos den berättelse som avges på detta sätt förblir ovillkorligen ofullständig (HD 2013:68, punkt 16).

Såsom det redogörs närmare i avsnittet om propositionens förhållande till grundlagen har Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (nedan Europadomstolen) ansett att artikel 6 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (nedan Europakonventionen) om en rättvis rättegång förutsätter att när fullföljdsdomstolen kan göra en ny bedömning av skuldfrågan kan målet inte avgöras utan en direkt bedömning av den bevisning som svaranden i ett brottmål personligen har lagt fram om att han eller hon inte har begått en gärning som han eller hon anklagas för. Det är inte klart om avlyssningen av en ljudupptagning räcker för att uppfylla detta villkor, eftersom fullföljdsdomstolen då skulle vara i en annan ställning i fråga om kvaliteten på den muntliga bevisningen än tingsrätten.

Dessutom har Europadomstolen i andra sammanhang godkänt att videoupptagningar används för att ta emot muntlig bevisning. Domstolen har konstaterat att en videoupptagning gör det möjligt att göra iakttagelser om ett vittne och att bilda sig en uppfattning om vittnets tillförlitlighet. Sådana observationer kan inte göras utifrån en ljudupptagning.

Av dessa orsaker finns det ingen anledning att övergå till ett förfarande där muntlig bevisning skulle tas emot i fullföljdsdomstolen genom en ljudupptagning som gjorts i tingsrätten.

5.1.5 Skapande av bild- och ljudupptagningar i hovrätten och högsta domstolen

Enligt propositionen ska en bild- och ljudupptagning av den muntliga bevisningen göras endast i tingsrätten. Däremot ska det även i fortsättningen göras en ljudupptagning av muntlig bevisning som tas emot i hovrätten och högsta domstolen. Alternativt är det möjligt att en bild- och ljudupptagning av muntlig bevisning görs också i hovrätten och/eller högsta domstolen.

Hovrätten behandlar största delen av ärendena som andra instans. Enligt propositionen ska muntlig bevisning vid rättegång i dessa ärenden eller mål i princip tas emot i den tingsrätt där den tas upp för hovrätten, och i hovrätten ska personer förhöras endast i undantagsfall. Sålunda ska muntlig bevisning i det föreslagna förfarandet tas upp endast i liten utsträckning i ärenden eller mål som hovrätten handlägger som andra instans.

I hovrätten behandlas vissa brottmål som gäller domare och högre officerare i första instans. I dessa brottmål tas muntlig bevisning emot första gången i hovrätten. Dessa mål utgör dock klart under en procent av de ärenden och mål som avgörs i hovrätterna. Andelen muntlig bevisning som hovrätten tar emot i ärenden och mål som den handlägger som första instans är alltså mycket liten.

Genom att göra bild- och ljudupptagningar strävar man främst efter att fullföljdsdomstolen ska kunna ta emot muntlig bevisning genom upptagningen. Hovrätten är dock vanligen den sista rättsinstans där muntlig bevisning tas emot. De senaste åren har högsta domstolen hållit färre än 20 muntliga förhandlingar per år (Högsta domstolens årsberättelse 2020, s. 58).

Sålunda är bedömningen att endast lite muntlig bevisning kommer att tas upp i hovrätten, och att dessa upptagningar kommer att användas mycket sällan i högsta domstolen.

Skapande av bild- och ljudupptagningar kräver att det installeras ett upptagningssystem i huvudförhandlingssalen. Att installera ett upptagningssystem i hovrätternas huvudförhandlingssalar skulle innebära betydande kostnader, vilket närmare framgår av avsnitt 4.2.5 om de ekonomiska konsekvenserna av förslaget. Mot bakgrund av vad som anförts ovan står dessa kostnader inte i proportion till de fördelar som kan uppnås genom bild- och ljudupptagningar. Dessutom kan det konstateras att med tanke på kontrollen av utövandet av dömande makt är skapandet av en ljudupptagning ett tillräckligt sätt att dokumentera muntlig bevisning som lagts fram i hovrätten.

I högsta domstolen tas muntlig bevisning mycket sällan emot. Högsta domstolens avgöranden kan överklagas endast genom extraordinärt rättsmedel.

Av ovan nämnda orsaker är det inte ändamålsenligt att i förhållande till de kostnader som förorsakas göra en bild- och ljudupptagning i hovrätten och högsta domstolen.

5.1.6 Andra handlingsvägar

Skapande av bild- och ljudupptagningar i endast i en del av ärendena och målen. Enligt propositionen ska en bild- och ljudupptagning göras i tingsrätten i alla ärenden och mål. I en bedömningspromemoria som utarbetats vid justitieministeriet har det bedömts om det är motiverat att göra en bild- och ljudupptagning endast i brottmål eller endast i omfattande ärenden (Mottagande av personbevisning i hovrätten med hjälp av bild- och ljudupptagningar. Bedömningspromemoria. Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden, 2019:6, s. 35–37 och 48). I bedömningspromemorian dras slutsatsen att dessa alternativ inte är lika ändamålsenliga som att göra bild- och ljudupptagningar i alla ärenden och mål. Vid beredningen har det inte framkommit någon orsak att bedöma frågan på ett annat sätt än i bedömningspromemorian.

Bevarande av nuläget. Det är möjligt att låta bli att göra de föreslagna ändringarna i sättet att ta emot muntlig bevisning. Då uppnås emellertid inte de mål som uppställts för förslaget. Hovrätten och högsta domstolen skulle till exempel inte kunna fatta ett bevisavgörande utifrån lika bra bevismaterial som det skulle finnas möjlighet till.

5.2 Lagstiftning och andra handlingsmodeller i utlandet

5.2.1 Sverige

Inledning. I Sverige föreskrivs det i rättegångsbalken (1942:740) om rättegångsförfarandet. Den omarbetades genomgripande 2008, då det första skedet i en omfattande reform av rättegångsbalken – En modernare rättegång (EMR) – trädde i kraft.

Syftet med EMR-reformen var bland annat att öka användningen av informationsteknik vid rättegångar, att ge parterna större ansvar för rättegångens förlopp och att reformera hovrättsförfarandet så att hovrätten kan koncentrera sig på kontroll av att tingsrättens avgörande är korrekt. Konkreta moderniseringar var bland annat att utvidga det skriftliga förfarandet och tillämpningsområdet för videokonferensen. När det gäller att anföra besvär hos hovrätten började man dessutom i större utsträckning än tidigare förutsätta prövningstillstånd. Hovrätternas system med prövningstillstånd motsvarar för närvarande i många avseenden Finlands system med tillstånd till fortsatt handläggning.

I det första skedet av EMR-reformen övergick man också till ett förfarande där man vid rättegången utnyttjar bild- och ljudupptagningar (i Sverige: ljud- och bildupptagningar) av muntlig bevisning.

Skapande av bild- och ljudupptagningar. Av berättelser som i bevissyfte avges i tingsrätten görs det bild- och ljudupptagningar, utom om det finns särskilda skäl att inte göra det. Enligt förarbetena kan ett särskilt skäl vara till exempel att det av någon anledning finns skäl att anta att bild- och ljudupptagningarna skulle försämra kvaliteten på bevisningen. En bild- och ljudupptagning behöver inte heller göras om upptagningen av exceptionella tekniska orsaker inte lyckas. Huvudförhandlingen behöver alltså inte ställas in enbart på grund av problem vid skapandet av bild- och ljudupptagningar (prop. 2004/05:131, s. 228–229). Om en bild- och ljudupptagning inte görs, ska berättelsen dokumenteras genom en ljudupptagning eller antecknas i protokollet i den omfattning berättelsen kan antas vara av betydelse i målet (6 kap. 6 § i Sveriges rättegångsbalk). I praktiken görs det alltid en bild- och ljudupptagning.

En bild- och ljudupptagning av muntlig bevisning görs också i hyres- och arrendenämnderna, vars avgöranden kan överklagas hos hovrätten. I hovrätten och högsta domstolen är det möjligt att göra en bild- och ljudupptagning, men det är inte obligatoriskt. I praktiken har det sällan funnits något behov av det.

I tingsrätten görs det bild- och ljudupptagningar också vid syn, utom om det finns särskilda skäl till att inte göra det. Att göra en upptagning vid syn är möjligt även i hovrätten och högsta domstolen (6 kap. 6 a § i Sveriges rättegångsbalk).

För skapandet av bild- och ljudupptagningar vid huvudförhandlingen i tingsrätten svarar en notarie som utför domstolspraktik. Det finns tillräckligt med notaries i tingsrätterna för detta ändamål, till exempel 175 stycken i Stockholms tingsrätt. Notariernas praktikperiod är vanligen 2–2,5 år, och årligen anställs cirka 600 notaries, även om inte alla av dem arbetar enbart i tingsrätterna. Under de senaste åren har antalet notaries utökats kraftigt (En reformerad notarieanläggning. Rapport från Notarieprojektet. Domstolsverkets rapport 18.10.2019, s. 11–12 och 20).

Strävan är att indexera bild- och ljudupptagningen så att det i skedet för ändringssökande är enkelt att söka relevanta punkter. Indexeringen utförs av en notarie. I praktiken har indexeringen visat sig vara besvärlig.

Bild- och ljudupptagningar vid huvudförhandlingen i hovrätten. I regel avgörs besvärssärenden vid huvudförhandlingen i hovrätten. När muntlig bevisning tas emot vid huvudförhandlingen, utnyttjas en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten.

Om muntlig bevisning kan läggas fram vid huvudförhandlingen i hovrätten genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, får bevisningen tas emot på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas till den som förhörs (35 kap. 13 § i Sveriges rättegångsbalk). Detta gäller alla personer som förhörs i bevissyfte, såväl parter, vittnen som andra. Huvudregeln är att den som förhörts i tingsrätten förhörs på nytt i hovrätten endast om det är nödvändigt att ställa tilläggsfrågor (prop. 2004/05:131, s. 205).

Att i hovrätten förhöra personer som förhörts i tingsrätten kan vara aktuellt i två olika situationer. Vid tilläggsförhör ställs efter det att bild- och ljudupptagningen har spelats upp ytterligare frågor till den som förhörs. Enligt förarbetena till lagen kan grunden för ett tilläggsförhör i typiska fall vara att man i målet eller ärendet har åberopat nya omständigheter i fråga om vilka någon av parterna vill höra någon som har förhörts i tingsrätten. Även nya bevis som åberopas

i hovrätten kan ge anledning att ställa ytterligare frågor till dem som förhörts i tingsrätten. Tilläggsförhör kan behövas också när innehållet i den förhördes berättelse har förblivit oklart (prop. 2004/05:131, s. 234).

Vid omförhör tas den förhördes berättelse i sin helhet emot på nytt i hovrätten och ingen bild- och ljudupptagning läggs fram. Ett omförhör kommer i fråga främst när skapandet av en bild- och ljudupptagning har misslyckats eller när det har begåtts fel i bevisningsförfarandet, till exempel om muntlig bevisning har tagits emot per telefon när det inte har varit tillåtet. Det kan finnas behov av omförhör också när någon av dem som förhörs meddelar att han eller hon i hovrätten vill lägga fram en helt ny version av händelserna.

Tilläggs- och omförhör sker vanligen på initiativ av en part. En icke specificerad begäran räcker inte till, utan parten ska motivera varför det finns behov av och lägga fram beviset (prop. 2004/05:131, s. 204).

Hovrätten kan också på tjänstens vägnar besluta att muntlig bevisning som har spelats in i tingsrätten ska tas emot på nytt vid huvudförhandlingen. Det är dock exceptionellt. Enligt förarbetena kan det finnas skäl till detta främst i brottmål och tvistemål där förlikning inte är tillåten (prop. 2004/05:131, s. 234–235).

I praktiken förekommer både tilläggsförhör och omförhör sällan. Mycket få förhör måste tas om på grund av att inspelningen har misslyckats.

Bevisning kan också läggas fram vid huvudförhandlingen genom hänvisning till bild- och ljudupptagningar (50 kap. 19 § och 51 kap. 19 § i Sveriges rättegångsbalk). I denna så kallade hänvisningsmetod hänvisas det vid huvudförhandlingen i hovrätten endast till en bild- och ljudupptagning, och hovrätten ser på upptagningen utan att parterna är närvarande. Sakframställningarna och slutpläderingarna lämnas till huvudförhandlingen.

Hänvisningsmetoden kan tillämpas om hovrätten finner det lämpligt. Detta kan vara fallet till exempel när metoden gör det lättare att förstå rättegångsmaterialet eller gör rättegången effektivare och mer ändamålsenlig. Å andra sidan kan till exempel behovet av att ställa ytterligare frågor ibland vara en orsak till att inte tillämpa metoden. Parterna hörs om tillämpningen av hänvisningsmetoden, men förfarandet kan tillämpas även om parterna motsätter sig det (prop. 2004/05:131, s. 245–246 och 267 samt prop. 2015/16:39, s. 50 och 71).

Hänvisningsmetoden blev möjlig 2008 vid övergången till mottagande av muntlig bevisning genom bild- och ljudupptagning. Den tillämpades dock inte i den avsedda omfattningen, så 2016 förtydligades bestämmelserna för att öka tillämpningen av metoden (prop. 2015/16:39, s. 49–53). Under de senaste åren har hänvisningsmetoden blivit vanligare. Den tillämpas närmast i ärenden eller mål där det annars skulle hållas en lång huvudförhandling, eftersom nyttan av metoden är störst i dessa ärenden eller mål.

Bild- och ljudupptagningar vid skriftligt förfarande i hovrätten. Även om prövningsärenden i enlighet med huvudregeln avgörs i hovrätten vid huvudförhandlingen, kan hovrätten avgöra ärendet också på grundval av handlingar utan att huvudförhandling hålls.

En allmän förutsättning för avgörande av ett mål eller ärende utan att huvudförhandling hålls är att målet eller ärendet kan anses ha blivit utrett på ett tillfredsställande sätt på grundval av handlingarna. I tvistemål förutsätts det dessutom att parterna har begärt att målet avgörs på basis av handlingarna eller att de vid förfrågan inte har motsatt sig att huvudförhandlingen inte hålls (50 kap. 13 § i Sveriges rättegångsbalk). I ett brottmål behöver huvudförhandling inte hållas i ovan

nämnda situationer eller när åklagaren har sökt ändring till förmån för svaranden, motparten godkänner svarandens ändringsansökan, åtalet förkastas, ingen påföljd döms ut eller om högst böter eller villkorligt straff eller en kombination av dem döms ut som påföljd (51 kap. 13 § i Sveriges rättegångsbalk). Det är dock alltid möjligt att inte hålla en huvudförhandling, om det är uppenbart att besväret är ogrundat.

Om målet avgörs utan huvudförhandling, kan i avgörandet beaktas endast det rättegångsmaterial som har lagts fram skriftligen och det som annars har framkommit i målet (17 kap. 2 § andra stycket och 30 kap. 2 § andra stycket i Sveriges rättegångsbalk). Hovrätten kan även då ta del av bild- och ljudupptagningar som gjorts i tingsrätten, om de har åberopats (prop. 2015/16:16 s. 48).

När tilltron till bevisningen bedöms har förtroget med en bild- och ljudupptagning inom ramen för det skriftliga förfarandet jämförts med mottagande av bevisning vid huvudförhandlingen till den del det är fråga om hovrättens möjligheter att ändra tingsrättens dom. Om någon har förhörts vid huvudförhandlingen i tingsrätten eller om det förrättats syn på stället om någon viss omständighet och om avgörandet även i hovrätten beror på tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset har lagts fram i hovrätten genom en bild- och ljudupptagning eller tagits emot på nytt vid en huvudförhandling i hovrätten. En bedömning av tilltron till bevisningen kan sålunda ändras utan huvudförhandling förutsatt att hovrätten tar del av bild- och ljudupptagningen. Även om man inte tagit del av bevisningen är det alltid möjligt att göra en ändring till förmån för svaranden i ett brottmål eller om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat (50 kap. 23 § och 51 kap. 23 § i Sveriges rättegångsbalk). Detta tillvägagångssätt får dock användas endast när det inte är möjligt att ta del av upptagningen på grund av att den är bristfällig eller på grund av att bevisningen inte kan tas emot på nytt, eftersom den förhörde har avlidit.

Hovrätternas möjligheter att avgöra mål utan huvudförhandling och utifrån muntlig bevisning som bedöms baserat på bild- och ljudupptagningar begränsas dock av Europadomstolens avgörandepraxis i fråga om muntlig förhandling i besvärinstansen. Frågan behandlas närmare i avsnitt 12 om förslagets förhållande till grundlagen.

Bild- och ljudupptagningar i Högsta domstolen. Att anföra besvär hos Högsta domstolen över ett avgörande som hovrätten i egenskap av andra rättsinstans har meddelat förutsätter prövningstillstånd (54 kap. 9 § i Sveriges rättsbalk). Prövningstillstånd får meddelas endast om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen eller det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (54 kap. 10 § i Sveriges rättegångsbalk).

Förfarandet i Högsta domstolen är i princip skriftligt även efter det att prövningstillstånd har meddelats. Högsta domstolen får utan huvudförhandling avgöra mål eller ärenden i fler fall än hovrätten, till exempel också när det enbart är fråga om en prejudikatfråga (55 kap. 11 § i Sveriges rättegångsbalk). Högsta domstolen håller årligen cirka 20 huvudförhandlingar.

Om Högsta domstolen håller huvudförhandling, tas de bevis som har tagits emot i tingsrätten eller hovrätten emot på nytt endast om det finns synnerliga skäl (35 kap. 13 § i Sveriges rättegångsbalk). Då tas bevisningen dock endast emot genom en bild- och ljudupptagning. I samband med detta kan ytterligare frågor ställas på samma sätt som i hovrätten.

Högsta domstolens möjligheter att ompröva den muntliga bevisningen är avsevärt mer begränsade än vad de är i Finlands högsta domstol. När någon har förhörts vid huvudförhandlingen i

en lägre rättsinstans eller syn har förrättats på någon viss omständighet och avgörandet av målet även i högsta domstolen är beroende av tilltron till den bevisningen, får hovrättens dom i princip inte ändras till denna del. Om hovrätten dock till denna del har ändrat tingsrättens dom utan att på nytt ha tagit emot bevisning vid huvudförhandlingen eller tagit del av bild- och ljudupptagningen, får också högsta domstolen ändra domen till motsvarande delar. Domen får dock ändras till förmån för svaranden i ett brottmål eller om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat (55 kap. 14 § i Sveriges rättegångsbalk). En eventuell huvudförhandling i högsta domstolen påverkar inte tillämpningen av bestämmelsen.

Bild- och ljudupptagningar i tingsrätten. Bild- och ljudupptagningar kan utnyttjas utöver vid ändringssökande även i tingsrätten när det i målet eller ärendet undantagsvis tidigare har tagits emot muntlig bevisning. Detta kan vara fallet till exempel om huvudförhandlingen måste ställas in på grund av att svaranden i ett brottmål uteblivit. I detta fall kan de som är närvarande förhöras utom huvudförhandlingen och det kan göras en bild- och ljudupptagning av deras berättelser. När huvudförhandlingen slutligen hålls kan man ta del av berättelserna genom denna upptagning (35 kap. 13 § i Sveriges rättegångsbalk).

En tidigare mottagen muntlig bevisning kan tas emot genom en bild- och ljudupptagning i tingsrätten också när huvudförhandlingen måste hållas på nytt eller när målet återförvisas till tingsrätten (prop. 2015/16:39, s. 36).

När muntlig bevisning tas emot i tingsrätten genom en bild- och ljudupptagning, är tröskeln att ställa ytterligare frågor av rättssäkerhetsskäl lägre än vid ändringssökande (prop. 2015/16:39 s. 67). Dessutom kan de som förhöras av särskilda skäl förhöras på nytt, även om upptagningen är tillgänglig.

Sekretess i fråga om bild- och ljudupptagningar. Bestämmelser om offentlighet i rättegångar och i fråga om rättegångshandlingar, vilket även bild- och ljudupptagningar är, finns i 5 kap. i Sveriges rättegångsbalk, i tryckfrihetsförordningen (1949:105) och i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Utgångspunkten är att rättegången och rättegångshandlingarna är offentliga. Offentligheten i fråga om bild- och ljudupptagningar har dock begränsats betydligt genom en särskild sekretessbestämmelse om dem.

I offentlighets- och sekretesslagen föreskrivs det att sekretess gäller hos en domstol och en hyres- och arrendenämnd för uppgift i bild som ingår i en bild- och ljudupptagning, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den hörde lider men. För upptagningarna gäller sekretessen i högst 70 år (43 kap. 4 § i offentlighets- och sekretesslagen). Detta har motiverats med att bildupptagning av förhöret i betydligt högre grad ingriper i den förhördes privatliv än ljudupptagning. Utan en särskild sekretessbestämmelse finns det risk för att människornas vilja att medverka i rättegångar minskar och att kvaliteten på förhørsberättelserna försämras (prop. 2004/05:131, s. 115).

Sekretessbestämmelsen om bild- och ljudupptagningar begränsar inte parternas rätt att få ta del av allt rättegångsmaterial. Sekretessbelagda handlingar och annat material får dock inte lämnas ut till en part till den del särskilt vägande allmänna eller privata skäl talar för sekretess. I detta fall ska myndigheten på något annat sätt informera parten om materialets innehåll i den omfattning som parten behöver information för att kunna tillgodose sina rättigheter. Detta ska ske utan att allvarligt skada det intresse sekretessen ska skydda (10 kap. 3 § i offentlighets- och sekre-

tesslagen). I förarbetena har det ansetts att information om innehållet i bild- och ljudupptagningar kan ges till exempel genom att upptagningen spelas upp i domstolens lokaler eller genom att till en part överlåta en upptagning som innehåller endast ljud (prop. 2004/05:131, s. 120).

En bild- och ljudupptagning ska gallras senast sex veckor efter det att målet eller ärendet har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft (20 § i förordningen om mål och ärenden i allmän domstol, 1996:271).

Konsekvenserna av att utnyttja bild- och ljudupptagningar. Konsekvenserna av EMR-reformen har bedömts mest ingående i utredningen En modernare rättegång II – en uppföljning (SOU 2012:93), som gjordes fyra år efter reformen. Den information om konsekvenserna av att utnyttja ljud- och upptagningar som presenteras nedan bygger på den utredningen, vissa andra källor samt justitieministeriets företrädares besök vid Stockholms tingsrätt, Svea hovrätt och Domstolsverkets verksamhetsställe i Stockholm hösten 2018.

Allmänt taget anses det att övergången till att använda bild- och ljudupptagning har varit lyckad (se till exempel SOU 2012:93, s. 243 och prop. 2015/16:39, s. 20–24).

Mottagandet av muntlig bevisning genom bild- och ljudupptagningar har avsevärt minskat antalet inställda huvudförhandlingar i hovrätterna. År 2012 var antalet inställda huvudförhandlingar 40 procent mindre än före reformen. En särskilt stor minskning i antalet inställda huvudförhandlingar har skett i familjerättsliga mål och ärenden där antalet inställda huvudförhandlingar fyra år efter reformen var 86 procent mindre än före reformen. I övriga tvistemål minskade antalet inställda huvudförhandlingar med 77 procent, i brottmål med 28 procent och i övriga mål med 20 procent (SOU 2012:93, s. 242). År 2019 inställdes i alla hovrätter endast 15 huvudförhandlingar i brottmål på grund av att vittnet uteblivit (Sveriges Domstolar, Statistik: Omloppstider, målutveckling och inställda förhandlingar).

Antalet målsägande och vittnen som hörs i bevissyfte i hovrätterna har likaså minskat betydligt. Efter två år var deras antal i hovrätterna endast nio procent av vad det hade varit före EMR-reformen. Största delen av de vittnen som förhörs i hovrätten var nya vittnen (Domstolsverkets rapportserie 2010:3: Resursfördelningen efter EMR, bilaga 6).

Det har upplevts att hänvisningsmetoden avsevärt effektiviserar långa huvudförhandlingar och försnabbar behandlingen. Dessutom har det bedömts att hänvisningsmetoden leder till betydande inbesparingar i rättegångskostnader i omfattande mål eller ärenden.

Efter reformen har huvudförhandlingarna i hovrätterna blivit längre. Den genomsnittliga längden på huvudförhandlingen i hovrätten ökade mellan 2008 och 2012 i brottmål från 3,5 timmar till 3,9 timmar och i tvistemål från 4,7 timmar till 6,6 timmar (SOU 2012:93, s. 242). Därefter har huvudförhandlingarna blivit ännu längre, i brottmål 4,4 timmar och i tvistemål 8,8 timmar 2019 (Domstolstatistik 2019, tabell 1.11).

Man misstänker att orsaken till att huvudförhandlingarna i hovrätterna har blivit längre är att bild- och ljudupptagningar spelas upp i sin helhet i stället för att man i hovrätten koncentrerar sig på de frågor som målet eller ärendet gäller. Detta kan återspegla svårigheten med att indexera bild- och ljudupptagningar. Dessutom har huvudförhandlingarna eventuellt blivit längre på grund av att mottagandet av muntlig bevisning i tingsrätterna har blivit längre när parterna har ställt fler frågor än tidigare till dem som förhörs.

Vid bedömningen av vilken betydelse uppgifterna om Sverige har för denna proposition bör det beaktas att i Sverige övergick man till att utnyttja bild- och ljudupptagningar vid mottagande av

muntlig bevisning i samband med EMR-reformen där hovrättsförfarandet ändrades avsevärt också till andra delar. Till exempel utvidgades användningen av prövningstillstånd i hovrätterna till att omfatta alla tvistemål. De observerade ändringarna kan sålunda åtminstone delvis också bero på andra faktorer än sådana som hänger samman med bild- och ljudupptagningar. Av samma orsak är det inte möjligt att bedöma hur mottagandet av muntlig bevisning genom bild- och ljudupptagningar har påverkat handläggningstiderna i hovrätterna.

För det andra bör det noteras att hovrätterna i Sverige håller klart fler huvudförhandlingar i brottmål än hovrätterna i Finland. År 2019 avgjorde hovrätterna i Sverige 56 procent av brottmålen vid huvudförhandlingen (Domstolstatistik 2019, tabell 1.11), medan andelen i Finland var 28 procent. Orsaken till detta är att en ändringssökande i ett brottmål i Finland behöver tillstånd till fortsatt handläggning betydligt oftare än en ändringssökande i Sverige behöver prövningstillstånd. I Sverige behöver svaranden i ett brottmål inte prövningstillstånd, om svaranden har dömts till en strängare påföljd än böter. Därför hålls huvudförhandlingar i hovrätten i Sverige i mål eller ärenden där tillstånd till fortsatt handläggning inte nödvändigtvis beviljas i Finland.

5.2.2 Norge

Norge har särskilda lagar om rättegångsförfarandet i brottmål (*Lov om rettergangsmåten i straffesaker, straffeprosessloven, LOV-1981-05-22-25*) och tvistemål (*Lov om mekling og rettergang i sivile tvister, tvisteloven, LOV-2005-06-17-90*).

Bestämmelser om inspelning av muntlig bevisning finns i 23 § i straffeprosessloven och i 13 kap. 7 § i tvisteloven. Enligt de bestämmelserna ska de berättelser som parterna, vittnena och de sakkunniga har avgett vid huvudförhandlingen och vid huvudförhandlingen i ett besvärssärende (*ankeforhandling*) spelas in. I brottmål kan man avstå från detta, om domstolen inte har den utrustning som behövs eller om berättelsen antecknas i protokollet. I tvistemål är förutsättningarna i övrigt desamma, men muntlig bevisning som tagits emot i ett förfarande som gäller små krav (*småkravprosess*) behöver inte spelas in. Dessutom räcker det i tvistemål att huvudpunkterna i berättelsen antecknas i protokollet. Utöver om inspelning av bevisning kan domstolen också besluta om inspelning av annan handläggning av målet eller ärendet.

I bestämmelserna avses med inspelning att en ljudupptagning görs. Ljudupptagningen kan inte användas när muntlig bevisning tas emot vid ändringssökande (331 § i straffeprosessloven samt 23 kap. 2 § och 24 kap. 1 § i tvisteloven).

I Norge har ett försök inletts där vid förhör i stället för en ljudupptagning en bild- och ljudupptagning görs, och den upptagningen används för att ta emot muntlig bevisning vid ändringssökande. Försöket inleddes 2016 vid en tingsrätt (*tingsrett*) där man på försök började göra bild- och ljudupptagningar i stället för ljudupptagningar (Prop. 63 L (2017–2018) Endringer i straffeprosessloven og tvisteloven (opptak og gjenbruk av forklaringer i retten mv.), s. 5 och 8–9).

År 2018 blev det möjligt att använda upptagningar när muntlig bevisning tas emot vid ändringssökande. Då ändrades ovan nämnda paragrafer i straffeprosessloven och tvisteloven så att det genom förordning får föreskrivas att i stället för personliga förhör får upptagningar helt eller delvis läggas fram i utsedda domstolar, om det är försvarligt med tanke på en korrekt behandling av målet eller ärendet. En sådan förordning utfärdades i oktober 2018 (*Forskrift om opptak i retten, FOR-2018-09-28-1471*).

För närvarande omfattar försöket två tingsrätter, hos vilka ändring söks i olika lagmansrätter (*lagmannsrett*), det vill säga hos fullföljdsdomstolar som motsvarar hovrätten (*Forskrift om*

hvilke domstoler forskrift om opptak i retten § 6 gjelder for, FOR-2018-10-17-1577, och Forskrift om endring i forskrift om hvilke domstoler forskrift om opptak i retten § 6 gjelder for, FOR-2019-06-04-704).

Enligt bevisningsförordningen ska domstolen i stället för en ljudupptagning göra en bild- och ljudupptagning, om domstolen har teknisk beredskap till det (2 §). I stället för personliga förhör läggs upptagningarna helt eller delvis fram vid huvudförhandlingen i ett besvärsärende, utom om det inte är försvarligt (*forsvarligt*) med tanke på en ändamålsenlig behandling av målet eller ärendet. Ett avgörande om framläggande av upptagningar meddelas av fullföljdsdomstolen, men parterna får yttra sig i frågan (6 §).

Man kan till behövliga delar också ta del av en bild- och ljudupptagning när förutsättningarna för sällning av besvär (*ankesiling*) provas i ett skriftligt förfarande (5 §).

Bild- och ljudupptagningar är inte offentliga. Allmänheten har rätt att ta del av upptagningar av anhängiga mål eller ärenden endast av särskilda skäl och om det annars är försvarligt. Utgångspunkten är att man tar del av upptagningarna i domstolens lokaler, men de kan också lämnas ut enligt villkor som domstolen fastställer. I fråga om upptagningar kan endast ljudet lämnas ut. Inte heller parterna får ta del av upptagningarna utan begränsningar, utan även de får endast ta del av ljudet från upptagningarna. Detsamma gäller för personer vars berättelse det är fråga om (4 §).

Försöket pågår fortfarande. När det avslutas gör *Domstoladministrasjonen* en bedömning av om det finns skäl att införa förfarandet vid alla domstolar. Hittills har erfarenheterna varit positiva.

5.2.3 Danmark

I Danmark finns det bestämmelser om rättegångsförfarandet i lagen om rättsvård (*Lov om rettens pleje, retsplejeloven*), som trädde i kraft 1919. Den innehåller också bestämmelser om upptagning av berättelser som avgetts under rättegången.

Vid tvistemål tillämpas 186 § i retsplejeloven. Enligt paragrafen antecknas vittnesberättelserna i protokollet i en enligt domstolens prövning fastställd omfattning. Vid prövningen av omfattningen beaktas parternas och vittnets synpunkter samt huruvida anteckningen kan antas ha betydelse vid en eventuell ny behandling av målet eller ärendet. Domstolen kan dock besluta att en bild- och ljudupptagning ska göras av förhöret, och då behöver berättelsen inte antecknas i protokollet. Om förhöret hålls utom huvudförhandlingen, ska det om möjligt göras en bild- och ljudupptagning av det.

Bestämmelser om brottmål finns i 711 § i retsplejeloven. Utgångspunkten i brottmål är att ljudupptagningar görs i stadsdomstolar (*byret*), som motsvarar tingsrätten. Ordföranden kan dock besluta att berättelsen inte ska spelas in samt att det i stället för en ljudupptagning ska göras en bild- och ljudupptagning av avgivandet av berättelsen. Om ingen upptagning av berättelsen görs, antecknas den utom i vissa undantagsfall i protokollet (712 § i retsplejeloven).

Om ändring söks i en stadsdomstols dom, kan förhör av vittnen i en landsdomstol (*landsret*), som motsvarar hovrätten, inte ersättas av att bild- och ljudupptagningar läggs fram, utan vittnen och andra som förhörs i rätten ska förhöras på nytt.

En part har rätt att i en domstol eller hos sitt ombud ta del av en bild- och ljudupptagning som gjorts i en domstol. För obehörig spridning av upptagningar föreskrivs bötesstraff (186 och 713 § i retsplejeloven).

5.2.4 Estland

I Estland finns särskilda lagar om förfarandet i brottmål (*Kriminaalmenetluse seadustik*, KrMS, RT I 2003, 27, 166) och tvistemål (*Tsiviilkohtumenetluse seadustik*, TsMS, RT I 2005, 26, 197).

Bevisning som tagits emot i brottmål antecknas i sin helhet i protokollet. Riktigheten av protokollanteckningen styrks av den som förhörs, domaren och protokollföraren (KrMS 74, 76 och 155 §). Innehållet i ett protokoll som styrkts på detta sätt betraktas som bevis (KrMS 63 §).

Utöver anteckningen om bevisning i protokollet görs ljudupptagningar av rättegången i häradsrätten (*maakohus*), som är första instans, och distriktsdomstolen (*ringkonnakohus*), som är besvärinstans. Undantag från detta kan göras om det är tekniskt omöjligt och häradsrätten anser att det trots allt är lämpligt och i parternas intresse att hålla ett sammanträde. En upptagning behövs inte heller när rättegången hålls utanför domstolens lokaler eller när det endast är fråga om att avkunna ett avgörande. Domstolen kan göra en videoupptagning i stället för en ljudupptagning (KrMS 156 §).

Upptagningen inkluderas i rättegångshandlingarna som bilaga till protokollet. Upptagningen används för att säkerställa och precisera protokollets innehåll. I motstridiga situationer prioriteras vad som framgår av upptagningen (KrMS 155 och 156 §).

Om ett brottmål överklagas hos distriktsdomstolen, håller distriktsdomstolen en muntlig förhandling, om parterna yrkar på det eller om distriktsdomstolen anser det vara nödvändigt (*vajalik*) (KrMS 331 §). Distriktsdomstolen kan grunda sitt avgörande antingen på egna iakttagelser av den muntliga bevisningen eller på vad som framgår av häradsrättens protokoll (KrMS 15 och 335 §). Sålunda tas muntlig bevisning inte emot genom en upptagning, oberoende av om det är fråga om en ljud- eller videoupptagning.

Parterna i ett brottmål har rätt att ta del av rättegångshandlingarna, inklusive upptagningarna. En videoupptagning lämnas dock inte ut till en part, utan domstolen ska spela upp videoupptagningen för den part som begär det i domstolens lokaler inom tre dagar från det att begäran lades fram. I mål eller ärenden där muntlig förhandling har hållits bakom stängda dörrar utlämnas ljud- eller videoupptagningen endast om den inte är till skada för de intressen som ligger till grund för sekretessen. Även i dessa fall kan en part få ta del av materialet i domstolens lokaler (KrMS 156 §).

Även vid behandling av ett tvistemål i häradsrätten och distriktsdomstolen görs det ljudupptagningar. Då antecknas bevisningen i protokollet endast om parten yrkar på det eller om domstolen anser det vara nödvändigt och även då endast till centrala delar (TsMS 52 §). Undantag från upptagningen kan göras, om den är tekniskt omöjlig, rättegången hålls utanför domstolens lokaler eller när det endast är fråga om att avkunna ett avgörande. En ljudupptagning behöver inte heller göras när det är fråga om att förkasta käromålet då parten är frånvarande, att meddela tredskodom eller att skjuta upp behandlingen av målet eller ärendet. Det görs inte heller någon upptagning av behandlingen av mål eller ärenden som avgjorts i ett skriftligt förfarande. Domstolen kan också i tvistemål, om den så önskar, göra en videoupptagning i stället för en ljudupptagning.

Distriktsdomstolen avgör överklaganden av domar i tvistemål genom muntlig förhandling om parterna yrkar på det (TsMS 647 och 648 §). Även om en muntlig förhandling hålls, bedömer distriktsdomstolen i princip målet eller ärendet på basis av den bevisning som lagts fram i hä-

radsrätten. Bevisning tas emot på nytt i distriktsdomstolen, om parten yrkar på det och distriktsdomstolen anser det vara nödvändigt. I denna situation ska de som förhörs förhöras på nytt i distriktsdomstolen (TsMS 243, 631 och 652 §).

Allmänheten har endast med parternas samtycke rätt att ta del av rättegångsmaterialet i ett anhängigt tvistemål, inklusive en ljudupptagning, och få en skriftlig utskrift av materialet. De behöriga statliga myndigheterna har dock denna rätt med tillstånd av ordföranden för den domstol som handlägger målet eller ärendet (TsMS 59 §). När målet eller ärendet har avgjorts och avgörandet vunnit laga kraft, avgör den häradsrätt som behandlat målet eller ärendet huruvida materialet är offentligt och tillgängligt för allmänheten. Information kan ges, om det finns en godtagbar grund för det. Information om sekretessbelagda ärenden lämnas inte ut (TsMS 59 §).

5.2.5 Tyskland

I Tyskland finns det separat i straffprocessförordningen (*Strafprozeßordnung, StPO*) och tvistprocessförordningen (*Zivilprozessordnung, ZPO*) bestämmelser om rättegångsförfarandet.

I Tyskland görs för närvarande ingen upptagning av den muntliga bevisning som lagts fram vid huvudförhandlingen. Däremot ska underrätten (*Amtsgericht*) i brottmål anteckna det centrala innehållet i förhöret i protokollet, om inte parterna nöjer sig med avgörandet (StPO 273 § 2 mom.). I brottmål kan domstolen också bestämma att det som skett vid huvudförhandlingen ordagrant ska antecknas i protokollet, om detta behövs för att fastställa det som skett vid huvudförhandlingen eller för att fastställa det exakta innehållet i uttalanden eller förhör (StPO 273 § 3 mom.). Domstolen kan också tillåta att det vid rättegångar som har stor historisk betydelse för Förbundsrepubliken Tyskland görs ljudupptagningar för vetenskapliga eller historiska ändamål (169 § i Gerichtsverfassungsgesetz).

Om ändring söks i sakfrågan (*Berufung*), tas muntlig bevisning emot på nytt i fullföljdsdomstolen.

År 2014 började man i Tyskland bereda en reform av straffprocesslagstiftningen. I en rapport från en expertkommission, som publicerades 2015, rekommenderas att förhör i underrätterna ska spelas in audiovisuellt. När det gäller de brottmål som delstatsdomstolarna (*Landgericht*) och delstatsöverdomstolarna (*Oberlandesgericht*) behandlar som första instans, var uppmaningen att frågan ska utredas närmare (Bericht der Expertenkommission zur effektiveren und praxistauglicheren Ausgestaltung des allgemeinen Strafverfahrens und des jugendgerichtlichen Verfahrens, s. 128–134).

Inspelning av förhör omfattades i slutändan inte av den reform som förbundsdagen (*Bundestag*) godkände i november 2019. Dessutom förkastades de lagstiftningsinitiativ som lagts fram vid förbundsdagen och i vilka det föreslogs att en bild- och ljudupptagning av huvudförhandlingen i brottmål ska göras (Drucksache 19/11090: Gesetz zur Nutzung audio-visueller Aufzeichnungen in Strafprozessen och Drucksache 19/13515: Modernisierung des Strafverfahrens durch digitale Dokumentation der Hauptverhandlung).

Förbundsministeriet för rättsliga frågor och konsumentskydd (*Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz*) har dock senare inrättat en arbetsgrupp för inspelning av huvudförhandlingen. En expertgrupp för dokumentation av huvudförhandlingen i brottmål (*Expertinnen- und Expertengruppe zur Dokumentation der strafgerichtlichen Hauptverhandlung*) inledde sitt arbete i februari 2020. I enlighet med sitt uppdrag ska arbetsgruppen särskilt bedöma vilka konsekvenser dokumenteringen av huvudförhandlingen har för underrättsförfarandets förlopp, för ändringsökande och för integritetsskyddet för dem som deltar i en rättegång. Dessutom ska

arbetsgruppen bedöma förfaringssättets tekniska och organisatoriska krav samt alternativa genomförandesätt. Expertarbetsgruppens arbete pågår fortfarande när detta skrivs.

6 Remissvar

Regeringens proposition baserar sig på ett betänkande av arbetsgruppen för videoupptagning som tillsatts av justitieministeriet. Betänkandet publicerades den 14 december 2020 (Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta. (Mottagande av muntlig bevisning genom en upptagning.) Betänkande av arbetsgruppen för videoupptagning. Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 2020:20).

Betänkandet var på remiss under perioden 14 december 2020–19 februari 2021. Utlåtanden begärdes av 52 instanser och dessutom kunde vem som helst lämna utlåtande om betänkandet i tjänsten utlåtande.fi. Det lämnades 45 utlåtanden. Ett sammandrag av utlåtandena har sammansällts (Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta - Videotallennustyöryhmän mietintö. (Mottagande av muntlig bevisning genom en upptagning – Betänkande av arbetsgruppen för videoupptagning.) Sammandrag av utlåtandena, Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 2021:12). Den fortsatta beredningen av propositionen har gjorts vid justitieministeriet.

Remissinstanserna förhöll sig i huvudsak positivt till det som föreslås i betänkandet av arbetsgruppen för videoupptagning. Remissinstanserna understödde allmänt propositionens mål, och majoriteten ansåg att förslagen främjar uppnåendet av målen. Remissinstanserna uttryckte dock sin oro över förslagets kostnader och konsekvenser för domstolarnas resurser.

Remissinstanserna förhöll sig genomgående positivt till möjligheten att lägga fram muntlig bevisning vid huvudförhandlingen genom hänvisning. I flera utlåtanden ville man förenkla villkoren för förfarandet så att det skulle kunna användas oftare än vad som föreslås i betänkandet. I föreslagna 26 kap. 15 a § i rättegångsbalken har 3 mom. ändrats så att förfaringssättet är möjligt alltid när hovrätten finner det lämpligt. Syftet med detta är att de fördelar som förfarandet medför, särskilt minskningen av rättegångskostnaderna och effektiviseringen av hovrättsförfarandet, ska förverkligas i större utsträckning.

Förslaget om indexering av berättelser som tagits upp i tingsrätten delade remissinstansernas åsikter. Flera remissinstanser, särskilt tingsrätterna, kritiserade omfattningen av indexerings-skyldigheten och ansåg att den är svår, arbetskrävande och oftast onödig, eftersom största delen av ärendena inte överklagas. Å andra sidan ansåg många remissinstanser, särskilt hovrätterna, att indexering är nödvändig särskilt i omfattande ärenden för att nyttan med det nya förfarandet ska uppnås.

Utifrån remissvaren har man försökt hitta en balans mellan dessa aspekter. De grundläggande lösningarna i förslaget har inte ändrats, men specialmotiveringen till 22 kap. 6 § 1 mom. i rättegångsbalken har förtydligats så att indexering behövs närmast när berättelsen är omfattande och gäller flera separata sakhelheter.

Utifrån utlåtandena från högsta domstolen och Vasa hovrätt har förslagen till en ny 6 kap. 12 a § i rättegångsbalken och till en ny 6 kap. 12 a § i lagen om rättegång i brottmål ändrats. För att hänsyn ska kunna tas till mångfalden i återförvisningssituationer förutsätts det i paragrafen, med avvikelser från betänkandet, att det med beaktande av skälet till återförvisningen är lämpligt att ta emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning när målet återförvisas till tingsrätten.

Utifrån högsta domstolens och marknadsdomstolens utlåtanden har förslaget till ändring av lagen om rättegång i marknadsdomstolen kompletterats genom ett förslag till ändring även av 4 kap. 17 § så att nuvarande praxis i fråga om upptagning av muntlig bevisning som tagits emot i marknadsdomstolen fortsätter i alla ärenden som gäller immateriella rättigheter.

I ett flertal utlåtanden understöddes syftet med ändringen av lagen om säkerhetskontroller vid domstolar att förhindra att bild- och ljudupptagningar filmas eller fotograferas i smyg genom att göra det möjligt att utföra säkerhetskontroller och avlägsna sådana föremål som lämpar sig för bildupptagning från personer som kommer för att titta på en bild- och ljudupptagning. Den valda metoden ansågs dock vara alltför långtgående. På basis av remissvaren har förslaget ändrats så att säkerhetskontroll kan utföras och föremål som lämpar sig för bildupptagning avlägsnas endast när det finns grundad anledning att misstänka att en person olovligen skulle ta upp bild av en bild- och ljudupptagning.

Utifrån utlåtandena från dataombudsmannens byrå, Domstolsverket och Rovaniemi hovrätt föreslås att det föreskrivs mer exakt om bevaringstiden för bild- och ljudupptagningar än vad som föreslås. Bevaringstiden har också förkortats för att skydda de förhörda integritet och personuppgifter. Dessutom har motiveringen till skyddet av personuppgifter utvecklats.

Vasa hovrätt, Åklagarmyndigheten och Suomen Syyttäjähdistys ry föreslog att bild- och ljudupptagningar ska göras också av berättelser som avges av personer som förhörts personligen i hovrätten. Å andra sidan ansåg högsta domstolen och Östra Finlands universitet det vara oändamålsenligt. Propositionen avviker inte i detta avseende från det som föreslås i betänkandet på grund av att antalet personer som förhörts personligen i hovrätten sannolikt är litet, det faktum att det är sällsynt att muntlig bevisning tas emot i högsta domstolen och kostnaderna för möjliggörande av bild- och ljudupptagningar. Således föreslås det att det på samma sätt som nu ska göras en ljudupptagning av berättelserna som avges av personer som förhörts i hovrätten. Det finns inte heller några grunder för bild- och ljudupptagningar av berättelser som avges av personer som förhörts personligen i högsta domstolen.

Rovaniemi hovrätt, Helsingfors tingsrätt och Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry föreslog att bild- och ljudupptagningar även görs eller skulle enligt domstolens prövning kunna göras av syneförrättningar. I propositionen anses dock att det vid syn är väsentligt att få ett sådant personligt intryck av syneobjektet som en upptagning som innehåller enbart bild och ljud inte helt och hållet kan förmedla. Dessutom är det inte heller alltid möjligt att göra en högklassig bild- och ljudupptagning av syneobjektet.

Birkalands tingsrätt och vissa andra remissinstanser föreslog att man överväger att i fullföljdsdomstolen ta emot muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten genom en ljudupptagning som gjorts i tingsrätten i stället för en bild- och ljudupptagning. Detta alternativ bedöms separat i avsnitt 5.1.4.

Östra Finlands hovrätt och Östra Nylands tingsrätt ansåg att hovrätten bör kunna utnyttja bild- och ljudupptagningar som gjorts i tingsrätten också vid prövning av tillstånd till fortsatt handläggning och när den avgör ärendet i ett skriftligt förfarande. Upptagning av muntlig bevisning skulle enligt dessa remissinstanser göra det konstlat att behålla distinktionen mellan skriftligt och muntligt förfarande i hovrätten. Däremot ansåg högsta domstolen att åtskillnaden är viktig och ansåg det vara motiverat att förbjuda användningen av bild- och ljudupptagningar som gjorts i tingsrätten vid prövning av tillstånd till fortsatt handläggning och i skriftligt förfarande. Också Helsingfors hovrätt ansåg att åtskillnaden är viktig.

I förslaget behålls åtskillnaden mellan muntligt och skriftligt förfarande i hovrätten. Vid den fortsatta beredningen har målet varit att inte ändra de etablerade grunderna för förfarandet i hovrätten utöver vad som behövs på grund av det nya sättet att ta emot muntlig bevisning. Det är fråga om två fundamentalt olika sätt att handlägga och avgöra mål, och det finns också en skillnad mellan dem i tingsrätten och i Europadomstolens avgörandepraxis när det gäller en rättvis rättegång. Användningen av bild- och ljudupptagningar vid prövningen av tillstånd till fortsatt handläggning skulle dessutom fördunkla skillnaden mellan prövningen av tillstånd till fortsatt handläggning och full prövning av målet, vilket också skulle strida mot de grundläggande avgörandena i hovrättsförfarandet.

Flera remissinstanser påpekade att målet att de föreslagna lagarna ska träda i kraft 2022 är tidigt. Remissinstanserna uttryckte framför allt tvivel om huruvida videoupptagningssystemet hinner uppföras och användarna ges tillräcklig utbildning mellan det att de föreslagna lagarna antas och träder i kraft. På basis av de synpunkter som framförts i remissyttrandena är målet att de föreslagna lagarna ska träda i kraft vid ingången av 2023.

I remissyttrandena lämnades dessutom synpunkter på förslagets ekonomiska konsekvenser, som allmänt ansågs vara betydande.

Propositionens konsekvenser för statens utgifter beror i hög grad på utformningen, uppförandet och underhållet av det videoupptagningssystem som behövs för produktion och visning av bild- och ljudupptagningar. Rättsregistercentralen, som gjort upp en kostnadskalkyl för systemet, lyfte i sitt utlåtande fram sin tidigare uppskattning av de engångskostnader som videoupptagningssystemet medför för utformning, uppförande och årligt underhåll. Rättsregistercentralens nya uppskattning, som har preciserats i diskussioner mellan Rättsregistercentralen, Domstolsverket och justitieministeriet, har lagts till grund för avsnittet om propositionens ekonomiska konsekvenser.

Andra omständigheter som påverkar kostnaderna för propositionen lyftes också fram i remissvaren. På basis av dem har uppskattningarna av hur mycket utbildning som behövs och dess konsekvenser för reseringen ändrats. Dessutom har uppskattningarna av propositionens konsekvenser för domstolarnas arbetsmängd och de kalkylerade arbetskraftskostnader som den medför för staten justerats.

Utöver det som anförts ovan har det gjorts mindre ändringar i propositionen på grundval av remissvaren.

7 Specialmotivering

7.1 Rättegångsbalken

5 kap. Om väckande av talan och förberedelse i tvistemål

17 §. Det föreslås att det till *1 mom.* som ytterligare mål för förberedelsen vid sidan av att säkerställa att målet behandlas i ett sammanhang fogas att målet kan behandlas på ett strukturerat sätt vid huvudförhandlingen. En redogörelse för handläggningssättet ges nedan i motiveringarna till 6 kap. 2 a §.

Syftet med att målet behandlas på ett strukturerat sätt vid huvudförhandlingen är framför allt att den bild- och ljudupptagning som görs av den muntliga bevisningen i tingsrätten ska kunna användas på ett ändamålsenligt sätt av fullföljdsdomstolen vid ett eventuellt överklagande. För att uppnå detta mål krävs det att man sätter vikt vid handläggningssättet redan vid förberedelsen.

Genom att som mål för förberedelsen lägga till ett säkerställande av att målet behandlas på ett strukturerat sätt betonas betydelsen av förberedelsen och särskilt det muntliga förberedelsesammanträdet. Vid förberedelsen ska det i större omfattning än tidigare fästas vikt vid vilken den muntliga bevisning som parterna lägger fram och om vilket tema. Dessutom ska det föras mera detaljerade diskussioner än i nuläget om på vilket sätt och i vilken ordning varje person som ska förhöras ska bli förhörd. I synnerhet i mera omfattande mål ska det ofta utarbetas en skriftlig processplan.

6 kap. Huvudförhandling i tvistemål

2 a §. Enligt *1 mom.* ska domstolen övervaka att klarhet och ordning iakttas i behandlingen av målet. Det föreslås att momentet ändras så att domstolen vid huvudförhandlingen också ska övervaka att målet behandlas på ett strukturerat sätt.

Behandling av målet på ett strukturerat sätt avser en behandling, där de frågor som är föremål för avgörande i målet vid huvudförhandlingen behandlas i konsekvent ordningsföljd och på så sätt att olika helheter skiljer sig tillräcklig från varandra. Kravet på att behandlingen ska genomföras på ett strukturerat sätt gäller hela huvudförhandlingen, men särskilt viktigt är det när den muntliga bevisningen tas emot.

Behandling av målet på ett strukturerat sätt är en förutsättning för att den bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten vid behov ska kunna indexerats, vilket gynnar en ändamålsenlig användning av den i hovrätten. Ju mera strukturerad behandlingen av målet är i tingsrätten, desto enklare kan man genom den bild- och ljudupptagning som gjorts av den muntliga bevisningen i hovrätten särskilja och ta emot endast de delar, som målet gäller i hovrätten.

Behandling av målet på ett strukturerat sätt är också nyttigt ur tingsrättens perspektiv. Ett strukturerat behandlingssätt klarlägger målet, vilket kan underlätta avgörandet av det.

Behandling av målet på ett strukturerat sätt kan i praktiken innebära till exempel att det hålls separata förhör med den som ska förhöras i frågor som skiljer sig från varandra så att det först hålls ett huvudförhör om bevisemat som hänför sig till en separat helhet och sedan ett motförhör och först därefter övergår man till ett nytt temablock. Till exempel i en tvist som gäller ett husköp kan ett vittne först förhöras om reklamationen, sedan om fel i grundkonstruktionerna och till sist om fel i taket, separat för varje del. Ett sådant sätt att ta emot muntlig bevisning används redan nu i någon mån, och erfarenheterna av det har varit positiva.

Det handläggningssätt som beskrivs ovan ska i synnerhet tillämpas i mål, där det tas emot en stor mängd muntlig bevisning eller där förhören annars är långvariga och gäller flera olika frågor. I andra mål ger en detaljerad strukturering av förhören sällan några betydande fördelar. I dem förutsätter behandling av målet på ett strukturerat sätt i allmänhet inte växling mellan huvud- och motförhör på det sätt som beskrivs ovan, bara behandlingen annars är konsekvent och specificerad.

Vid övervägande av det sätt genom vilket bevisningen ska tas emot ska det också tas hänsyn till den som ska förhöras. Sättet att ta emot muntlig bevisning ska i princip inte leda till att den som ska förhöras vid huvudförhandlingar som pågår under flera dagar är tvungen att inställa sig inför rätta flera dagar. Om förhöret inte hålls utan avbrott, ska målet vara att hålla hela förhöret under en huvudförhandlingsdag och då inom en så kort tidsperiod som möjligt. Å andra sidan bidrar användningen av fjärruppkoppling till att minska de olägenheter som flera förhör medför för den som förhörs.

12 §. Paragrafen gäller mottagande av bevisning vid en ny huvudförhandling, som hålls efter att huvudförhandlingen har blivit uppskjuten alltför länge.

Enligt det föreslagna 22 kap. 6 § 1 mom. ska en bild- och ljudupptagning i tingsrätten göras av förhör med vittnen och sakkunniga och förhör med parter och andra som hörs i bevissyfte. Det skulle vara ändamålsenligt att kunna använda denna upptagning när muntlig bevisning tas emot även i tingsrätten, då det ska hållas en ny huvudförhandling i målet på grund av att huvudförhandlingen har blivit uppskjuten alltför länge. Det förbättrar kvaliteten på den bevisning som tingsrätten har tillgång till, och vittnen och andra personer som förhörts i tingsrätten behöver i allmänhet inte heller inställa sig till ett nytt förhör vid en ny huvudförhandling. Fördelarna med förfarandet är således jämförbara med dem, som på det sätt som närmare framgår av den allmänna motiveringen stödjer mottagande av muntlig bevisning i hovrätten genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten.

Därför ändras paragrafen på det sättet att muntlig bevisning vid en ny huvudförhandling tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts vid den tidigare huvudförhandlingen. För klarhetens skull delas paragrafen samtidigt in i tre moment.

Den första meningen och den första delen av den andra meningen i paragrafen placeras i *1 mom.* Den andra meningen ändras så att den gäller endast muntlig bevisning. Muntlig bevisning som har tagits emot tidigare ska enligt det nya momentet vid en ny huvudförhandling i princip tas emot genom en bild- och ljudupptagning till den del den anses ha betydelse för målet.

Vid ny huvudförhandling kan en person som förhörts vid en tidigare huvudförhandling personligen förhöras på nytt eller för ställande av tillägsfrågor på samma villkor som de som föreslås för hovrätten i 26 kap. 15 a §. Vid ny huvudförhandling kan tingsrätten alltså besluta att förhöra en sådan person personligen för ställande av tillägsfrågor, om det behövs för utredning av målet, och att förhöra en sådan person personligen på nytt om det finns särskilda skäl därtill. Dessutom kan tingsrätten, om den finner det lämpligt, tillåta att muntlig bevisning som mottagits vid en tidigare huvudförhandling läggs fram vid den nya huvudförhandlingen genom att det helt eller delvis hänvisas till den.

Den sista delen av den andra meningen och den sista meningen i momentet överförs till ett nytt *3 mom.*

I det nya *2 mom.* föreskrivs det om skriftlig bevisning som tagits emot tidigare. Skriftlig bevisning ska vid en ny huvudförhandling tas emot på nytt till den del den anses ha betydelse för målet. Den föreslagna bestämmelsen motsvarar nuläget.

I det nya *3 mom.* föreskrivs det om situationer, där det finns hinder för att ta emot bevisning som tagits emot tidigare. Då ska man i behövlig omfattning ta del av bevisningen på basis av rättegångsmaterialet från den tidigare huvudförhandlingen. Momentet som gäller både muntlig och skriftlig bevisning motsvarar gällande lagstiftning.

12 a §. I den nya paragrafen anges bestämmelser om att ta emot muntlig bevisning i tingsrätten när hovrätten eller högsta domstolen återförvisar målet till tingsrätten. Enligt bestämmelsen kan tingsrätten i den här situationen ta emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning, som tingsrätten gjort vid en huvudförhandling som hållits tidigare i målet, om det med hänsyn till skälet till återförvisningen kan anses vara lämpligt.

Paragrafen bidrar till att det inte alltid är behövligt att till en huvudförhandling som hålls efter återförvisningen kalla vittnen som redan har förhörts en gång i målet och andra personer som

förhört i bevis syfte på nytt för att höras personligen. Dessutom kan tingsrätten på det här viset avgöra ett återförvisat mål utifrån de berättelser som avgetts närmare tidpunkten för händelsen än i dagens läge. Fördelarna med förfarandet är därmed jämförbara med dem, som på det sätt som närmare framgår av den allmänna motiveringen stödjer mottagande av muntlig bevisning i fullföljdsdomstolen genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten.

Mottagande av muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning som gjorts tidigare i målet förutsätter att det med tanke på skälet till återförvisningen är lämpligt. Så kan det vara till exempel, då den tingsrätt som vid sidan av muntlig bevisning om grunden för skadestånd också tagit emot muntlig bevisning om skadans omfattning kommer fram till att det saknas ersättningsgrund, men hovrätten är av annan åsikt och återförvisar målet till tingsrätten. Om målet däremot hade återförvisats till exempel på grund av ett fel i bevisningsförfarandet eller på grund av frågor som gäller domförhållanden för en tidigare domstolsbehandling eller jäv för dess beslutsammansättning, kan det i allmänhet inte anses lämpligt att vid en ny huvudförhandling ta emot muntlig bevisning som tagits emot tidigare genom en bild- och ljudupptagning. Då ska det i regel genomföras ett nytt förfarande.

Om tingsrätten vid en huvudförhandling efter återförvisning tar emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning kan en person som förhört tidigare i tingsrätten förhöras personligen på nytt och för ställande av tillägsfrågor på samma villkor som de som föreslås för hovrätten i 26 kap. 15 a §. Tingsrätten kan alltså besluta att förhöra en sådan person personligen för ställande av tillägsfrågor, om det behövs för utredning av målet, och att förhöra en sådan person personligen på nytt om det finns särskilda skäl därtill. Dessutom kan tingsrätten, om den finner det lämpligt, tillåta att muntlig bevisning som mottagits vid en tidigare huvudförhandling läggs fram vid den nya huvudförhandlingen genom att det helt eller delvis hänvisas till den.

Paragrafen gäller endast tingsrätten. Om högsta domstolen återförvisar målet till hovrätten, tillämpas på mottagande av muntlig bevisning vid en huvudförhandling som hålls efter återförvisningen bestämmelserna i 26 kap.

17 kap Om bevisning

46 §. Till paragrafen ska fogas ett nytt 2 mom., som gäller förhandsuppgifter till den som ska förhöras om att förhöret med honom eller henne spelas in. Inspelning av förhöret avser både att det görs en bild- och ljudupptagning i tingsrätten och att det görs en ljudupptagning i fullföljdsdomstolen.

I nuläget finns det inga bestämmelser i lagen om att den som ska förhöras ska underrättas om att det görs en ljudupptagning, även om det i allmänhet görs. En ljudupptagning kan ändå bedömas inkräkta på den personliga integriteten för den som ska förhöras i den grad, att det inte kan anses korrekt att det görs en ljudupptagning av förhöret utan att den som ska förhöras underrättas om det. Därför är det motiverat att föreskriva om detta i lagen.

Enligt förslaget ska man i tingsrätten av förhöret göra en bild- och ljudupptagning i stället för en ljudupptagning. En bild- och ljudupptagning inkräktar mer på den personliga integriteten för den som förhörs än en ljudupptagning och därför är det ännu viktigare att underrätta om att det görs en bild- och ljudupptagning.

Underrättelse om att förhöret spelas in svarar mot kravet på transparens för behandling av personuppgifter. Bestämmelser om behandlingen av personuppgifter finns i artiklarna 5 och 12 i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 om skydd för fysiska personer med

avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (*allmän dataskyddsförordning*).

Ordföranden ska underrätta om att förhöret kommer att spelas in före det inleds. Man kan berätta om upptagningen till exempel i samband med att vittnet och sakkunniga påminns om sanningsplikten med stöd av paragrafens 1 mom. Underrättelseskyldigheten påverkas inte av huruvida den som ska förhöras utgående från förhandsuppgifterna som till exempel ingår i kallelsen till huvudförhandlingen vet om att hans eller hennes berättelse kommer spelas in, utan den som ska förhöras ska i varje fall underrättas om upptagningen innan förhöret inleds.

I momentet finns inget krav på att den som förhörs ska samtycka till upptagningen. Förhöret kan spelas in även om den som förhörs meddelar att han eller hon motsätter sig det.

48 §. I paragrafen föreskrivs det om hur förhöret av parten ska hållas vid huvudförhandlingen.

Syftet med förslaget är att av de skäl som närmare framgår av specialmotiveringen till 6 kap. 2 a § bland annat utveckla huvudförhandlingsförfarandet så att målen behandlas och den muntliga bevisningen tas emot på ett mera strukturerat sätt än för närvarande. Vilket vidare framgår av specialmotiveringen till 6 kap. 2 a § kan detta ibland kräva att bevisningen tas emot temaspecifikt vid huvudförhandlingen. Temaspecifikt mottagande av bevisning kräver i typiska fall att man avviker från den allmänna förhørsordningen.

För närvarande kan man med stöd av 1 mom. vid behov avvika från förhørsordningen enligt paragrafens 2–4 mom. Enligt förarbetena till paragrafen föreslås det att man till exempel i ett brottmål kan först till alla delar ta emot den muntliga bevisning som gäller omständigheter som kan läggas till grund för straffansvar genom att höra målsäganden och den åtalade samt vittnena. Efter det kan man i samma ordning ta emot den muntliga bevisning som gäller hurudan och hur stor skada det brott som åtalet gäller har orsakat (RP 46/2014 rd s. 108).

Eftersom ett sådant sätt att ta emot muntlig bevisning är ändamålsenligt i många omfattande mål, föreslås en betoning av möjligheten att avvika genom att momentet ändras så att man uttryckligen nämner behandling på ett strukturerat sätt som grund för att avvika från ordningen enligt paragrafens 2–4 mom., som till exempel det att parten förhörs utan avbrott (2 mom.). Syftet är att på så sätt främja ett temaspecifikt sätt att höra och betona domstolens möjlighet att hålla förhören på ett sätt som tar hänsyn till särdragen hos varje mål.

53 §. I paragrafen föreskrivs det om åtgärder för att hemlighålla ett anonymt vittnes identitet när han eller hon hörs vid huvudförhandlingen.

Enligt propositionen ska man av förhöret med vittnet i tingsrätten göra en bild- och ljudupptagning i stället för en ljudupptagning. Om det söks ändring i tingsrättens avgörande, ska vittnets berättelse vid huvudförhandlingen i hovrätten och den muntliga förhandlingen i högsta domstolen i princip tas emot genom den här bild- och ljudupptagningen. Parterna ska dessutom ha rätt att få information om bild- och ljudupptagningen.

Den föreslagna lagstiftningen kan leda till att identiteten för ett anonymt vittne avslöjas, eftersom parterna kan se vittnets ansikte genom den bild- och ljudupptagning som gjordes när han eller hon hördes i tingsrätten. För att förhindra det är det motiverat att för ett anonymt vittne föreskriva om ett undantag från sättet att ta emot muntlig bevisning i tingsrätten. Därför föreslås det att det till paragrafen fogas ett nytt 4 mom., enligt vilket endast ljud spelas in när ett anonymt vittne hörs i tingsrätten, om det är nödvändigt för att hemlighålla det anonyma vittnets identitet.

Det är fråga om en specialbestämmelse i förhållande till 22 kap. 6 § 1 mom. Eftersom det inte finns någon bild på inspelningen, framgår av den inte förhöret i den form som tingsrätten har tagit emot det. Därför kan den berättelse som ett anonymt vittne har avgett i tingsrätten inte tas emot genom inspelningen i fullföljdsdomstolen. Om det söks ändring i målet, ska ett anonymt vittne vid behov förhöras på nytt personligen vid huvudförhandlingen i hovrätten och vid den muntliga förhandlingen i högsta domstolen.

Avvikelse från att göra en bild- och ljudupptagning förutsätter att det är nödvändigt för att hemlighålla det anonyma vittnets identitet. Således är villkoret samma som i paragrafens 1 och 3 mom.

59 §. Enligt förslaget ska tingsrätten göra en bild- och ljudupptagning av den muntliga bevisning som tagits emot också då muntlig bevisning tas emot utom huvudförhandlingen. Det är motiverat att en bild- och ljudupptagning som gjorts i en sådan situation också ska kunna användas, om muntlig bevisning som tagits emot utom huvudförhandlingen tas emot på nytt vid huvudförhandlingen. På så sätt undgår en person som har förhörts utom huvudförhandlingen att inställa sig i rätten på nytt, och tingsrätten har tillgång till en berättelse som avgetts närmare tidpunkten för händelsen.

Det föreslås därför att det till paragrafens 1 mom., där det föreskrivs om att ta emot bevisning som tagits emot utom huvudförhandlingen på nytt vid huvudförhandlingen, fogas en mening om användning av bild- och ljudupptagningar. Enligt den nya meningen kan när muntlig bevisning som tagits emot utom huvudförhandlingen tas emot på nytt vid huvudförhandlingen, bevisningen till behövliga delar tas emot genom en bild- och ljudupptagning, om det har gjorts en sådan upptagning i målet. Ändringen påverkar i vilka situationer tingsrätten ska ta emot muntlig bevisning som tagits emot utom huvudförhandlingen på nytt vid huvudförhandlingen.

Muntlig bevisning som tagits emot utom huvudförhandlingen behöver nödvändigtvis inte tas emot helt och hållet på nytt ta emot vid huvudförhandlingen genom en bild- och ljudupptagning, utan det räcker om den tas emot till behövliga delar.

När muntlig bevisning som tagits emot utom huvudförhandlingen tas emot på nytt vid huvudförhandlingen kan tingsrätten besluta, om denna bevisning ska tas emot på nytt vid huvudförhandlingen genom en bild- och ljudupptagning eller så att en person som förhörts utom huvudförhandlingen kallas till huvudförhandlingen för att avge sin berättelse på nytt. I prövningen ska tingsrätten ta hänsyn till den olägenhet som ett nytt förhör medför för den som förhörs och genomförandet av en rättvis rättegång. Till exempel om en part inte har inställt sig när muntlig bevisning tagits emot utom huvudförhandlingen, kan det för att genomföra rätten att hålla motförhör krävas att en person som förhörts utom huvudförhandlingen kallas till huvudförhandlingen för att avge sin berättelse på nytt.

22 kap Om tingsrättens protokoll och dokumentering av bevisningen

5 §. I paragrafens 1 mom. föreskrivs det om de uppgifter som ska anges i protokollet över huvudförhandlingen. Det föreslås att det till momentet fogas en 4 punkt, där det föreskrivs om anteckning i protokollet av uppgifter om den bild- och ljudupptagning som gjorts av den muntliga bevisning som tagits emot i målet. Det är fråga om den upptagning, som det ska föreskrivas om i kapitlets 6 §.

Med stöd av punkten ska tingsrätten i protokollet ange uppgifter om den bild- och ljudupptagning som gjorts i målet så att man ur videoupptagningssystemet utan besvär kan hitta den upptagning som gäller målet och ur den särskilja berättelserna för olika personer som har förhörts.

Om bild- och ljudupptagningen har indexerats, ska i protokollet anges uppgifter om hur indexeringen har gjorts.

I protokollet över huvudförhandlingen i tingsrätten anges redan i nuläget i allmänhet individualiseringsuppgifter för de ljudupptagningar som görs av varje förhørsberättelse. Det föreslås att det ska föreskrivas uttryckligen om det, eftersom protokollsanteckningar om upptagningen skulle vara särskilt viktiga vid ett nytt förfarande, där muntlig bevisning ska tas emot i hovrätten genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. Protokollsanteckningar om bild- och ljudupptagningen underlättar förberedelsen av målet i hovrätten.

6 §. Mottagande av muntlig bevisning i fullföljdsdomstolen genom en bild- och ljudupptagning förutsätter att det görs en sådan upptagning i tingsrätten. Därför ska *1 mom.* som gäller ljudupptagning av berättelser som avgetts i bevissyfte ändras så att det i tingsrätten i stället för en ljudupptagning görs en bild- och ljudupptagning.

För närvarande görs en ljudupptagning av förhör med ett vittne eller en sakkunnig samt med en part som hörs i bevissyfte eller med någon annan. Syftet är inte att ändra den grupp personer, vars berättelser tas upp. En bild- och ljudupptagning ska göras av berättelser för de förhörda personer, vars berättelser för närvarande spelas in.

De berättelser som parterna och andra personer avger ska upptas till den del de hörs i bevissyfte. Andra personer som ska höras i bevissyfte avser fortfarande andra än de personer som uttryckligen nämnts i paragrafen och som hörs i bevissyfte vid huvudförhandlingen. Det kan till exempel vara fråga om utmätningsmän som ska förhöras i utskökningsärenden.

Tingsrätten ska göra en bild- och ljudupptagning oberoende av på vilket sätt förhöret genomförs. En bild- och ljudupptagning ska förutom av den berättelse som avges av den som förhörs och är personligen närvarande i tingsrätten göras av ett förhör, som genomförts med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra.

Då den som förhörs ska höras per telefon, kan en bild inte upptas av honom eller henne. En upptagning som gjorts av ett telefonförhöret och som enbart innehåller ljud kan emellertid jämföras med en bild- och ljudupptagning av ett förhör med en person som varit personligen närvarande vid huvudförhandlingen, eftersom fullföljdsdomstolen i båda situationerna genom upptagningen får tillgång till samma muntliga bevisning som tingsrätten. På så sätt kan det som föreskrivs om en bild- och ljudupptagning också tillämpas på en upptagning som gjorts när en person hörts per telefon i tingsrätten.

En bild- och ljudupptagning ska också göras av muntlig bevisning, som tas emot utom huvudförhandlingen, och även då den som förhörs blir förhörd skyddad på ett sådant sätt att han eller hon inte kan ses, eller så att en part eller någon annan person inte är närvarande.

Separata bestämmelser om upptagning av förhöret med ett anonymt vittne anges dock i 17 kap. 53 §.

En bild- och ljudupptagning ska göras så att berättelserna av de olika personer som förhörs enkelt kan särskiljas från varandra. Berättelser som tagits upp ska dessutom indexeras efter behov, det vill säga i upptagningen ska det anges de ställen, som behandlar olika frågor, såsom olika teman eller åtalpunkter. I den utsträckning det är möjligt ska man också fästa vikt vid offentlighetsaspekter. Indexering av berättelserna bidrar till att i hovrätten underlätta förberedelsen av målet och förkorta huvudförhandlingen.

Indexering av berättelser behövs i första hand när berättelsen är lång och gäller flera av varandra helt fristående rättsförhållanden, åtalspunkter, bevisteman eller händelser. Däremot är det inte behövligt att indexera korta berättelser eller berättelser som gäller endast ett tema eller ett sakkomplex. Om ett mål är omfattande och man där förhör flera personer länge, talar det för en indexering av berättelserna. I största delen av målen är det inte behövligt att indexera berättelserna. Indexering av berättelser kan ersättas med den utskrift som avses i 22 kap. 9 §.

Över en syn ska ingen bild- och ljudupptagning göras. Vid syn är det väsentligt att få ett sådant personligt intryck av syneobjektet, vilket en upptagning som innehåller enbart bild och ljud inte helt och hållet kan förmedla. Det är inte heller alltid möjligt att göra en bild- och ljudupptagning av god kvalitet på syneobjektet.

Det ska inte heller göras en bild- och ljudupptagning av mottagande av skriftlig bevisning, sakframställningarna och slutpläderingarna.

Bestämmelser om anteckning av förhöret i protokollet anges i fortsättningen i 2 mom. och därför ska den sista meningen i 1 mom. strykas.

I paragrafens 2 mom. föreskrivs det om förfarandet när det inte är möjligt att göra en bild- och ljudupptagning. Huvudförhandlingen ska följaktligen inte avbrytas eller inställas, även om det av tekniska skäl inte går att göra en bild- och ljudupptagning, utan då ska man förfara i enlighet med 2 mom.

I nuläget ska utsagan av den som förhörs ordagrant tas in i protokollet, om en ljudupptagning inte är möjlig. Det här kan dock anses vara ett onödigt detaljerat anteckningssätt, särskilt med beaktande av att fullföljdsdomstolen inte kan bedöma den muntliga bevisning som lagts fram i målet utgående från protokollsanteckningar. Också i förvaltningsdomstolarna har man frångått kravet på ordagranna anteckningar i protokollet (75 § i lagen om rättegång i förvaltningsärenden (808/2019)).

Det föreslås att skyldigheten att föra protokoll ändras så att när det visar sig omöjligt att göra en bild- och ljudupptagning ska det vara tillräckligt att anteckna det centrala innehållet i förhöret i protokollet. Förhörets centrala innehåll beror på målet och förhöret. I protokollet ska av förhørsberättelsen åtminstone antecknas allt som kan tänkas påverka avgörandet av målet. För att undvika missförstånd ska den som blir förhörd, liksom hittills, kontrollera på vilket sätt det centrala innehållet i hans eller hennes förhör har antecknats i protokollet, och bekräfta att det har blivit riktigt uppfattat.

I momentet har man i nuläget behållit möjligheten för domstolen att ersätta en bild- och ljudupptagning med noggranna protokollsanteckningar när en ljudupptagning av utsagan är uppenbart onödigt på grund av att dess korta längd. Det föreslås att denna möjlighet slopas. Lagstiftningen är mera konsekvent, om tingsrätten utan undantag ska göra en bild- och ljudupptagning. Dessutom kan det i praktiken sällan förekomma situationer där upptagning är uppenbart onödig, eftersom ersättning av en bild- och ljudupptagning med protokollsanteckningar förhindrar mottagande av muntlig bevisning i fullföljdsdomstolen på det sätt som föreslås.

Det ska också göras en språklig ändring av momentet, så att man i stället för utsaga konsekvent använder ordet förhör. Det bedöms ge en bättre beskrivning av att momentet gäller förhørsberättelser som lämnats i bevissyfte.

9 §. Paragrafen gäller utskrift av en inspelad berättelse. Syftet med bestämmelsen är att möjliggöra transkribering av ljudet från en upptagning som gjorts i domstolen när detta främjar behandlingen av saken.

Skrivningen i paragrafens första mening ska moderniseras, men i den ska det inte göras några innehållsmässiga ändringar. Beslut om utskrift fattas även i fortsättningen av den domstol som behandlar målet. Domstolen kan göra en utskrift om den anser att utskriften främjar behandlingen av saken. En utskrift kan göras både av en berättelse som är inspelad genom en bild- och ljudupptagning och genom en ljudupptagning.

Det föreslås att den andra meningen i paragrafen stryks som obehövlig. Hittills har det också varit den domstol som behandlar målet som haft beslutanderätt om huruvida det ska göras en utskrift. Vid bedömning av behovet att göra en utskrift kan den domstol som behandlar målet ta hänsyn till parternas önskemål.

Av resursskäl har det knappt gjorts några utskrifter. Utskrifter kan dock främja behandlingen i synnerhet av mycket omfattande mål. Om det görs en utskrift av ett inspelat förhör, kan man i fullföljdsdomstolen från bild- och ljudupptagningen lättare hitta de ställen som har betydelse. En utskrift kan därför minska behovet av att i fullföljdsdomstolen se på bild- och ljudupptagningen i onödig omfattning och på så sätt förkorta huvudförhandlingen. Det kan också underlätta parternas förberedelser inför behandlingen av målet i fullföljdsdomstolen. Dessutom kan man från utskriften enkelt kontrollera att det i misstag inte saknas något väsentligt från den muntliga bevisning som ska tas emot i hovrätten på grund av att indexeringen av att bild- och ljudupptagningen eventuellt har misslyckats.

Enligt Rättsregistercentralen finns det inte på marknaden för närvarande programvara för röstidentifiering, genom vilken finsk- och svenskspråkiga förhørsberättelser på ett tillförlitligt sätt kan fås i skriftlig form. En utveckling av datatekniken kan dock i framtiden göra det möjligt att smidigare göra utskrifter än i nuläget.

Det är befogat att informera parterna om en utskrift som gjorts med hjälp av ett automatiskt röstidentifieringsprogram även då utskriften är jämförbar med anteckningar och inte kan betraktas som en rättegångshandling.

10 §. I paragrafen föreskrivs det om bevaringstiden för ljudupptagningar. Eftersom det enligt propositionen i tingsrätten i stället för en ljudupptagning ska göras en bild- och ljudupptagning, föreslås det att paragrafen ändras så att den gäller bevaringstiden för bild- och ljudupptagningar. Bestämmelser om de ljudupptagningar som även i fortsättningen ska göras i hovrätten och i högsta domstolen anges i 26 kap. 27 § 4 mom.

Enligt den gällande lagen ska bandet bevaras i minst sex månader från det målet avgjordes. Om ändring har sökts, ska bandet dock bevaras tills målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft.

Den gällande lagen kan betraktas inkonsekvent, eftersom bevaringstiden för bandet efter avgörandet beror på huruvida det har sökts ändring i tingsrättens avgörande. Därför föreslås det att paragrafen ändras så att bevaringstiden är lika lång i alla fall och beräknas från det att målet, vid vars behandling bild- och ljudupptagningen gjordes, har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft.

Bestämmelser om bevarande av andra rättegångshandlingar finns för närvarande i domstolarnas arkivbildningsplaner och i arkivverkets beslut. Enligt dem bevaras rättegångshandlingar dels i fem år, dels varaktigt.

Bild- och ljudupptagningar är med tanke på integritetsskyddet mera betydelsefulla än vanliga rättegångshandlingar. Trots att bild- och ljudupptagningar inte ska överlåtas ens till parterna på det sätt som andra rättegångshandlingar, kan endast vetskapen om att det existerar en bild- och ljudupptagning av hörandet vara ångestfylld till exempel för en målsägande i ett sexualbrottmål.

Bild- och ljudupptagningar innehåller personuppgifter. Enligt artikel 5 i den allmänna dataskyddsförordningen får personuppgifter inte bevaras under en längre tid än vad som är behövligt för de ändamål för vilka personuppgifterna behandlas. Enligt 6 § 2 mom. i lagen om behandling av personuppgifter i brottmål och vid upprätthållandet av den nationella säkerheten (1054/2015) får personuppgifter inte lagras i en form som möjliggör identifiering av den registrerade under en längre tid än vad som behövs med hänsyn till ändamålet med behandlingen.

Med tanke på vad som sagts ovan är det av vikt att det sannolikt är ovanligt att bild- och ljudupptagningen används i något annat mål än vid behandlingen av det mål där upptagningen gjordes. Det kan bedömas att det till exempel inom laglighetskontroll endast i exceptionella fall är behövligt att ta del av en bild- och ljudupptagning av en berättelse som avgetts av någon person som har förhörts i tingsrätten.

Det ska också tas hänsyn till kostnaderna för bevaringen av bild- och ljudupptagningar. Kostnaderna utgörs, vilket framgår i propositionens avsnitt om ekonomiska konsekvenser, till stor del av de årliga underhållskostnaderna för videoupptagningssystemet.

Å andra sidan är det oändamålsenligt att kräva att en bild- och ljudupptagning förstörs direkt efter att målet, där bild- och ljudupptagningen gjordes, har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft.

Därför föreslås det att bevaringstiden för bild- och ljudupptagningar är kortare än för annat rättegångsmaterial. Det föreslås att bevaringstiden är 30 dagar från det att målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft.

Det är inte fråga om en minimitid, liksom i den gällande lagen. För att säkerställa integritetsskyddet och garantera skyddet för personuppgifter för dem som förhörts är det således motiverat att bevaringstiden för bild- och ljudupptagningar som innehåller delvis känsliga uppgifter fastställs entydigt i lag. Om man ser till skyddet för personuppgifter som tryggas enligt 10 § 1 mom. i grundlagen har grundlagsutskottet av hävd ansett det viktigt att reglera bevaringstiden för personuppgifter (GruU 21/2013 rd s. 4 och GruU 28/2016 rd s. 7).

Om bild- och ljudupptagningen är en del av förundersökningsmaterialet för något annat mål, till exempel vid misstanke om att ett vittne gjort sig skyldig till osann utsaga i domstolen, bestäms bevaringstiden för upptagningen med stöd av samma bestämmelser som för övriga handlingar som inkommit för förundersökningen och åtalsprövningen.

13 §. Paragrafen föreslås bli upphävd som föråldrad. Det har inte funnits behov för justitieministeriet eller någon annan instans att utfärda bestämmelser om särskilda dagböcker eller förteckningar. Till övriga delar hör utfärdandet av bestämmelser eller anvisningar som avses i paragrafen numera närmast till Domstolsverket, som enligt 19 a kap. 2 § i domstolslagen har till

uppgift att se till att domstolarna kan utöva dömande makt på ett högklassigt sätt och att domstolarnas förvaltning är effektivt och ändamålsenligt organiserad. Domstolsverket svarar dessutom bland annat för förvaltningen och utvecklandet av domstolarnas informationssystem.

Dessutom innehåller lagen om justitieförvaltningens nationella informationsresurs (955/2020) bestämmelser om justitieförvaltningens nationella informationsresurs som betjänar behandlingen och verkställigheten av rättskipningsärenden samt forsknings- och planeringsverksamheten inom justitieministeriets förvaltningsområde, om uppgifter som ska föras in i informationsresursen, om utlämnande och annan behandling av införda uppgifter samt om domstolarnas, Åklagarmyndighetens och rättshjälpsbyråernas skyldighet att ansluta sig och överföra uppgifter till informationsresursen. Med stöd av lagen har utfärdats justitieministeriets förordning om antecknande av uppgifter i justitieförvaltningens nationella informationsresurs (1177/2020).

24 kap. Om domstolens avgörande

7 §. Paragrafens 1 mom. *4 punkten* om uppgifter som ska anges i tingsrättens dom ändras så att man där inte längre specificerar bevis som lagts fram i målet i personer som hörts i bevissyfte och i övriga bevis. Syftet är inte att ändra det som ska anges i tingsrättens dom, utan punkten ska motsvara de bestämmelser som föreslås för brottmål i 11 kap. 6 § i lagen om rättegång i brottmål. Även i fortsättningen ska av tingsrättens dom framgå alla bevis som lagts fram i målet.

15 §. Paragrafens 1 mom. *4 punkten* om uppgifter som ska anges i hovrättens dom ändras så att man där inte längre specificerar bevis som lagts fram i målet i personer som hörts i bevissyfte och i övriga bevis. Syftet är inte att ändra det som ska anges i hovrättens dom, utan paragrafen ska ändras på grund av det nya sättet att ta emot muntlig bevisning. I det förfarande som föreslås är det inte längre möjligt att på ett naturligt sätt specificera bevis i personer som hörts i bevissyfte och i andra bevis, och en sådan specificering kan inte heller anses behövlig. Genom ändringen ska det säkerställas att det av hovrättens dom även i fortsättningen framgår alla bevis som lagts fram i målet, inklusive muntlig bevisning som tagits emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten.

25 kap. Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt

15 §. Enligt paragrafens 2 mom. ska ändringssökanden i besvärsskriften uppge sitt ställningstagande till huruvida det ska hållas en huvudförhandling och till vem som ska höras vid huvudförhandlingen. En ändring av sättet att ta emot muntlig bevisning så att den muntliga bevisningen i hovrätten i princip tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, kommer också att återspeglas i besvärsskriftens innehåll. Besvärsskriften ska fortfarande innehålla ändringssökandens ställningstaganden till huruvida det ska hållas en huvudförhandling och till frågor som gäller att ta emot muntlig bevisning vid huvudförhandlingen, men ett nytt bevisningsförfarande vid huvudförhandlingen i hovrätten kräver att man delvis tar ställning till andra frågor än tidigare. Utgående från dessa ställningstaganden ska hovrätten kunna fatta de beslut som avses i 26 kap. 9 §.

En ändringssökande som önskar att huvudförhandling ska hållas i hovrätten, ska enligt momentets första mening motivera sin begäran. Meningen motsvarar den gällande lagen, men i stället för att uppge den specificerade orsaken föreslås en motivering av begäran. Syftet är inte att lätta eller skärpa kravet att motivera en begäran om huvudförhandling, utan ändringen är endast språklig.

Enligt momentets andra mening ska en ändringssökanden som lägger fram en begäran om huvudförhandling också uppge sin åsikt om huruvida det vid huvudförhandlingen ska tas emot

muntlig bevisning eller en part ska höras personligen i något annat syfte. Huvudförhandlingen ska också kunna hållas som en så kallad småskalig huvudförhandling (RP 105/2009 rd s. 70).

Enligt momentets tredje mening ska ändringssökanden uppge vilka av de i tingsrätten förhörda personernas berättelser som behöver tas emot, och till vilka delar de behöver tas emot. Berättelserna ska i regel tas emot genom en bild- och ljudupptagning på det sätt som anges i den nya 15 a § i 26 kap.

Det räcker inte att ändringssökanden i sin besvärsskrift nämner namnen på de personer som har förhörts i tingsrätten och vars berättelser enligt hans eller hennes åsikt ska tas emot också i hovrätten. Han eller hon ska dessutom uppge huruvida man i hovrätten ska ta emot berättelsen i sin helhet eller endast till viss del, om han eller hon anser att det inte är behövligt att ta emot berättelsen i sin helhet. I brottmål föreslås specificeringen gälla till exempel endast de åtalspunkter, som återstår i hovrätten, eller i en tvist som gäller en fastighetsaffär frågan om reklamation. Det förbättrar i sin tur förutsättningarna att avgränsa den muntliga bevisning som tas emot genom en bild- och ljudupptagning och endast ta emot den bevisning som är relevant för målet ännu i hovrätten. Däremot krävs det inte att parten genom bild- och ljudupptagningen visar de indexerade ställen, där den muntliga bevisning framgår som han eller hon åberopar.

I momentets fjärde mening föreskrivs att om ändringssökanden önskar förhöra en person som har förhörts i tingsrätten personligen på nytt eller för ställande av tilläggsfrågor eller önskar lägga fram muntlig bevisning vid huvudförhandlingen genom att hänvisa till bevisningen, ska ändringssökanden motivera sin begäran. Det är fråga om de tilläggs- och omförhör som avses i 1 och 2 mom. i den nya 15 a § i 26 kap. och sättet att lägga fram den muntliga bevisning som avses i den paragrafens 3 mom.

Momentet ska med stöd av den hänvisningsbestämmelse som ingår i 26 kap. 4 § 2 mom. också gälla innehållet i bemötandet.

16 §. Det föreslås en ändring av andra meningen i 1 mom. till den del vems telefonnummer och vilka andra kontaktuppgifter ändringssökanden ska uppge i besvärsskriften till hovrätten. Eftersom förslaget är att de personer vars berättelser hovrätten tar emot genom en bild- och ljudupptagning inte längre ska kallas personligen till huvudförhandlingen i hovrätten, ska ändringssökanden uppge kontaktuppgifter endast för de personer som ändringssökanden vill förhöra personligen i hovrätten.

En person som förhörs personligen i hovrätten avser en person, som i hovrätten ska förhöras personligen på nytt eller för ställande av tilläggsfrågor. Dessutom ska uttrycket omfatta personer, som utsetts att bli förhörda först i hovrätten.

Ändringen ska med stöd av den hänvisningsbestämmelse som ingår i 26 kap. 4 § 2 mom. också gälla bemötandet.

18 §. Det föreslås att hänvisningen till band i paragrafens 1 mom. stryks, eftersom det inte längre kommer att göras sådana i tingsrätten.

25 a kap. Om inledande av förberedelsen av ett besvärssärendet vid hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning

14 §. I 1 mom. föreskrivs det om det material, utifrån vilket hovrätten avgör frågan om tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas. Enligt momentet kan hovrätten fatta detta beslut utifrån

tingsrättens avgörande, besvären och ett eventuellt bemötande, men kan vid behov också använda annat rättegångsmaterial. Enligt förarbetet till lagen avser annat rättegångsmaterial närmast ljud- och/eller ljudupptagningar som gjorts av vittnens och andra parter berättelser (RP 105/2009 rd s. 35 och 65), men det kan också vara fråga om skriftlig bevisning som lagts fram till exempel i tingsrätten (se till exempel HD 2013:66).

För närvarande är det mycket ovanligt att en ljudupptagning används vid prövningen av tillstånd till fortsatt handläggning. En övergång från ett förfarande där det i tingsrätten i stället för en ljudupptagning görs en bild- och ljudupptagning, kunde underlätta hovrättens möjligheter att vid prövningen av tillstånd till fortsatt handläggning ta del av den muntliga bevisning som lagts fram i målet. Det här kan dock vara problematiskt.

Hovrätten ska i ett skriftligt förfarande avgöra frågan om tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas. Den bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten innehåller dock den muntliga bevisning som lagts fram i målet. Till skillnad från i nuläget, föreslås det att hovrätten också vid en eventuell huvudförhandling ska ta emot muntlig bevisning genom denna bild- och ljudupptagning. Om man i prövningen av tillstånd till fortsatt handläggning utnyttjar bild- och ljudupptagningen och den muntliga bevisning som framgår av den, tar hovrätten del av den muntliga bevisningen i ett skriftligt förfarande. Det bidrar till att fördunkla skillnaden mellan ett skriftligt och ett muntligt hovrättsförfarande.

Dessutom kan en huvudförhandling, där muntlig bevisning tas emot, överlag endast hållas när tillstånd till fortsatt handläggning har meddelats. Skillnaden mellan prövning av tillstånd till fortsatt handläggning och fullskalig prövning kan bli oklar, om man vid prövningen av tillstånd till fortsatt handläggning, till skillnad från nuläget, genom bild- och ljudupptagningen tar del av samma muntliga bevisning som läggs fram vid en eventuell huvudförhandling.

Att ta del av bild- och ljudupptagningen i hovrätten redan vid prövningen av tillstånd till fortsatt handläggning är således inte helt oproblematiskt med tanke på de grundläggande lösningarna för hovrättsförfarandet. Därför ska man förhålla sig mera avhållsamt till att utnyttja en bild- och ljudupptagning vid prövning av tillstånd till fortsatt handläggning än till att använda den ljudupptagning som för närvarande görs i tingsrätten. Det föreslås därför att hovrätten endast av särskilda skäl kan beakta en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten när den avgör frågan om tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas.

Ett särskilt skäl att använda annat rättegångsmaterial vid prövningen av tillstånd till fortsatt handläggning kan till exempel vara ett behov att klarlägga vad ett visst vittne berättat om en enskild omständighet, om det med kännedom om tingsrättens avgörande, besvaret och ett eventuellt bemötande råder oklarhet om den. Omständigheten kan kontrolleras genom den bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. Det är fråga om situationer som motsvarar den klarläggning som avses i 26 kap. 12 § 3 mom. Om det i målet framgår behov att ta del av bild- och ljudupptagningen för att kontrollera någon detalj närmare, är det i allmänhet befogat att bevilja tillstånd till fortsatt handläggning i målet.

Momentet ska dessutom ändras genom att ordet ”skriftliga” läggs till den första meningen. På så sätt ska det klarläggas att det övriga rättegångsmaterialet, som avses i meningen och som hovrätten vid behov kan använda vid prövningen av tillstånd till fortsatt handläggning, inte omfattar en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten.

26 kap. Om fortsatt behandling av besvärssärenden i hovrätten

9 §. I paragrafens 2 mom. föreskrivs det om de beslut som tingsrätten tar vid förberedelsen om att hålla huvudförhandling och om vilka personer som ska höras vid huvudförhandlingen. Momentet ska ändras så att det motsvarar sättet att ta emot muntlig bevisning enligt förslaget.

För att ta emot muntlig bevisning i hovrätten genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten krävs det att man vid förberedelsen i hovrätten fattar mera detaljerade beslut än tidigare om hörande av parterna och om den muntliga bevisning som ska tas emot vid huvudförhandlingen. Det kan också särskilt i omfattande mål kräva att hovrätten har närmare kontakt än tidigare med parterna vid förberedelsen.

Enligt momentets 1 punkt beslutar hovrätten, huruvida man vid huvudförhandlingen ska ta emot muntlig bevisning eller ska höra en part personligen i något annat syfte. Punkten motsvarar gällande lagstiftning. Huvudförhandlingen kan, liksom nu, hållas för att höra en part i annat syfte än för att ta emot muntlig bevisning. Det kan till exempel vara fråga om en så kallad småskalig huvudförhandling som ska hållas för att personligen höra en ändringssökande som är part i ett brottmål och där partens rätt att driva sin sak och möta sin domare tillgodoses i ett för parten viktigt mål.

Enligt momentets 2 punkt ska hovrätten besluta om vilka av de i tingsrätten förhörda personernas berättelser som tas emot vid huvudförhandlingen genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. Hovrätten ska samtidigt också besluta om till vilka delar dessa berättelser tas emot. En person som förhörts i tingsrätten avser en person som nämns i 22 kap. 6 § 1 mom. och av vars berättelse det har gjorts en bild- och ljudupptagning i tingsrätten.

Momentets 3 punkt gäller huruvida en person som har förhörts i tingsrätten förhörs personligen på nytt och 4 punkten huruvida en sådan person förhörs personligen för ställande av tilläggsfrågor. Hovrätten ska vid förberedelsen besluta om huruvida sådana förhör ska hållas vid huvudförhandlingen.

I vanliga fall ska hovrätten fatta de beslut som avses i 3 och 4 punkten på partens initiativ. Hovrätten kan dock undantagsvis också på eget initiativ besluta om att en person som förhörts i tingsrätten ska förhöras personligen på nytt eller för ställande av tilläggsfrågor efter att ha hört parterna.

Momentets 5 punkt hänför sig till det förfaringssätt som avses i kapitlets 15 a § 3 mom., där muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten kan läggas fram vid huvudförhandlingen genom att det helt eller delvis hänvisas till den. Enligt punkten ska hovrätten vid förberedelsen också besluta om huruvida detta sätt att lägga fram muntlig bevisning ska användas vid huvudförhandlingen och till vilka delar. Hovrätten kan också på eget initiativ besluta om framläggning av muntlig bevisning genom att det hänvisas till den, men efter att ha hört parterna.

Enligt momentets 6 punkt ska hovrätten vid förberedelsen besluta om huruvida det vid huvudförhandlingen ska tas emot ny muntlig bevisning. Punkten motsvarar gällande lagstiftning.

12 §. Paragrafens 2 mom. gäller situationer där målet eller ärendet avgörs i hovrätten på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet och ändringssökandens motpart inte har utövat sin talan i hovrätten. Då ska man vid avgörandet av målet beakta det rättegångsmaterial som ändringssökandens motpart tidigare lagt fram.

Det föreslås att momentet ändras så att det nämns där att hovrätten i de situationer som avses i momentet kan beakta endast skriftligt rättegångsmaterial. Eftersom en bild- och ljudupptagning

som gjorts av muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten inte är skriftligt rättegångsmaterial, innebär ändringen att man i de situationer som avses i momenten inte kan beakta vad ändringssökandens motpart tidigare har lagt fram i de inspelade muntliga förhören med honom eller henne.

En ändringen behövs för att hålla en tydlig skillnad mellan skriftligt och muntligt hovrättsförfarande. Hovrätten kan avgöra målet i enlighet med 12 § på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet endast när muntlig bevisning inte tas emot i målet. Om det är behövligt att ta emot muntlig bevisning, ska hovrätten hålla en huvudförhandling, där hovrätten enligt förslaget ska ta emot den skriftliga bevisningen genom den bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. Skillnaden mellan dessa förfaringssätt blir oklar, om hovrätten med stöd av 2 mom. kan ta del av bild- och ljudupptagningen också vid ett skriftligt förfarande, även om endast till den del det av upptagningen framgår vad ändringssökandens motpart har berättat vid tingsrättens huvudförhandling.

I paragrafens 3 mom. föreskrivs det om klarläggande av innehållet i den bevisning som har tagits emot i tingsrätten, då hovrätten avgör målet på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet. I momentet föreslås språkliga ändringar, så att ordet bevisinspelning ersätts med orden bild- och ljudupptagning.

I momentet föreslås ingen ändring i sak. Vid klarläggande ska det fortfarande vara fråga om att reda ut det riktiga innehållet i bevisningen. I besvaren kan till exempel påstås att ett vittne har berättat annorlunda om någon omständighet än vad som har antecknats i tingsrättens i sin dom. Det uppstår då ett behov av att med inspelningens hjälp klarlägga bevisningens korrekta innehåll till dessa delar (RP 91/2002 rd s. 42) Klarläggande är således inte att ta emot muntlig bevisning. Om den muntliga bevisningens innehåll är otydlig i större omfattning eller om hovrätten anser att den muntliga bevisningen ska bedömas på nytt, ska det i målet hållas en huvudförhandling och ärendet kan inte heller avgöras på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet.

För att vara konsekvent föreslås det att man också i detta moment i stället för bevisinspelning använder uttrycket bild- och ljudupptagning, då man avser den upptagning som gjorts i tingsrätten med stöd av 22 kap. 6 § 1 mom.

13 §. Paragrafens 1 mom. ska ändras så att inte dess språkdräkt utesluter att man vid huvudförhandlingen i hovrätten också kan ta emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten på det sätt som anges i 15 a §.

15 a §. I den nya paragrafen föreskrivs det om att vid huvudförhandlingen i hovrätten ta emot muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten. Muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten ska vid huvudförhandlingen tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, om det inte är fråga om en undantagssituation som nämns i 1 eller 2 mom.

En bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten avser den upptagning, varom det föreskrivs i 22 kap. 6 § 1 mom. En bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten ska vara jämförbar med en upptagning, som gjorts per telefon i tingsrätten av förhørsberättelsen, liksom det anges i specialmotiveringen till momentet. Följaktligen ska också en berättelse av en person som förhört per telefon i tingsrätten i hovrätten tas emot genom upptagningen.

I den första delen av 1 mom. föreskrivs det om principen att muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten vid huvudförhandlingen i hovrätten ska tas emot genom den bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten.

I hovrätten tas muntlig bevisning emot vid huvudförhandlingen. I detta avseende motsvarar bestämmelsen nuläget. Genom förslaget ändras inte heller bestämmelserna om när hovrätten ska hålla huvudförhandling och där ta emot muntlig bevisning, utan till denna del tillämpas fortfarande kapitlets 14 §, 14 a § och 15 §.

Enligt kapitlets 15 § 1 mom. ska den muntliga bevisning som har tagits emot i tingsrätten tas emot på nytt endast till behövliga delar. Bestämmelsen ska tillämpas också vid mottagande av muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning. Följaktligen ser man inte alltid på hela bild- och ljudupptagningen vid huvudförhandlingen, utan av den ska läggas fram endast de ställen som målet gäller i hovrätten.

I sista delen av momentet anges bestämmelser om det första undantaget från att ta emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning. Enligt det kan man vid hovrättens huvudförhandling av särskilda skäl personligen på nytt förhöra en person som förhörts i tingsrätten (*omförhör*).

Vid omförhöret ska den person som förhörs avge hela sin berättelse på nytt vid hovrättens huvudförhandling. Således tas inte berättelsen som den som förhörs avger i den här situationen ens delvis emot genom den bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. Om den som förhörs emellertid i omförhöret avviker från det som han eller hon tidigare har berättat för domstolen, åklagaren eller förundersökningsmyndigheten, eller inte avger någon berättelse, kan den bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten användas som bevis på det sätt som anges i 17 kap. 47 § 2 mom. Förfarandet motsvarar hur en ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan användas i nuläget.

Ett omförhör kan hållas endast av särskilda skäl och därför kommer det endast sällan i fråga. Ett omförhör kräver att ett förhör personligen för ställande av tilläggsfrågor enligt 2 mom. inte kan anses tillräckligt för utredning av målet.

Särskilda skäl att förhöra någon personligen på nytt vid hovrättens huvudförhandling finns till exempel då det inte har gjorts någon bild- och ljudupptagning med stöd av 22 kap. 6 § 2 mom. eller den har misslyckats. Omförhör ska också hållas i de fall då upptagningen tekniskt sett är av så dålig kvalitet, att det inte går att ta emot muntlig bevisning genom upptagningen med hänsyn till specialvillkoren för en rättvis rättegång. Målet får därför inte återförvisas till tingsrätten enbart för att den muntliga bevisning som tagits emot i tingsrätten inte i hovrätten kan tas emot genom bild- och ljudupptagningen.

För att trygga en rättvis rättegång kunde det ibland finnas särskilda skäl för omförhör. I detta avseende ska det tas särskilt hänsyn till artikel 6 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna och den avgörandepraxis som gäller den. Europeiska människorättsdomstolen av hävd ansett att försvarets rättigheter bland annat kräver att en part måste få adekvat och lämplig möjlighet att bestrida vittnesmål och förhöra vittnen som vittnar mot honom, antingen när vittnet i fråga gör sitt uttalande eller senare under förfarandet (se till exempel *Schatschaschwili mot Tyskland*, stora kammaren 15.12.2015, punkt 105 och de avgöranden som det hänvisas till där). Ett omförhör ska således hållas när det krävs för att tillgodose denna rättighet.

Särskilda skäl för omförhör kan finnas, om målet när ändring söks har ändrat så mycket, att den förhörsberättelse som avgetts i tingsrätten har förlorat sin relevans för avgörandet av målet, och att ställa tilläggsfrågor på det sätt som avses i 2 mom. inte kan anses vara tillräckligt för utredning av målet. Så kan det även vara då någon av de personer som förhörts i tingsrätten meddelar att han eller hon hovrätten vill lägga fram en helt ny version av händelserna som är föremål för

rättegången. Ett särskilt skäl är dock inte enbart att en part påstår att den som förhörts har i tingsrätten gett osann utsaga om målet eller låtit bli att berätta något. Omförhör ska inte heller hållas enbart på grund av att parten vill förhöra vittnet på nytt eller på ett annat sätt.

Omförhör kan komma i fråga också i de fall där tingsrätten i ett omfattande mål har misslyckats med att strukturera eller indexera den muntliga bevisningen så att det är helt oändamålsenligt att i hovrätten ta emot den muntliga bevisningen genom bild- och ljudupptagningen. Så kan det vara till exempel om ett vittne i ett brottmål har förhörts länge och ostrukturerat på ett flertal åtalspunkter och de korta delarna av förhöret där vittnet berättar om den enda åtalspunkt, som återstår i hovrätten, inte utan oskäligt besvär kan särskiljas från bild- och ljudupptagningen.

Bedömningen av villkoren för omförhör påverkas inte av, vem av personerna som har förhörts i tingsrätten det gäller. Förhållningssätt till omförhör ska vara samma både för parter och för andra personer som har förhörts i tingsrätten när de förhörs personligen på nytt vid hovrättens huvudförhandling trots att parterna ofta i alla fall är personligen närvarande vid hovrättens huvudförhandling.

I paragrafens 2 mom. föreskrivs det om att vid huvudförhandlingen i hovrätten förhöra personligen en person som har förhörts i tingsrätten för ställande av tilläggsfrågor (*tilläggsförhör*).

Då en person som förhörts i tingsrätten förhörs personligen i hovrätten för ställande av tilläggsfrågor, ska den som förhörs inte på nytt i hovrätten avge sin berättelse, som han eller hon redan har avgett i tingsrätten. Däremot ska den berättelse som han eller hon har avgett i tingsrätten till behövliga delar först tas emot genom bild- och ljudupptagningen, och därefter ska man till den som förhörs ställa frågor som inte har ställts till honom eller henne i tingsrätten. Närmare bestämmelser om förfarandet då tilläggsfrågor ställs vid huvudförhandlingen anges i 26 kap. 24 § 2 och 3 mom.

Tilläggsförhör kan hållas, om det behövs för utredning av målet. Tröskeln för tilläggsförhör är lägre än för omförhör, men en ospecificerad begäran från en part är inte tillräcklig för att överskrida den. Ett tilläggsförhör ska tillåtas, om det är motiverat att anta att det leder till att man får vetskap om nya fakta som har betydelse för utredning av målet.

Om parten i hovrätten tillåts åberopa nya omständigheter eller bevis för utredning av målet, är det vanligtvis behövligt att ställa tilläggsfrågor om dem till de personer som har förhörts i tingsrätten. Det ska också vara tillåtet att ställa tilläggsfrågor till en part i ett brottmål om hur hans eller hennes personliga omständigheter har ändrat efter huvudförhandlingen i tingsrätten. Även i andra situationer, liksom ofta i mål som gäller vårdnad om barn och umgängesrätt, är tilläggsfrågor om hur omständigheterna som varit föremål för bevisningen har utvecklats efter tingsrättens huvudförhandling ofta behövliga och således tillåtna.

Ett tilläggsförhör är ofta behövligt då det utifrån bild- och ljudupptagningen råder oklarhet om vad den som förhördes hade berättat om någon viss enskild sak i tingsrätten. Om parten har anlitat ett biträde först i hovrätten efter att ha fört sin egen talan i tingsrätten, kan ett tilläggsförhör likaså vara behövligt för utredning av målet. I svensk rättspraxis har man bedömt förutsättningarna för tilläggsförhör i en situation, där det hade skett ett byte av offentlig försvarare i fullföljdsskedet. Enligt ett prejudikat från Sveriges Högsta domstol är enbart det förhållandet, att en ny försvarare vill lägga upp försvaret på ett annat sätt, inte tillräckligt för tilläggsförhör (se NJA 2014 s. 954).

Vid bedömning av förutsättningarna för en begäran om tilläggsförhör ska man ta hänsyn till artikel 6 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna och Europeiska människorättsdomstolens avgörandepraxis som gäller den. Till exempel enligt artikel 6.3 d har var och en som blivit anklagad för brott rätt att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas emot honom samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot honom. Om det krävs för att tillgodose denna rättighet, är det för utredning av målet behövligt att tillåta att en part i ett brottmål ställer tilläggsfrågor i hovrätten till en person som har förhörts i tingsrätten. Europeiska människorättsdomstolen har också ansett att rätten för en part att i ett brottmål lägga fram bevis på sin oskuld och de personliga omständigheterna framhävs, när man i hovrätten kräver att han eller hon ska dömas till ett strängare straff (se till exempel Zahirović mot Kroatien 25.4.2013, punkt 57 och Hokkeling mot Nederländerna 14.2.2017, punkt 58).

Tilläggsfrågorna ska dock vara nya. Det ska inte vara tillåtet att i hovrätten i form av tilläggsfrågor ställa de frågor som ställts i tingsrätten till en person som förhörts i tingsrätten, med hopp om att han eller hon ger ett annat svar på dem. Tilläggsförhör ska inte heller tillåtas enbart på den grund att parten anser att tingsrätten bedömt bevisvärdet av den förhörda berättelse felaktigt.

Momentet gäller mottagande av muntlig bevisning, och ställer följaktligen inga hinder för att höra parten i hovrätten i något annat syfte.

I 3 mom. finns en bestämmelse om framläggande av muntlig bevisning som tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten genom att det hänvisas till den vid huvudförhandlingen i hovrätten.

Framläggningssättet i fråga innebär att den part som vill åberopa en berättelse avgiven av en person som förhörts i tingsrätten hänvisar till relevanta delar av den berättelsen vid huvudförhandlingen. De avsedda delarna av bild- och ljudupptagningen med den förhörda personen visas i så fall inte vid huvudförhandlingen, utan hovrätten sätter sig in i dem i avskildhet, utan att parterna och allmänheten är närvarande.

Muntlig bevisning kan enligt förslaget framläggas vid huvudförhandlingen genom att det helt eller delvis hänvisas till den. Det är med andra ord inte nödvändigt att all muntlig bevisning framläggs genom hänvisning. Berättelser avgivna i tingsrätten av vissa personer som förhörts där kan framläggas vid huvudförhandlingen genom hänvisning, och resten av den muntliga bevisningen genom visning av bild- och ljudupptagningen vid huvudförhandlingen, med parterna och allmänheten närvarande.

Huvudförhandlingen avbryts inte och skjuts inte upp under tid hovrätten sätter sig in i den muntliga bevisning som framlagts genom hänvisning, utan den fortsätter utan att parterna och allmänheten är närvarande. Av det följer att när den sätter sig in i den genom hänvisning framlagda muntliga bevisningen ska hovrätten till tillämpliga delar följa de bestämmelser som gäller behandling i ett sammanhang vid huvudförhandling. Detta betyder att hovrätten ska sätta sig in i den muntliga bevisningen i minst två vardagar samma vecka, eller vid behov skjuta upp behandlingen av målet, med beaktande av de villkor som anges i 6 kap. i rättegångsbalken eller 6 kap. i lagen om rättegång i brottmål. När hovrätten har satt sig in i den genom hänvisning framlagda muntliga bevisningen fortsätter huvudförhandlingen med parterna och allmänheten närvarande, om inte hovrätten bestämmer annat med stöd av föreslagna 24 § 3 mom.

En person som förhörts i tingsrätten kan enligt föreslagna 2 mom. förhöras personligen för ställande av tilläggsfrågor, också när personens berättelse i tingsrätten framläggs vid huvudförhandlingen i hovrätten genom att det hänvisas till den.

Muntlig bevisning kan framläggas vid huvudförhandlingen genom att det hänvisas till den om hovrätten finner det lämpligt. När den prövar lämpligheten ska hovrätten särskilt beakta de processekonomiska fördelar som kan uppnås genom ett sådant förfaringssätt. Att framlägga muntlig bevisning genom att hänvisa till den kan därför vara lämpligt särskilt när huvudförhandlingen är lång. I en huvudförhandling som pågår i bara några timmar finns det i allmänhet inga nämnvärda fördelar med att muntlig bevisning läggs fram genom hänvisning.

Hovrätten bör dock alltid väga förfaringssättet också ur en bredare synvinkel som beaktar kraven på en korrekt behandling av målet och en rättvis rättegång. Ibland kan det till exempel bli lättare att förstå muntlig bevisning som tas emot genom en bild- och ljudupptagning om parterna är närvarande när den tas emot och kan peka ut omständigheter de anser är relevanta för domstolens ledamöter. I vissa fall kan ett ändamålsenligt mottagande av muntlig bevisning kräva att skriftlig bevisning framläggs samtidigt. Det är åtminstone inte lämpligt att muntlig bevisning läggs fram genom hänvisning om det av dessa eller andra orsaker blir svårare att säkerställa en riktig bedömning av bevisfrågan.

Hovrätten bestämmer om muntlig bevisning läggs fram genom att det hänvisas till den och kan också komma till detta avgörande på tjänstens vägnar, enligt vad som anges i specialmotiveringen till 9 §. När den prövar om förfaringssättet är lämpligt ska hovrätten dock också låta parternas åsikter väga in.

Momentet ska enligt sin språkdräkt gälla endast muntlig bevisning. Bestämmelser om hänvisning till skriftlig bevisning finns i 17 kap. 54 §, enligt den ska ett sakkunnigutlåtande, en handling, ett syneobjekt samt en berättelse eller en utsaga som avses i 24 § eller i 47 § 2 mom. vid huvudförhandlingen presenteras i den utsträckning det behövs. Följaktligen är det enligt den gällande lagen redan nu möjligt att hänvisa till skriftligt material så att en part vid huvudförhandlingen endast presenterar beviset till behövliga delar (RP 46/2014 rd, s. 112).

18 §. I paragrafens 3 mom. ska det göras en språklig ändring, genom vilken det betonas att momentet gäller personlig närvaro för ändringssökandens motpart vid huvudförhandlingen. Momentet ska sålunda inte tillämpas i en situation, där det inte anses behövt att ta emot berättelsen av ändringssökandens motpart genom en bild- och ljudupptagning.

19 §. I 1 mom. ska det göras en språklig ändring, som klargör att momentet gäller åläggande av en part eller parts lagliga företrädare att infinna sig personligen till huvudförhandlingen för att höras.

20 §. I 2 mom. föreslås en språklig ändring enligt vilken orden ”för att höras” fogas till momentet. På så sätt klarlägger man att det är fråga om att ålägga ändringssökandens motpart att infinna sig för att höras.

Dessutom föreslås det att den sista meningen i momentet stryks. Den möjlighet som meningen erbjuder att bestämma att ändringssökandens motpart ska hämtas till huvudförhandlingen, trots att han eller hon inte har kallats till huvudförhandlingen personligen, har inte tillämpats i praktiken. Om behandlingen av målet kräver att ändringssökandens motpart är närvarande, kallas han eller hon till huvudförhandlingen personligen med stöd av 18 § 2 mom. Om ändringssökandens motpart inte har kallats till huvudförhandlingen personligen, finns det inte heller någon

orsak att bestämma att han eller hon ska hämtas dit. För ändringssökandens motpart skulle hämtning till huvudförhandlingen i den här situationen vara överraskande och oskäligt.

23 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om kallande av vittnen, sakkunniga och personer som ska höras i bevissyfte till huvudförhandling i hovrätten.

Eftersom huvudregeln är att hovrätten tar emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten behöver vittnen, sakkunniga och andra personer som ska höras i bevissyfte utan att vara part inte alla gånger kallas till huvudförhandling. Därför fogas till paragrafen ett nytt 2 mom. i vilket det föreskrivs att om en berättelse som avgetts av en sådan person tas emot i hovrätten genom en bild- och ljudupptagning, kallas personen i fråga till huvudförhandlingen endast om han eller hon vid huvudförhandlingen förhörs personligen på nytt eller för ställande av tillägsfrågor.

24 §. Eftersom muntlig bevisning i hovrätten i princip ska tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, föreslås det att det till paragrafen som gäller den ordning saken ska behandlas fogas ett nytt 2 mom., där det föreskrivs om ordningsföljden för behandling när muntlig bevisning tas emot på det här sättet.

Huvudregeln ska vara att vid huvudförhandlingen tar man först emot all den muntliga bevisning som ska tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. Först då alla relevanta delar av upptagningen har visats och avlyssnats, ska man i hovrätten förhöra personligen de personer som ska förhöras.

En person som förhörts i tingsrätten ska dock alltid förhöras personligen för ställande av tillägsfrågor först efter att den berättelse som personen har avgett i tingsrätten har tagits emot genom bild- och ljudupptagningen. Det skulle vara ändamålsenligt att ställa de tillägsfrågor som kompletterar den inspelade berättelsen genast efter att den inspelade berättelsen tagits emot och därför är bäst i minnet.

Till följd av att det anges ett nytt 2 mom. blir gällande 2 mom. till 3 mom.

I nuläget kan hovrätten vid behov avvika från ordningsföljden för behandling enligt 1 mom. till exempel genom att besluta att en del av bevisningen tas emot före alla sakframställningar. Därför är det ändamålsenligt att tillåta avvikelse också från förfarandet enligt det föreslagna 2 mom. då muntlig bevisning tas emot genom en bild- och ljudupptagning. Det skulle förbättra hovrättens möjligheter att behandla målet på ett ändamålsenligt sätt. Därför föreslås det att det till 3 mom. fogas en hänvisning till det nya 2 mom., varvid hovrätten vid behov kan avvika från den behandlingsordning som föreslås bli 2 mom.

En anledning till att avvika från ordningen enligt det föreslagna 2 mom. kan till exempel vara det att muntlig bevisning läggs fram genom att det helt eller delvis hänvisas till den på det sätt som anges i 15 a § 3 mom. I detta förfaringssätt är det till exempel inte alltid ändamålsenligt att förhöra en person som förhörts i tingsrätten personligen för ställande av tillägsfrågor genast efter att den bild- och ljudupptagning som gäller honom eller henne har lagts fram, utan detta kunde ske först efter att hovrätten har satt sig in i all den muntliga bevisning som ska tas emot genom en bild- och ljudupptagning.

24 a §. Paragrafen föreslås bli upphävd.

I 1 mom. föreskrivs det om möjligheten att i vissa situationer avlyssna eller visa ljud- och bildupptagningar från tingsrätten vid huvudförhandlingen i hovrätten. I och med den nu föreslagna

omarbetningen ska det vara primärt förfaringssätt att ta emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning. Momentets bestämmelse blir därför obehövlig. Även paragrafens 2 mom. kan strykas som obehövligt. I den totala omarbetningen av 17 kap. i rättegångsbalken utökades förutsättningarna för hörande per telefon. Enligt 17 kap. 52 § är hörande per telefon möjligt i alla rättsinstanser, då trovärdigheten av den berättelse som den som hörs avger kan bedömas tillförlitligt utan att han eller hon är personligen närvarande vid huvudförhandlingen. Därför behövs det inte längre någon specialbestämmelse med samma innehåll som gäller hovrätten. Paragrafens 3 mom. blir obehövligt i och med att 2 mom. stryks.

27 §. Paragrafen om innehållet i protokollet som ska upprättas över hovrättens huvudförhandling ska ändras till följd av att hovrätten ska ta emot muntlig bevisning också genom en bild- och ljudupptagning.

Paragrafens 1 mom. förenklas genom att närmare bestämmelser om de protokollsanteckningar som ska göras av den muntliga bevisning som tagits emot i målet flyttas till ett nytt 2 mom. Dessutom ska språkdräkten i 1 mom. ändras så att man i protokollet inte längre ska specificera bevis i personer som hörts i hovrätten och i andra bevis. I det förfarande som föreslås är det inte längre möjligt att på ett naturligt sätt specificera bevis i personer som hörts i bevissyfte och i andra bevis, och en sådan specificering kan inte heller anses nödvändig. Alla bevis som tagits emot i målet ska dock oberoende av deras art fortfarande antecknas i protokollet över hovrättens huvudförhandling.

Till paragrafen ska det fogas ett nytt 2 mom. om vilka uppgifter som ska antecknas i protokollet om den muntliga bevisning som mottagits i målet. Av protokollet ska det framgå, vilken muntlig bevisning som hovrätten tagit emot och på vilket sätt den muntliga bevisningen har tagits emot. Av protokollet ska det framgå specificerat, vilka av de i tingsrätten förhörda personernas berättelser som har tagits emot vid huvudförhandlingen genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, och till vilka delar de har tagits emot samt huruvida de personer som har förhörts i tingsrätten vid hovrättens huvudförhandling har förhörts personligen på nytt eller för ställande av tillägsfrågor. I protokollet ska också antecknas den nya muntliga bevisning som tagits emot vid huvudförhandlingen.

Enligt det nya 3 mom. ska det i protokollet antecknas om det vid huvudförhandlingen lagts fram muntlig bevisning genom att det hänvisas till den enligt den föreslagna bestämmelsen i kapitlets 15 a § 3 mom. Om den muntliga bevisningen inte har lagts fram på detta sätt, behöver den inte nämnas i protokollet.

Paragrafens 2 mom. om ljudupptagning av förhöret i hovrätten flyttas och blir 4 mom. Enligt momentet ska det av den muntliga bevisning som mottagits i hovrätten av den anledning som konstaterats ovan i avsnitt 5.1.5 endast göras en ljudupptagning precis som nu. I momentet görs vissa små ändringar och det ändras dessutom språkligt så att man i stället för uttrycket tas upp på fonetisk väg använder uttrycket göra en ljudupptagning.

Eftersom det inte längre ska göras ljudupptagningar i tingsrätten, måste man för hovrättens del ange separata bestämmelser om bevarande av ljudupptagningen och om ett förfarande då det undantagsvis inte är möjligt att göra en ljudupptagning. Det skulle vara konsekvent att bestämmelserna till denna del motsvarar de föreslagna bestämmelserna om bild- och ljudupptagning i tingsrätten. Dessutom lämpar sig också de omständigheter som nämns i specialmotiveringen till 22 kap. 6 § 1 mom. i rättegångsbalken och som stödjer 30 dagars bevaring av bild- och ljudupptagningar som görs i tingsrätten vid prövning av bevaringstiden för de ljudupptagningar som görs i hovrätten, även om de inte innehåller någon bild av den som förhörs.

Vid muntlig förhandling i högsta domstolen tillämpas bestämmelserna om att ta emot muntlig bevisning i hovrätten i tillämpliga delar, om inte något annat följer av 30 kap. i rättegångsbalken (HD 2017:12). Således ska det av den muntliga bevisning som tagits emot vid högsta domstolens muntliga förhandling i fortsättningen göras en ljudupptagning precis som i nuläget.

Paragrafens 3 mom. blir oförändrat till sitt innehåll och bildar det nya 5 mom.

27 kap. Om förfarandet i tvistemål och brottmål som hovrätten behandlar i första instans

5 §. Enligt paragrafen ska när det hålls huvudförhandling i mål som hovrätten behandlar i första instans i tillämpliga delar iakttas vad som bestäms om behandlingen av tvistemål och brottmål i tingsrätt. Av paragrafen följer att det i hovrätten görs en ljudupptagning av den muntliga bevisning som tagits emot i dessa mål.

Enligt förslaget ska man i tingsrätten göra en bild- och ljudupptagning i stället för en ljudupptagning. Hänvisningsbestämmelsen leder då till att det ska göras en bild- och ljudupptagning också i de ärenden som hovrätten behandlar i första instans. Av den anledning som anges i avsnitt 5.1.5 är det dock inte ändamålsenligt att det i hovrätten görs en bild- och ljudupptagning, utan det är motiverat att bevara nuläget.

För att bevara nuläget krävs bestämmelser om sättet att ta upp muntlig bevisning i de mål som hovrätten behandlar i första instans. Därför föreslås det att paragrafen ändras genom att det till paragrafen fogas en mening enligt vilken muntlig bevisning ska tas upp med iakttagande av det föreslagna 26 kap. 27 § 4 mom. Enligt bestämmelsen som det hänvisas till gör hovrätten en ljudupptagning i de mål som den behandlar i andra instans.

30 kap. Fullföljd av talan från hovrätt till högsta domstolen

20 §. Vid muntlig förhandling i högsta domstolen tillämpas bestämmelserna om att ta emot muntlig bevisning i hovrätten i tillämpliga delar, om inte något annat följer av 30 kap. i rättegångsbalken (HD 2017:12). Det föreslås dock att det för klarhetens skull till paragrafen om muntlig behandling fogas en mening, enligt vilken man i fråga om muntlig bevisning som har tagits emot i tingsrätten i högsta domstolen ska iakttas 26 kap. 15 a §. I paragrafen som det hänvisats till ska det anges bestämmelser om att ta emot och lägga fram muntlig bevisning vid hovrättens huvudförhandling.

Högsta domstolen ska då den tar emot muntlig bevisning, ta emot den muntliga bevisning som mottagits i tingsrätten genom den bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. Förutsättningarna att förhöra en person som förhörts i tingsrätten personligen på nytt eller för ställande av tilläggsfrågor ska vara de samma som i hovrätten med stöd av 26 kap. 15 a §. Grunden för ett tilläggs- eller omförhör kan dock också ha framkommit först i högsta domstolen.

Muntlig bevisning som ska tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan också i den muntliga förhandlingen i högsta domstolen läggas fram genom att det helt eller delvis hänvisas till den, om högsta domstolen finner det lämpligt. Vid detta förfarande sätter sig högsta domstolen in i den muntliga bevisningen utan att parterna och allmänheten är närvarande.

Muntlig bevisning kan tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten endast vid en muntlig förhandling. Det är alltså inte möjligt att ta emot muntlig bevisning i ett skriftligt förfarande i högsta domstolen.

I högsta domstolen ska muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten utöver i de mål som den behandlar i tredje instans tas emot genom en bild- och ljudupptagning vid behandling av prejudikatbesvär och extraordinärt ändringssökande med stöd av hänvisningsbestämmelserna i 30 a kap. 6 § 1 mom. och 31 kap. 5 §, 13 § och 18 § 3 mom.

7.2 Lagen om rättegång i brottmål

5 kap. Om väckande av åtal

10 §. I paragrafen föreskrivs om muntlig förberedelse i brottmål. Det föreslås att *1 mom.* ändras så att muntlig förberedelse ska hållas utöver tryggandet av en koncentration av huvudförhandlingen, om tryggandet av en strukturerad behandling av målet förutsätter det. Dessutom föreslås det att muntlig förberedelse inte längre ska kräva särskilda skäl.

Muntliga förberedelser hålls för närvarande endast sällan i brottmål. Det skulle dock kunna anses vara fördelaktigt att hålla muntlig förberedelse i fler brottmål än för närvarande. Vid muntlig förberedelse kan man effektivare än vid skriftlig förberedelse utreda tvistiga och ostridiga fakta och gallra bort onödig bevisning. Detta främjar en koncentration av huvudförhandlingen och förkortar samtidigt ofta huvudförhandlingen och gör behandlingen klarare.

Enligt det föreslagna 6 kap. 5 § 1 mom. ska domstolen vid huvudförhandlingen också övervaka att målet behandlas på ett strukturerat sätt. Det kan bedömas att ett sådant behandlingssätt förutsätter muntlig förberedelse i synnerhet när det läggs fram rikligt med muntlig bevisning i målet eller när den läggs fram temavis vid huvudförhandlingen. Muntlig förberedelse gör det möjligt att diskutera till exempel vilken muntlig bevisning parterna avser att lägga fram för vilket tema samt på vilket sätt och i vilken ordningsföljd varje förhörd ska förhöras. Tingsrätten ska således kunna hålla muntlig förberedelse också när tryggandet av en strukturerad behandling av målet förutsätter det.

För närvarande krävs det särskilda skäl för muntlig förberedelse i ett brottmål. Mot bakgrund av vad som anförts ovan kan detta villkor inte anses vara befogat. Tingsrätten ska kunna hålla muntlig förberedelse i ett brottmål alltid när den anser det motiverat för att uppnå de mål som nämns i paragrafen. Det föreslås därför att detta villkor stryks.

I de flesta brottmål behövs det trots detta fortfarande inte muntlig förberedelse. För att en koncentrerad huvudförhandling eller en strukturerad behandling av ärendet ska tryggas förutsätts muntlig förberedelse närmast i sådana brottmål där det läggs fram mycket särskilt muntlig bevisning.

10 b §. I den nya paragrafen föreskrivs det om uppgörandet av en sammanfattning i ett brottmål som drivs av åklagaren.

Till skillnad från tvistemål och brottmål där målsäganden ensam för talan finns det i lagen för närvarande inte någon bestämmelse om sammanfattning i ett brottmål som drivs av åklagaren, och i praktiken görs det mycket få sammanfattningar. Största delen av de brottmål som drivs av åklagaren är rätt små och tydliga, och en sammanfattning kan inte anses främja behandlingen av dem i någon större utsträckning.

Det kan dock bedömas att det vid behandlingen av brottmål som drivs av åklagaren och som är mer omfattande och komplicerade än vanligt och som drivs av åklagaren finns liknande problem med att gestalta föremålet för rättegången och rikta bevisningen som i många tvistemål. När det gäller tvistemål har lagutskottet ansett att uppgörandet av en sammanfattning är ägnat att främja

rättssäkerheten, att göra processen klarare och att säkerställa en fortsatt smidig behandling av saken. Domaren kan använda sammanfattningen som ett effektivt medel för den informativa processledningen, eftersom parterna genom sammanfattningen får information om hur domaren har förstått parternas framställningar och om de rättsfakta som åberopats i sin helhet har beaktats på behörigt sätt (LaUB 12/2002 rd, s. 5, se även RP 32/2001 rd, s. 51).

Samma omständigheter talar för en sammanfattning också i ett brottmål som drivs av åklagaren och som till sin omfattning eller annars avviker från det normala. Dessutom kan det bedömas att antecknande av den bevisning som läggs fram i ärendet i den skriftliga sammanfattningen underlättar planeringen av mottagandet av muntlig bevisning så att bevisen kan läggas fram på ett strukturerat sätt vid huvudförhandlingen, i enlighet med vad som föreslås i 6 kap. 5 § 1 mom.

Av dessa orsaker föreslås att det till kapitlet fogas en ny 10 b § om en sammanfattning i brottmål som drivs av åklagaren. Syftet med paragrafen är att öka sammanfattningarna i brottmål som drivs av åklagaren och där det behövs på grund av ärendets omfattning eller av någon annan särskild orsak.

Domstolen ska enligt 1 mom. under förberedelsen göra en skriftlig sammanfattning av parternas yrkanden och grunderna för dem samt vid behov av bevisen och vad som ska styrkas med varje bevis, om det är behövligt med tanke på målets omfattning eller av något annat särskilt skäl.

Den sammanfattning som ska göras i ett brottmål som drivs av åklagaren motsvarar till sitt innehåll sammanfattningen av ett tvistemål. Därför föreskrivs om sammanfattningens innehåll i momentets första del på samma sätt som om sammanfattningen av ett tvistemål i 5 kap. 24 § 1 mom. i rättegångsbalken.

Eftersom det i största delen av de brottmål som drivs av åklagaren inte kan anses behövligt att göra en sammanfattning, föreskrivs det i slutet av momentet att domstolen ska göra en sammanfattning endast om det är behövligt med tanke på målets omfattning eller av något annat särskilt skäl.

Det är i allmänhet motiverat att göra en sammanfattning, om målet är mer omfattande än vanligt på basis av de frågor som ska avgöras eller mängden åberopad bevisning. Tröskeln för en sammanfattning ska inte vara hög i en sådan situation. Om muntlig förberedelse med stöd av 10 § hålls i ett mål, är det i allmänhet befogat att göra en sammanfattning av målet.

En sammanfattning ska göras också när det behövs av andra särskilda skäl än sådana som hänför sig till målets omfattning. Det kan till exempel vara fråga om att ett brottmål är exceptionellt komplicerat i juridiskt hänseende, även om det inte läggs fram mycket bevisning i det. Tack vare sammanfattningen kan man försäkra sig om att domstolen har förstått parternas yrkanden och grunderna för dem korrekt.

I 2 mom. föreskrivs det om tidpunkten för sammanfattningen på samma sätt som om sammanfattningen i ett tvistemål i 5 kap. 24 § 3 mom. i rättegångsbalken. Sammanfattningen ska göras redan före sammanträdet för muntlig förberedelse, om den kan anses främja den muntliga förberedelsen. När förberedelsen framskrider ska sammanfattningen vid behov kompletteras till exempel så att det utifrån den skriftliga förberedelsen görs en preliminär sammanfattning av vad som skett fram till tidpunkten i fråga, och denna sammanfattning kompletteras på basis av vad som framkommit vid sammanträdet för den muntliga förberedelsen.

Enligt 3 mom. ska parterna ges tillfälle att yttra sig om sammanfattningen. På så sätt genomförs inte bara principen om hörande utan säkerställs också att uppgifterna i sammanfattningen är

korrekta. Bestämmelsen motsvarar det som föreskrivs om sammanfattning i tvistemål i 5 kap. 24 § 5 mom. i rättegångsbalken.

13 §. Enligt 1 mom. ska huvudförhandlingen hållas inom två veckor, om svaranden är häktad, har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning.

Såsom framgår av den allmänna motiveringen och av specialmotiveringen till kapitlets 10 § syftar förslaget till att öka de muntliga förberedelserna i brottmål som drivs av åklagaren. Det är dock svårt att hålla muntlig förberedelse inom den tidsfrist på två veckor som avses i momentet. Det kan bedömas att den korta tidsfristen är en central orsak till att det sällan hålls muntliga förberedelser i brottmål. Därför föreslås det att momentet ändras så att tidsfristen är tre veckor, om muntlig förberedelse hålls i målet. På detta sätt strävar man efter att möjliggöra muntlig förberedelse i synnerhet i brottmål med omfattande bevisning.

En förlängning av tidsfristen till tre veckor innebär att en svarande som är häktad, har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning kan bli tvungen att vänta en vecka längre på huvudförhandlingen än för närvarande när muntlig förberedelse hålls i ärendet.

Ändringen förlänger dock inte nödvändigtvis den tid inom vilken målet avgörs, utan kan ibland till och med förkorta den. En förlängning av tidsfristen gör det möjligt att hålla ett sammanträde för muntlig förberedelse oftare än för närvarande. En väl förrättad muntlig förberedelse gör det möjligt att avgränsa den bevisning som läggs fram i målet och inrikta huvudförhandlingen på de mest relevanta frågorna. På detta sätt kan den muntliga förberedelsen förkorta huvudförhandlingen och eventuellt också den tid som behövs för att skriva domen.

I mål som är så omfattande att muntlig förberedelse enligt förslaget ska hållas i dem söks ofta ändring hos hovrätten. I sådana mål har muntlig förberedelse en särskild betydelse, eftersom den skulle förbättra tingsrättens förutsättningar att ta emot muntlig bevisning så att den bild- och ljudupptagning som enligt förslaget ska göras blir en strukturerad och konsekvent helhet. Då kan den muntliga bevisningen endast i fråga om det som fortfarande är aktuellt i saken utan svårighet tas emot i hovrätten genom denna upptagning. Det förkortar hovrättens huvudförhandling och kan också i övrigt påskynda rättegången i hovrätten, när det till exempel är lättare att komma överens om tidpunkten för huvudförhandlingen på grund av att antalet muntliga bevis som ska tas emot är mindre.

Ändringen påverkar inte rätten för en svarande som är häktad, har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning att föra sitt ärende till ny behandling på det sätt som föreskrivs i 3 kap. 15 § 1 mom. och 5 kap. 8 § 3 mom. i tvångsmedelslagen (806/2011) samt i 40 § 4 mom. i statstjänstemannalagen (750/1994) och i 49 § i lagen om kommunala tjänsteinnehavare (304/2003). Ändringen påverkar inte heller den tidsfrist för huvudförhandling som anges i 2 mom. när svaranden inte har fyllt 18 år.

Tidsfristen kan med stöd av gällande 3 mom. förlängas ytterligare, om detta krävs med hänsyn till en sådan åtgärd som avses i 7 eller 11 §, gemensam handläggning av åtal eller av någon annat viktig orsak.

Dessutom ändras momentets första mening så att huvudförhandlingen i stället för att hållas ska påbörjas inom den tid som anges i momentet. Ändringen är teknisk. På detta sätt beaktas att huvudförhandlingen i omfattande mål kan ta flera dagar. Momentet tolkas inte heller i nuläget som ett krav på att huvudförhandlingen i ett omfattande mål också ska avslutas inom två veckor, vilket i praktiken inte ens är möjligt.

6 kap. Om huvudförhandling

5 §. Eftersom paragrafen föreslås bli ändrad på samma sätt som 6 kap. 2 a § i rättegångsbalken, hänvisas som motivering till ändringen till det som föreslås i den paragrafen.

En strukturerad behandling av ett brottmål kan i praktiken innebära till exempel att man vid huvudförhandlingen först till alla delar tar emot den muntliga bevisning som gäller omständigheter som kan läggas till grund för straffansvar genom att först höra målsäganden och den åtalade samt vittnena. Därefter kan man i samma ordning ta emot den muntliga bevisningen som gäller hurdan och hur stor skada det brott som åtalet gäller har orsakat (RP 46/2014 rd, s. 108).

12 §. Eftersom paragrafen föreslås bli ändrad på samma sätt som 6 kap. 12 § i rättegångsbalken, hänvisas som motivering till ändringen till det som föreslås i den paragrafen.

12 a §. Den nya paragrafen motsvarar den nya 6 kap. 12 a § i rättegångsbalken. Som motivering till paragrafen hänvisas till det som föreslås i den paragrafen.

Med stöd av hänvisningsbestämmelsen i 7 kap. 22 § gäller paragrafen också brottmål där målsäganden ensam för talan.

7 kap. Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan

11 §. Vid sidan av säkerställandet av att behandlingen fortgår utan avbrott föreslås att det till paragrafen som en andra målsättning med förberedelsen fogas att målet kan behandlas på ett strukturerat sätt vid huvudförhandlingen.

Förfarandet i ett brottmål där målsäganden ensam för talan påminner i hög grad om förfarandet i tvistemål. Därför talar motiveringen i specialmotiveringen till ändringsförslaget till 5 kap. 17 § 1 mom. i rättegångsbalken att hålla förberedelse i tvistemål så att målet kan behandlas på ett strukturerat sätt vid huvudförhandlingen för en motsvarande ändring också i fråga om ett brottmål där målsäganden ensam för talan.

11 kap. Om domstolens avgörande

6 §. Det föreslås att 1 mom. 4 punkten i paragrafen om uppgifter som ska antecknas i tingsrättens dom ändras så att där inte längre specificeras de personer som blivit hörda i bevissyfte och övriga framlagda bevis. Avsikten är inte att ändra vad som ska antecknas i tingsrättens dom, utan punkten motsvarar vad som föreslås i 24 kap. 7 § i rättegångsbalken i fråga om tvistemål. Även i fortsättningen ska alla bevis som lagts fram i målet framgå av tingsrättens dom.

7.3 Lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar

13 §. *Hur en handling skall lämnas ut.* Språkdräkten i 1 mom. ändras till att motsvara dagens lagskrivningskutym.

I 2 mom. i den gällande paragrafen föreskrivs det om på vilket sätt uppgifter i en videoinspelning eller i någon annan motsvarande bild- och ljudupptagning lämnas ut. Uppgifter i sådana upptagningar kan lämnas ut bara genom att upptagningen hålls tillgänglig i domstolen, om det med beaktande av upptagningens innehåll finns skäl att anta att utlämnandet av uppgifterna på något annat sätt kan leda till att integritetsskyddet för personer som förekommer på upptagningen

kränks. I förarbetena till lagen har momentet ansetts vara tillämpligt också på bild- och ljudupptagningar som gjorts av muntlig bevisning i tingsrätten, även om de för närvarande inte görs i tingsrätterna (RP 13/2006 rd, s. 51).

Enligt förslaget ska momentet för tydlighetens skull delas upp i två så att 2 mom. gäller endast bild- och ljudupptagningar som gjorts i tingsrätten och det nya 3 mom. andra bild- och ljudupptagningar som ingår i rättegångsmaterialet. Med en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten avses en upptagning som görs i tingsrätten med stöd av det föreslagna 22 kap. 6 § 1 mom. i rättegångsbalken.

Det föreslås att möjligheten att lämna ut uppgifter i en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten på något annat sätt än genom att den hålls tillgänglig i domstolen stryks i 2 mom. Uppgifter i en sådan bild- och ljudupptagning kan lämnas ut bara genom att upptagningen hålls tillgänglig i domstolen.

Propositionen ändrar inte till denna del i praktiken nuläget. Detta beror på att utlämnandet av uppgifter i en bild- och ljudupptagning av en person som förhörts i tingsrätten mot bakgrunden av de nuvarande bestämmelserna nästan alltid kan anses kunna leda till att integritetsskyddet för personer som förekommer på upptagningen kränks. Enligt förarbetena till den gällande lagen kan upptagningen främst lämnas ut om den enbart innehåller bilder på byggnader eller andra föremål (RP 13/2006 rd, s. 51).

I rättspraxis har det ansetts att uppgifter i en videoupptagning som gjorts på gårdsplanen vid en servicestation där man såg ett minderårigt barn med sin mamma och hörde barnets häftiga gråt och diskussionen mellan mamman och barnet kunde lämnas ut endast genom att upptagningen hölls tillgänglig i domstolen. Däremot kunde det ges en kopia av en videoupptagning som gjorts i en privatbostad där man såg en mobiltelefon och hörde rösten av ett barn ur telefonen, eftersom personerna inte syntes på ett sådant sätt att de skulle ha kunnat identifieras (Östra Finlands hovrätts beslut 20.5.2015, nr 282, dnr R 15/394). Likaså kunde det ges en kopia av polisens upptagning som visar när polisen jagar två motorcyklister först på motorvägen och sedan i ett bostadsområde och till slut tillbaka till en motorvägsramp, förutsatt att ansiktena på de utomstående vägtrafikanterna och invånarna i området gjordes suddiga (Östra Finlands hovrätts beslut 29.1.2019, nr 48, dnr H 18/1250). I rättspraxis har det dock också ansetts att det vid bedömningen av innehållet i en upptagning och konsekvenserna av utlämnandet av en kopia kan vara motiverat att fästa vikt även vid för vilket ändamål sökanden begär en kopia av upptagningen och på vilket sätt sökanden uppger att han eller hon ser till att integritetsskyddet för de personer som förekommer på upptagningen inte äventyras. Helsingfors hovrätt har ansett att ett användningssätt som följer den journalistiska metoden och som respekterar integritetsskyddet talade för att en kopia kunde lämnas ut av en upptagning där ansiktet på en målsägande som utfört offentligt kundtjänstarbete syntes endast kort och även då delvis från sidan (Helsingfors hovrätts beslut 30.12.2020 nr 1822, dnr H 20/2369, HelHO 2020:17).

Trots det som konstaterats ovan behövs det en ändring av momentet för att stärka integritetsskyddet och skyddet för personuppgifter för de förhörda. Det är viktigt att säkerställa att en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten och i vilken den som förhörs hela tiden klart kan identifieras aldrig lämnas ut från domstolen. Såsom det konstateras i förarbetena till den gällande lagen är även offentliga videoupptagningar ytterst viktiga rättegångshandlingar med tanke på skyddet för den personliga integriteten och privatlivet (RP 13/2006 rd, s. 52). Även riksdagens lagutskott har ansett att den uttryckta oron över risken för missbruk av bild- och ljudupptagningar är befogad (LaUB 24/2006 rd, s. 6). Högsta domstolen har å sin sida i ett annat sammanhang ansett att en videobild på grund av sitt format möjliggör ett ännu kraftigare integritetsintrång än ett fotografi (HD 2018:81, punkt 42). Eftersom en bild- och ljudupptagning

som gjorts i tingsrätten innehåller en bild av när den som förhörs avger sin berättelse, kan den med tanke på integritetsskyddet inte jämföras med andra rättegångshandlingar, inte heller med sådana ljudupptagningar som för närvarande görs i tingsrätten.

Behovet av att sörja för integritetsskyddet för de förhörda framhävs av att det är en skyldighet att vittna i en rättegång och att man endast i mycket exceptionella fall kan vägra att uppfylla den. Vittnen är skyldiga att tala sanning också om otureliga saker, och de drar i allmänhet inte själva nytta av rättegången. Den som förhörs kan inte heller vägra vara med på en bild- och ljudupptagning.

Även med tanke på rättskipningen är det viktigt att den som förhörs har förtroende för att hans eller hennes integritet tryggs. Den ångest och spänning som den som förhörs känner och som en rädsla för att bild- och ljudupptagningen ska spridas kan öka, kan ibland inverka negativt på viljan och förmågan att fritt och naturligt avge sin berättelse i tingsrätten.

Ändringen innebär att uppgifter om en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten lämnas ut bara genom att upptagningen hålls tillgänglig i domstolen. Det kan också vara fråga om en annan domstol än den där bild- och ljudupptagningen har gjorts eller där ärendet behandlas (RP 13/2006 rd, s. 52). Således har inte heller parterna rätt att få en kopia av bild- och ljudupptagningen eller att se på den till exempel med hjälp av en teknisk anslutning. Denna begränsning gäller alla parter, även åklagaren, och den påverkas inte av om parten själv driver sin sak eller har ett rättegångsbiträde. Domstolen ska säkerställa att bild- och ljudupptagningen visas så att tittarna inte kan fotografera eller videofilma upptagningen.

Att den som förhörs ska få ta del av sin egen berättelse på bild- och ljudupptagningen endast i domstolen handlar om en begränsning enligt artikel 23 i den allmänna dataskyddsförordningen av den registrerades rätt enligt artikel 15 i förordningen att få tillgång till de personuppgifter som rör honom eller henne (punkt 1) och få en kopia av dem (punkt 3). En sådan begränsning kan anses vara en nödvändig och proportionell åtgärd i ett demokratiskt samhälle i syfte att säkerställa rättsliga åtgärder (led f) och den registrerade själv (led i). Syftet med förbudet mot utlämnande av bild- och ljudupptagningar, det vill säga att skydda de förhörda integritet och därigenom bevisningens kvalitet och rättskipningen, uppnås inte om till exempel en person som utsatts för påtryckning att beställa sin förhørsberättelse kan få en bild- och ljudupptagning som ingår i den egna förhørsberättelsen i sin besittning och för vidareöverlåtelse. Bestämmelsen innebär samtidigt en begränsning av den rätt till insyn som den registrerade har enligt 23 § i lagen om behandling av personuppgifter i brottmål och vid upprätthållandet av den nationella säkerheten.

Betydelsen av en begränsning av utlämnandet för rättegångens offentlighet minskas av att uppgifter om ljudet i en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan lämnas ut med iakttagande av 16 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet. Det kan alltså till exempel ges en kopia av den. Detta är motiverat dels för att enbart ljudet med hänsyn till integritetsskyddet för den som förhörs inte är lika betydelsefullt som en upptagning som också innehåller bild av den som förhörs. Å andra sidan kan rösten betraktas som den viktigaste delen av berättelsen med tanke på rättegångens offentlighet för allmänheten och kontrollen av den dömande verksamheten.

Förslaget om utlämnande av uppgifter om ljudet i en bild- och ljudupptagning innebär i praktiken att nuläget bibehålls, eftersom avsikten är att uppgifter om ljudet i en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten ska lämnas ut på samma sätt som uppgifter om ljudupptagningar i nuläget.

Momentet gäller sättet att lämna uppgifter och begränsar inte till vem uppgifter om en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten får lämnas ut. Med stöd av 12 § 2 mom. i grundlagen och 7 § 2 mom. i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar har var och en rätt att ta del av en bild- och ljudupptagning som har gjorts i tingsrätten, om den är offentlig. Bestämmelser om en parts rätt att ta del av en handling finns i 12 § i den sistnämnda lagen.

Förslaget innebär inte heller att offentliga bild- och ljudupptagningar inte får visas vid hovrättens huvudförhandling och vid högsta domstolens muntliga förhandling när allmänheten är närvarande. En bild- och ljudupptagning som avses i momentet är en rättegångshandling, så frågan om dess offentlighet avgörs med stöd av de övriga bestämmelserna i 3 kap. i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar.

Paragrafens nya 3 mom. gäller andra bild- och ljudupptagningar än sådana som avses i 2 mom. och som ingår i rättegångsmaterialet. Till denna del ändras lagen inte innehållsmässigt, utan det nya 3 mom. motsvarar 2 mom. i den gällande lagen. Momentets språkdräkt förenklas dock så att uttrycket bild- och ljudupptagning används i stället för videoinspelning eller annan motsvarande bild- och ljudupptagning.

7.4 Lag om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar

10 §. Kompletterande bestämmelser. Enligt paragrafen iakttas vid behandlingen av ärenden som gäller villkorlig frigivning av fångar som dömts till fängelse på livstid de bestämmelser som gäller för behandlingen av brottmål vid tingsrätten till den del något annat inte föreskrivs i lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar. Eftersom lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar inte innehåller några bestämmelser om upptagning av muntlig bevisning, tillämpas till denna del 22 kap. 6 § i rättegångsbalken, enligt vilken muntlig bevisning ska tas upp på band.

Enligt förslaget ska 22 kap. 6 § i rättegångsbalken ändras så att det i fortsättningen ska göras en bild- och ljudupptagning i stället för en ljudupptagning av muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten. Det är dock inte motiverat att på motsvarande sätt ändra sättet för upptagning av muntlig bevisning också vid behandlingen av ärenden som gäller villkorlig frigivning av fångar som dömts till fängelse på livstid. Orsakerna till detta anges nedan.

Sättet för upptagning av muntlig bevisning i hovrätten ändras inte, utan hovrätten ska även i fortsättningen göra en ljudupptagning av den muntliga bevisning som den tagit emot. I detta avseende skulle det vara inkonsekvent om det i ärenden som gäller villkorlig frigivning av fångar som dömts till fängelse på livstid, vilka utgör 1–2 procent av de mål som hovrätterna behandlar muntligen, skulle göras en bild- och ljudupptagning.

Sökande av ändring hos högsta domstolen i ett ärende som gäller villkorlig frigivning av en fånge som dömts till fängelse på livstid förutsätter besvärstillstånd. Besvärstillstånd har i dessa ärenden beviljats mycket sällan, och högsta domstolen har veterligen inte hållit muntlig förhandling i ett enda ärende som gäller frigivning av livstidsfångar. Det kan således bedömas att det i praktiken knappast kommer att förekomma sådana situationer där högsta domstolen i ett ärende som gäller en livstidsfånge skulle ta emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning, även om en sådan gjorts i hovrätten.

För att en bild- och ljudupptagning ska kunna göras i ärenden som gäller villkorlig frigivning av fångar som dömts till fängelse på livstid förutsätts det att ett upptagningssystem skaffas och installeras i minst en av Helsingfors hovrätts huvudförhandlingssalar. Mot bakgrund av det

ovanstående kan det bedömas att de betydande kostnader som detta medför inte står i rätt proportion till nyttan med systemet.

För att nuläget ska kunna bibehållas förutsätts det att det föreskrivs om sättet för upptagning av muntlig bevisning vid en muntlig förhandling som ordnas i ett ärende som gäller livstidsfängelse. Därför föreslås att det till paragrafen fogas en mening enligt vilken muntlig bevisning som ska tas emot vid muntlig förhandling dokumenteras med iakttagande av 26 kap. 27 § 4 mom. i rättegångsbalken. Enligt den bestämmelse som det hänvisas till ska en ljudupptagning göras av förhör med vittnen sakkunniga och förhör med parter och andra som hörs i bevissyfte.

7.5 Lagen om rättegång i marknadsdomstolen

4 kap. Handläggning av mål och ärenden som gäller industriella rättigheter och upphovsrätt

17 §. Enligt paragrafen tillämpas på handläggningen i marknadsdomstolen av de tvistemål och ansökningsärenden som gäller industriella rättigheter eller upphovsrätt samt av de tvistemål som avses i 1 kap. 5 § vad som i rättegångsbalken föreskrivs om handläggningen av tvistemål och ansökningsärenden i tingsrätten. Av detta följer bland annat att en ljudupptagning av muntlig bevisning som tagits emot i dessa mål och ärenden görs i marknadsdomstolen.

Enligt förslaget ska det i tingsrätten i fortsättningen göras en bild- och ljudupptagning i stället för en ljudupptagning. Hänvisningsbestämmelsen leder då till att en bild- och ljudupptagning görs också i marknadsdomstolen i de mål och ärenden som avses i paragrafen.

Ett centralt syfte med bild- och ljudupptagningen i tingsrätten är att göra det möjligt att vid hovrättens huvudförhandling ta emot den muntliga bevisningen genom upptagningen. I de mål och ärenden som avses i paragrafen söks ändring i marknadsdomstolens avgörande dock hos högsta domstolen genom en begäran om besvärstillstånd. Det är sällsynt att besvärstillstånd beviljas, och i mål och ärenden där besvärstillstånd beviljas hålls sällan muntliga förhandlingar. Således kan det bedömas att det i praktiken inte förekommer många situationer där högsta domstolen i de mål och ärenden som avses i paragrafen skulle ta emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning, även om en sådan har gjorts i marknadsdomstolen.

Att göra bild- och ljudupptagningar i marknadsdomstolen i mål och ärenden som avses i 17 § förutsätter att ett videoupptagningssystem skaffas och installeras i minst en av marknadsdomstolens sessionssalar. Mot bakgrund av ovanstående skulle de betydande kostnader som detta medför inte stå i rätt proportion till nyttan med systemet, utan det skulle vara mer ändamålsenligt att bevara nuläget.

För att nuläget ska kunna bibehållas förutsätts att det föreskrivs om sättet för upptagning av muntlig bevisning i de mål och ärenden som avses i paragrafen. Därför föreslås det att det till paragrafen fogas en andra mening, enligt vilken muntlig bevisning som tas emot i de mål och ärenden som avses i paragrafen ska dokumenteras med iakttagande av 26 kap. 27 § 4 mom. i rättegångsbalken. I det nämnda lagrummet föreskrivs om ljudupptagning i hovrätten. Enligt den ska en ljudupptagning göras av förhör med vittnen och sakkunniga och förhör med parter och andra som hörs i bevissyfte.

5 kap. Handläggning av marknadsrättsliga ärenden

10 §. Sammanträde. I paragrafen föreskrivs det om sammanträde som ska hållas i marknadsrättsliga ärenden. Enligt förslaget fogas det till 1 mom. en mening enligt vilken muntlig bevisning som tas emot vid sammanträde ska dokumenteras på det sätt som föreskrivs i 26 kap. 27 § 4 mom. i rättegångsbalken. Enligt den bestämmelse som det hänvisas till ska en ljudupptagning göras av förhör med vittnen och sakkunniga och förhör med parter och andra som hörs i bevis-syfte.

De skäl som anges i specialmotiveringen till 4 kap. 17 § och som talar för att inte ändra nuläget vid handläggningen av mål och ärenden som avses i den paragrafen talar för att nuläget bibehålls också vid handläggningen av marknadsrättsliga ärenden. Nyttan med bild- och ljudupptagningar som görs i dessa mål och ärenden skulle också vara liten vid ändringssökande.

För att nuläget ska kunna bibehållas förutsätts att det föreskrivs om sättet att ta upp muntlig bevisning. Detta beror på att de marknadsrättsliga ärenden som avses i 5 kap. 17 § till den del något annat inte föreskrivs i lagen om rättegång i marknadsdomstolen eller i de lagar som nämns i 1 kap. 6 § i den lagen i övrigt behandlas i marknadsdomstolen i tillämpliga delar på det sätt som föreskrivs om handläggning av tvistemål i rättegångsbalken. Eftersom det i dessa lagar inte föreskrivs om upptagning av muntlig bevisning vid ett sammanträde i ett marknadsrättsligt ärende, tillämpas 22 kap. 6 § i rättegångsbalken på upptagningen.

Enligt förslaget ska 22 kap. 6 § i rättegångsbalken ändras så att det i fortsättningen ska göras en bild- och ljudupptagning i stället för en ljudupptagning av muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten. För att hänvisningen inte ska leda till detta också i marknadsrättsliga ärenden i marknadsdomstolen, är det motiverat att i paragrafen särskilt föreskriva om sättet att ta upp muntlig bevisning.

7.6 Lag om säkerhetskontroller vid domstolar

1 §. I 1 mom. föreskrivs om grunderna för att ordna säkerhetskontroller vid domstolar. Det föreslås att momentet kompletteras med integritetsskydd som grund. Säkerhetskontroll ska också kunna utföras för att säkerställa att en person som ser på en bild- eller ljudupptagning i domstolen inte obehörigen kan filma eller fotografera och sprida upptagningen och på så sätt kränka integriteten hos personer som förekommer på upptagningen. Närmare bestämmelser om det finns i föreslagna 5 §.

5 §. I paragrafen föreskrivs om de åtgärder för säkerhetskontroll som ska vidtas vid domstolarna. Det föreslås att till paragrafen fogas ett nytt 3 mom. med bestämmelser om säkerhetskontrollåtgärder när en person önskar se på en bild- och ljudupptagning i domstolen.

Det är fråga om en situation som det föreskrivs om i 13 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar. De bild- och ljudupptagningar som avses i momentet kan vara sådana som det föreslås bestämmelser om i 22 kap. 6 § 1 mom. i rättegångsbalken, men momentet gäller även andra bild- och ljudupptagningar som ingår i rättegångsmaterialet.

Enligt momentet kan en säkerhetskontrollör kontrollera en person som önskar se på en bild- eller ljudupptagning och de saker som personen medför för att säkerställa att personen inte medför sådana föremål som lämpar sig för bildupptagning. Säkerhetskontrollören kan också frånta honom eller henne ett sådant föremål.

Sådan kontroll och sådant fråntagande av ett föremål som lämpar sig för bildupptagning som avses i momentet förutsätter grundad anledning att misstänka att personen obehörigen skulle göra en bildupptagning av bild- och ljudupptagningen. Det är motiverat att tröskeln är högre än

i 1 mom., eftersom många föremål som lämpar sig för bildupptagning kan användas och sannolikt också de facto används vid visningen av en bild- och ljudupptagning i första hand för andra ändamål än obehörig upptagning av bilden på upptagningen. Situationen är i detta avseende en annan än i den situation som avses i 1 mom., eftersom det aldrig kan anses motiverat att föra in sådana föremål eller ämnen som nämns i momentet i domstolens lokaler.

Syftet med förslaget är att säkerställa att en person som ser på en bild- eller ljudupptagning inte obehörigen kan göra en bildupptagning av den till exempel med sin mobiltelefon. På detta sätt förebyggs risken för obehörig spridning av en upptagning av bild- och ljudupptagningen och därigenom kränkning av integriteten hos personer som förekommer på upptagningen.

Syftet med förslaget är också att förbättra bevisningens kvalitet och på så sätt främja att rätt avgörande fattas om bevisningen. De förhörda kan sannolikt berätta friare och naturligare om händelserna om de kan lita på att bild- och ljudupptagningen av förhöret inte obehörigen sprids.

Bestämmelsen i 13 § 2 mom. i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar om att information om en bild- och ljudupptagning kan lämnas ut endast genom att upptagningen hålls tillgänglig i domstolen förlorar dessutom betydelse, om en person som ser på upptagningen själv kan göra en upptagning av den. Detsamma gäller förbudet mot bild- och ljudupptagning i 21 § i nämnda lag.

Med ett föremål som lämpar sig för bildupptagning avses vilket medium som helst som gör det möjligt att göra en bildupptagning. Svårigheten att använda föremålet eller kvaliteten på den bild som tas upp saknar betydelse. I praktiken är det viktigaste föremål som avses i momentet en mobiltelefon med kamera, men momentet gäller också till exempel en tablett eller en bärbar dator som möjliggör bildupptagning.

Momentet begränsar inte säkerhetskontrollörens rätt att kontrollera en person som önskar tillträde till domstolen för att se på en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, även med stöd av 1 mom.

Till följd av det nya 3 mom. blir gällande 3 mom. 4 mom. Dess bestämmelser om överlämnande av framtagna föremål till polisen eller, om det inte finns hinder enligt lag, om återlämnande till den kontrollerade personen lämpar sig också för de föremål som avses i det nya 3 mom. och som lämpar sig för bildupptagning.

8 Bestämmelser på lägre nivå än lag

De föreslagna bestämmelserna innehåller inga bemyndiganden att utfärda förordning och de upphäver inga bestämmelser på lägre nivå än lag.

9 Ikraftträdande

Övergången till det förfarande som föreslås i propositionen förutsätter att det videoupptagnings-system som ska användas för produktion och visning av bild- och ljudupptagningar utformas och anläggs. Därför kan lagförslagen inte träda i kraft genast när de har antagits och blivit stadfästa, utan först när videoupptagningssystemet är färdigt att tas i bruk.

Tidpunkten för färdigställandet av videoupptagningssystemet kan inte exakt uppskattas på förhand. Det är fråga om ett omfattande IT-projekt som omfattar anskaffning av både utrustning och programvara. Upphandlingen bör konkurrensutsättas och det valda systemet förverkligas,

vilket bland annat innebär att en skräddarsydd lagringsapplikation ska utvecklas och sessions-salarna utrustas. Dessutom bör man noggrant försäkra sig om att videoupptagningssystemet är funktionsdugligt. Därför bör det föreskrivas särskilt om ikraftträdandedagen för de föreslagna lagarna.

Det föreslås att lagarna träder i kraft vid en tidpunkt som föreskrivs särskilt i lag. Det är inte möjligt att genom förordning utfärda bestämmelser om ikraftträdandet, eftersom sådana administrativa åtgärder och praktiska arrangemang som upphandling av informationssystem inte enligt grundlagsutskottet uppfyller kravet på särskilda skäl enligt grundlagens 79 § 3 mom. (GrUU 4/2014 rd, s. 5 och GrUU 7/2005 rd, s. 11–12).

Målet är att lagförslagen ska träda i kraft vid ingången av 2023.

10 Verkställighet och uppföljning

Verkställigheten av lagarna förutsätter utformning och uppförande av ett videoupptagningssystem för produktion och visning av bild- och ljudupptagningar samt utbildning av domstolarnas personal.

Domstolsverket, Rättsregistercentralen och Statens center för informations- och kommunikationsteknik Valtori följer upp hur videoupptagningssystemet fungerar på teknisk nivå. Domstolsverket och justitieministeriet följer mer allmänt tillämpningen av den nya lagstiftningen i domstolarna.

11 Förhållande till andra propositioner

11.1 Samband med andra propositioner

I riksdagen behandlas för närvarande inga regeringspropositioner som bör beaktas vid behandlingen av denna proposition.

11.2 Förhållande till budgetpropositionen

I avsnitt 4.2.5. redogörs för propositionens ekonomiska konsekvenser.

Propositionen beräknas medföra utgifter på uppskattningsvis 4,415–7,35 miljoner euro för domstolsväsendet. Det föreslås att det i budgetpropositionen för 2022 tas in ett anslag på 3,74 miljoner euro för utgifter av engångsnatur för de utgifter som 2022 föranleds av genomförandet av det videoupptagningssystem som avses i propositionen. I regeringens plan för de offentliga finanserna 2021–2023, som lämnades den 7 oktober 2019, har man för det ändamål som avses i propositionen reserverat 2,5 miljoner euro för 2021 (utgifter av engångsnatur) och 2 miljoner euro från och med 2023 under moment 25.10.03. Dessutom avsattes 2 miljoner euro i budgeten för 2020 för beredning av systemet.

Beslut om den finansiering som krävs för åtgärderna fattas i samband med beredningen av planen för de offentliga finanserna och statsbudgeten. Finansieringen genomförs inom ramarna för statsfinanserna, vid behov genom en omfördelning av anslagen.

12 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning

Inledning

Propositionen hänför sig främst till 21 § i grundlagen som gäller rättsskydd. Den är också av betydelse med tanke på grundlagens 7 § om personlig integritet, 10 § 1 mom. om skydd för personuppgifter och 12 § om offentlighet.

Propositionen bedöms nedan först med hänsyn till 21 § i grundlagen. I detta avseende granskas särskilt rätten för en svarande i brottmål att bli hörd i fullföljdsdomstolen och att förhöra eller låta förhöra vittnen som kallas att vittna mot honom eller henne. Slutligen bedöms propositionen mot bakgrunden av de övriga bestämmelserna i grundlagen.

Rättvis rättegång

Enligt 21 § 1 mom. i grundlagen har var och en rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan. Enligt paragrafens 2 mom. ska offentligheten vid handläggningen, rätten att bli hörd, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring samt andra garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning tryggas genom lag.

Förteckningen över rättsskyddsgarantier i 21 § 2 mom. i grundlagen är inte avsedd att vara uttömmande. De omfattar också bland annat de rättigheter som enligt artikel 6 i Europakonventionen och enligt artikel 14 i internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter särskilt garanteras en person som åtalas för ett brott (RP 309/1993 rd, s. 79). Kraven på en rättvis rättegång har preciserats betydligt i synnerhet i Europadomstolens avgörandepraxis. Europadomstolens avgöranden har därför en central roll vid bedömningen av förslagens grundlagsenlighet.

Europadomstolen har i sin avgörandepraxis intagit en ståndpunkt enligt vilken bevisningsfrågor i princip ska ordnas i den nationella lagstiftningen. Till dessa frågor hör att ta emot bevisning och de omständigheter som hänför sig till det. Europadomstolen har till uppgift att pröva om rättegången som helhet har varit rättvis, även med beaktande av det sätt på vilket bevisningen har tagits emot.

Europakonventionen garanterar inte en undantagslös rätt att söka ändring. Enligt artikel 2.1 i det sjunde tilläggsprotokollet till konventionen ska var och en som dömts av domstol för brottslig gärning ha rätt att få skuldfrågan eller påföljden omprövad av högre domstol. Utövandet av denna rätt, inbegripet grunderna för dess utövande, ska regleras i lag. Enligt artikel 2.2 får undantag från denna rätt göras i fråga om mindre grova gärningar, enligt föreskrift i lag, eller i de fall då vederbörande har dömts i första instans av den högsta domstolen eller har dömts efter det att en frikännande dom har överklagats.

Europakonventionen ger således en omfattande nationell prövningsrätt i fråga om överklagandeförfarandet. Det är möjligt att begränsa rätten att söka ändring, förutsatt att det finns en godtagbar grund för detta och att rätten att söka ändring inte blir betydelselös (Krombach mot Frankrike 13.2.2001, punkt 96). När nationella bestämmelser om ändringssökande har utfärdats, ska artikel 6 i Europakonventionen om rättvis rättegång dock iakttas vid förfarandet.

Europadomstolen har inte meddelat något avgörande om förhållandet mellan det föreslagna förfarandet och artikel 6 i Europakonventionen trots att ett liknande förfarande har tillämpats i Sverige sedan 2008. Däremot har riksdagens grundlagsutskott i sitt utlåtande om regeringens årsberättelse 2013 ansett att man med en sådan metod utan att inkräkta på rättssäkerheten kunde

koncentrera utfrågningarna av vittnen till underrätterna, reducera antalet nya utfrågningar i tingsrätten vid överklaganden och därmed spara tid och möda för alla parter och samtidigt snabba på behandlingen (GrUU 20/2014 rd s. 3).

I förarbetena till grundlagen konstateras också att 21 § 2 mom. i grundlagen inte hindrar att man genom lag föreskriver om smärre undantag från garantierna för en rättvis rättegång under förutsättning att undantagen i fråga inte ändrar ställningen för rättsskyddsgarantierna som huvudregel och inte äventyrar individens rätt till en rättvis rättegång i enskilda fall. Lagstiftningen får inte äventyra någons rättsskydd (RP 309/1993 rd, s. 74).

Rätt för svaranden i ett brottmål att bli hörd i fullföljdsdomstolen

Europadomstolen har meddelat ett flertal avgöranden om rätten för en svarande i ett brottmål att bli hörd i fullföljdsinstans när en muntlig förhandling har förrättats i första instans (se t.ex. *Hermi mot Italien* 18.10.2006, stora kammaren, punkterna 60–67, *Sakhnovskiy mot Ryssland* 2.11.2010, stora kammaren, punkt 96 och *Chopenko mot Ukraina* 15.1.2015, punkt 64 och de avgöranden som nämns i dessa). Rättsläget kan sammanfattas på följande sätt.

Vid bedömningen av behovet av muntlig förhandling är det av central betydelse om fullföljdsdomstolen endast kan bedöma rättsfrågan i målet eller också dess fakta (questions of law and questions of fact).

Om ändringssökandet endast gäller avgörande av en rättsfråga, förutsätter artikel 6 i Europakonventionen inte att muntlig förhandling ordnas i fullföljdsdomstolen.

Om fullföljdsdomstolen utöver rättsfrågan kan bedöma fakta i målet, är muntlig förhandling beroende av prövning. Vid prövningen ska uppmärksamhet fästas åtminstone vid särdragen i det nationella systemet för ändringssökande, i synnerhet fullföljdsdomstolens behörighet, och hur ändringssökandens intressen har presenterats och skyddats vid ändringssökandet. Särskild uppmärksamhet ska fästas vid sakens natur och betydelse för svaranden. Det är viktigt att svaranden hörs vid en muntlig förhandling särskilt när fängelsestraff döms ut och straffet höjs samt när resultatet av rättegången har stor betydelse för svarandens yrkesmässiga eller övriga anseende.

Om fullföljdsdomstolen kan göra en ny bedömning av skuldfrågan, kan saken enligt Europadomstolen inte avgöras utan en direkt bedömning av den bevisning som svaranden i ett brottmål personligen har lagt fram om att han eller hon inte har begått den gärning som han eller hon anklagas för. I en sådan situation ska svaranden höras personligen i fullföljdsdomstolen.

I avgörandet i målet *Gómez Olmeda mot Spanien* den 29 juni 2016 åtalades svaranden bland annat för att på ett internetforum som han driver ha tillåtit publicering av meddelanden med falska påståenden om att vissa personer gjort sig skyldiga till brott. Underrätten förkastade åtalet till denna del med motiveringen att svaranden inte känt till meddelandena i fråga. Med anledning av åklagarens besvär framskred saken vidare till fullföljdsdomstolen, som avgjorde målet utan muntlig förhandling. Trots detta bedömde fullföljdsdomstolen bevisningen efter att ha sett en videoupptagning från underrättens sammanträde och drog utifrån den andra slutsatser om bevisningen än underrätten och ansåg att åtalet hade bevisats.

Europadomstolen ansåg att artikel 6 i Europakonventionen hade åsidosatts i målet. Eftersom fullföljdsdomstolen hade bedömt bevisningen och svarandens subjektiva skuld borde den ha hört svaranden personligen. Att se på videoupptagningen kompenserade inte denna brist. Att se

på upptagningen var endast en del av bedömningen av riktigheten i underrättens förfarande, och syftet med den var inte att ersätta hörandet av ändringssökanden i fullföljdsinstansen. I Spanien ansågs det dessutom nationellt att fullföljdsdomstolen inte kunde ompröva bevisningen på grundval av videoupptagningen. Att se på videoupptagningen innebar således inte att fullföljdsdomstolen skulle ha varit i samma ställning som underrätten i fråga om bedömningen av bevisningen.

I det förfaringssätt som föreslås i propositionen skulle mottagandet av muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning i fullföljdsdomstolen inte innebära att det inte skulle ordnas huvudförhandling i hovrätten och muntlig förhandling i högsta domstolen. Svaranden i ett brottmål kan på samma sätt som för närvarande möta sin domare och driva sin sak vid en muntlig rättegångsförhandling samt yttra sig om all bevisning som läggs fram i målet. Han eller hon ska således även i fortsättningen ha rätt till muntlig förhandling på det sätt som den förstås i Europadomstolens avgörandepraxis och på så sätt ha möjlighet att försvara sig i fullföljdsdomstolen också muntligt.

Att ta emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning påverkar inte diskussionen om påföljderna eller fullföljdsdomstolens skyldighet att höra svaranden i ett brottmål personligen om påföljden. En svarande i ett brottmål kan vid behov fortfarande höras vid huvudförhandlingen om påföljden.

Nytt i det föreslagna förfarandet är att svaranden inte avger sin berättelse personligen för hovrätten eller högsta domstolen, utan att den berättelse som svaranden i bevissyfte avger om de händelser som är föremål för rättegång i allmänhet tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. Detta förfarande tillämpas också i det fall att svaranden är personligen närvarande i fullföljdsdomstolen. Det ska dock vara möjligt att ställa tilläggsfrågor om nya omständigheter, om det behövs för att saken ska kunna utredas.

Att muntlig bevisning tas emot genom en bild- och ljudupptagning skulle inte innebära att fullföljdsdomstolen inte skulle göra en sådan direkt bedömning av den berättelse som svaranden i ett brottmål personligen har avgett som Europadomstolen förutsätter. Av bild- och ljudupptagningen ska framgå vad svaranden personligen och omedelbart har berättat för tingsrätten vid huvudförhandlingen, och bedömningen av denna berättelse ska göras direkt i fullföljdsdomstolen utifrån de iakttagelser som gjorts om den. Det är fråga om samma berättelse som i tingsrätten.

Hovrätten och högsta domstolen kan utifrån en bild- och ljudupptagning göra iakttagelser om svaranden och hans eller hennes berättelse nästan på samma sätt som när han eller hon på nytt avger sin berättelse personligen vid huvudförhandling i hovrätten eller muntlig förhandling i högsta domstolen. Även om det inte är lika interaktivt att ta emot muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning som när svaranden förhörs personligen vid huvudförhandlingen, är den muntliga bevisningen i sig färskare och därmed i princip bättre än vad man skulle kunna uppnå genom att förhöra svaranden på nytt i fullföljdsdomstolen.

Till denna del kan man också fästa uppmärksamhet vid att Europadomstolen har förhållit sig positiv till att ta emot muntlig bevisning genom en videoupptagning. Europadomstolen har redan länge ansett att en videoupptagning av målsägandens förundersökningsberättelse vid sexualbrott, i synnerhet sexualbrott som gäller barn, kan läggas fram som bevis vid rättegången, förutsatt att rätten till motförhör har tillgodosetts (till exempel S.N. mot Sverige 2.7.2002, punkterna 47–53 och B. mot Finland 24.4.2007, punkterna 44–45). Dessutom har Europadomstolen ansett att framförandet av en videoupptagning av vittnets förundersökningsberättelse är en möj-

lig säkerhetsgaranti för försvaret i en situation där vittnet inte infinner sig till rättegången (Schatschaschwili mot Tyskland 15.12.2015, stora kammaren, punkt 127). Europadomstolen har konstaterat att en videoupptagning gör det möjligt att göra iakttagelser om ett vittne och bilda sig en uppfattning om vittnets tillförlitlighet (utöver detta till exempel Blokhin mot Ryssland 23.3.2016, stora kammaren, punkt 215, Aigner mot Österrike 10.5.2012, punkt 42 och Bocos-Cuesta mot Nederländerna 10.11.2005, punkt 71).

Förfarandet enligt propositionen avviker väsentligt från det som bedömdes i det ovan nämnda avgörandet i målet Gómez Olmeda. Till skillnad från i det avgörandet ska det i ett sådant förfaringssätt som föreslås i propositionen hållas en muntlig förhandling i fullföljdsdomstolen där den muntliga bevisningen tas emot genom en bild- och ljudupptagning som visas och där parterna kan driva sin sak muntligen (punkt 37). Fullföljdsdomstolen kan utifrån en bild- och ljudupptagning som läggs fram vid en muntlig förhandling bedöma såväl svarandens berättelse som all annan muntlig bevisning på nytt (punkt 38). Hovrätterna och högsta domstolen är således i samma ställning som tingsrätterna, eftersom de kan bedöma exakt samma bevisning och om konstellationen för sökande av ändring tillåter har rätt att dra slutsatser om den lika fritt som tingsrätterna (punkt 39). Dessutom ska svaranden vid en muntlig förhandling ha möjlighet att yttra sig om den muntliga bevisning som fullföljdsdomstolen tagit emot i samband med att bevisningen lagts fram och vid behov också rätt att ställa tilläggsfrågor till dem som ska förhöras.

Dessutom bör det observeras att det av särskilda skäl sak vara möjligt att personligen höra svaranden i ett brottmål på nytt i fullföljdsdomstolen. Ett särskilt skäl kan också hänföra sig till en rättvis rättegång i fullföljdsdomstolen.

Hörande av vittnen i fullföljdsdomstolen

Om muntlig bevisning tas emot genom en bild- och ljudupptagning i fullföljdsdomstolen, kan svaranden i ett brottmål i princip inte längre i hovrätten och högsta domstolen personligen förhöra eller låta förhöra vittnen som kallas att vittna mot honom eller henne. Detta är möjligt endast om det finns särskilda skäl för ett nytt hörande, men det är möjligt att ställa tilläggsfrågor till en person vars berättelse tas emot genom en bild- och ljudupptagning, om det behövs för att saken ska kunna utredas.

Enligt artikel 6.3 d i Europakonventionen har var och en som blivit anklagad för brott rätt att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas emot honom samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot honom. Denna rätt ingår också i de garantier för en rättvis rättegång som nämns i grundlagen (RP 309/1993 rd, s. 74, GrUU 39/2014 rd, s. 2, GrUU 31/2005 rd, s. 4 och GrUU 5/1999 rd, s. 6).

Grundlagsutskottet har i anknytning till förundersökningslagen bedömt att när ett förundersökningsförhör spelas in på video så att den förhörde inte vidare kommer att förhöras personligen vid rättegången, ska förfarandet redan i förundersökningsfasen uppfylla villkoren för en rättvis rättegång i fråga om anlitande av biträde (GrUU 36/2002 rd, s. 2). Utskottet har dessutom ansett att när en bild- och ljudupptagning används som bevis utan att den som vittnar hörs i domstolen, begränsas motpartens rätt att höra vittnet (GrUU 39/2014 rd, s. 2).

Europadomstolen har av hävd ansett att artikel 6.3 d förutsätter att alla bevis som stöder den åtalades skuld i princip ska läggas fram vid en offentlig och kontradiktorisk rättegång i hans eller hennes närvaro. Undantag är möjliga, men de får inte kränka försvarets rättigheter som kräver att den åtalade ska ha möjlighet att bestrida och motförhöra vittnets berättelse mot honom eller henne, antingen när vittnet avger sin berättelse eller senare (se till exempel Blokhin mot

Ryssland 23.3.2016, stora kammaren, punkt 200, Schatschaschwili mot Tyskland 15.12.2015, stora kammaren, punkt 105, Al-Khawaja och Tahery mot Förenade kungariket 15.12.2011, stora kammaren, punkt 118, Solakov mot f.d. jugoslaviska republiken Makedonien 31.10.2001, punkt 57, Lucà mot Italien 27.2.2001, punkt 40 och Asch mot Österrike 26.4.1991, punkt 27).

I Europadomstolens avgörande Kashlev mot Estland den 26 april 2016 hade underrätten hållit en muntlig förhandling där svaranden och vittnen hade hörts. Underrätten hade förkastat åtalet för misshandel, men med anledning av åklagarens besvär hade saken gått vidare till fullföljdsdomstolen. Svaranden meddelade att han inte ville närvara vid den muntliga förhandlingen i fullföljdsdomstolen och krävde inte att vittnena skulle förhöras på nytt. Svaranden företrädde av ett biträde som inte motsatte sig behandlingen av saken. Fullföljdsdomstolen tillräknade svaranden brottet på grundval av vad som framgick av handlingarna och vad som hade berättats i underrätten.

Europadomstolen konstaterade att den av hävd ansett att användningen av ett vittnes förundersökningsberättelse som bevis inte strider mot artikel 6 i människorättskonventionen, om man har sört för kontradiktoriteten. När så var fallet uppfylldes kraven på en rättvis rättegång desto bättre när det var fråga om bevisning som tagits emot i en underrätt och där varit föremål för ett kontradiktoriskt förfarande (punkt 47). Artikel 6 i Europakonventionen hade således inte åsidosatts i detta avseende.

I det föreslagna förfarandet har svaranden i ett brottmål, liksom även andra parter, rätt att förhöra alla vittnen vid tingsrättens huvudförhandling på samma sätt som för närvarande. Han eller hon ska också i besvärsskedet ha rätt att yttra sig om all muntlig bevisning som lagts fram i saken och ställa frågor till vittnen som personligen förhörs i fullföljdsdomstolen. Han eller hon kan i fullföljdsdomstolen ställa tilläggsfrågor till personer som förhörts i tingsrätten, om det behövs för att saken ska kunna utredas. Svaranden och andra parter i ett brottmål ska således fortfarande ha möjlighet att bestrida den berättelse som avges av ett vittne som vittnar mot honom eller henne och motförhöra honom eller henne när vittnet avger sin berättelse. Bild- och ljudupptagningar görs i tingsrätten, där det förfarande som iakttas uppfyller kraven på en rättvis rättegång.

Även om vittnen som förhörts i tingsrätten inte i det föreslagna förfarandet i princip ska förhöras personligen på nytt i fullföljdsdomstolen, tas deras berättelse vid muntlig förhandling emot genom en bild- och ljudupptagning. Således ska all muntlig bevisning även i fortsättningen läggas fram vid en offentlig och kontradiktorisk rättegång.

Vid behandlingen av propositionens förhållande till hörande av svaranden i fullföljdsdomstolen har det framförts att Europadomstolen har ansett att en videoupptagning gör det möjligt att göra iakttagelser om vittnet och bilda sig en uppfattning om vittnets tillförlitlighet.

Det är också av betydelse att man genom en bild- och ljudupptagning tar emot muntlig bevisning från samtliga parter. Parterna har således en jämlik ställning i fråga om det sätt på vilket muntlig bevisning tas emot. Europadomstolen har ansett att det huvudsakliga syftet med artikel 6.3 d är att säkerställa den processuella jämlikheten mellan parterna i ett brottmål (till exempel Murtazaliyeva mot Ryssland 18.12.2018, stora kammaren, punkt 139), och den hör också till de centrala rättsskyddsgarantier som tryggas i grundlagen (GrUU 39/2014 rd, s. 2).

Till slut kan det allmänt konstateras om förhållandet mellan propositionen och kraven på en rättvis rättegång att det viktigaste syftet med reformen är att förbättra hovrättens och högsta domstolens förutsättningar att avgöra bevisfrågor på rätt sätt. Det är fråga om kärnområdet för en rättvis rättegång. Genom reformen eftersträvas också andra mål i samma anda som 21 § i grundlagen och artikel 6 i Europakonventionen, såsom att förfarandet för sökande av ändring

ska bli effektivare och förmånligare. Syftet med reformen är alltså att förbättra rättsskyddet, vilket också 21 § i grundlagen och artikel 6 i Europakonventionen i sista hand syftar till. Det finns ingen anledning att tolka kraven på en rättvis rättegång så att de till exempel hindrar domstolen från att fatta beslut om bevisningen utifrån bästa möjliga bevismaterial.

Offentligheten vid rättegång

Enligt 12 § 2 mom. i grundlagen är handlingar och upptagningar som innehas av myndigheterna offentliga, om inte offentligheten av tvingande skäl särskilt har begränsats genom lag. Var och en har rätt att ta del av offentliga handlingar och upptagningar.

Offentligheten vid rättegång är dessutom en av de rättsskyddsgarantier som nämns i 21 § 2 mom. i grundlagen. Offentligheten vid rättegång kan betraktas som ett kännetecken på en demokratisk rättsstat, vilket bland annat möjliggör kontroll av domstolarnas verksamhet och upprätthållande av förtroendet för rättskipningen. Enligt grundlagsutskottet är offentlighetsintresset vid en rättegång ännu starkare än i myndighetsverksamhet överlag (GrUU 43/1998 rd, s. 7 och GrUU 31/2005, s. 4).

Offentligheten vid rättegång tryggas också i internationella människorättskonventioner som är bindande för Finland, såsom artikel 6.1 i Europakonventionen, artikel 14.1 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och artikel 47.2 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna. Europadomstolen har i flera avgöranden lyft fram vikten av att rättegången är offentlig (i fråga om brottmål se till exempel Boshkoski mot Norra Makedonien 4.6.2020, punkt 39 och Krestovski mot Ryssland 28.10.2010, punkt 24 och de avgöranden som nämns där samt i fråga om tvistemål till exempel Malhous mot Tjeckiska republiken 12.7.2001, stora kammaren, punkt 55).

Offentligheten vid rättegång är inte ovillkorlig. Enligt förarbetena till grundlagen kan smärre undantag göras från garantierna för en rättvis rättegång, såsom rättegångens offentlighet, så länge undantagen inte rubbar rättsskyddsgarantiernas ställning som huvudregel eller äventyrar individens rätt till en rättvis rättegång eller någons rättsskydd (RP 309/1993 rd, s. 74). Lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar innehåller därför ett flertal begränsningar i fråga om fullständig offentlighet vid rättegång.

Enligt artikel 6.1 i Europakonventionen får pressen och allmänheten utestängas från rättegången eller en del därav av hänsyn till den allmänna moralen, den allmänna ordningen eller den nationella säkerheten i ett demokratiskt samhälle, eller då minderårigas intressen eller skyddet för parternas privatliv så kräver eller, i den mån domstolen finner det strängt nödvändigt, under särskilda omständigheter när offentlighet skulle skada rättvisans intresse. I artikel 14.1 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter finns liknande bestämmelser.

Vid bedömningen av offentligheten vid rättegång ska även andra grundläggande och mänskliga rättigheter beaktas, av vilka rätten till privatliv är den viktigaste i detta sammanhang. Den tryggas i 10 § i grundlagen och bland annat i artikel 8 i Europakonventionen. Europadomstolen har ansett att rättegång i brottmål ska ordnas så att bland annat vittnenas rätt till privatliv inte äventyras i onödan (se till exempel Doorson mot Nederländerna 26.3.1996, punkt 70 och Van der Heijden mot Nederländerna 3.4.2012, stora kammaren, punkt 76). Skyddet av personuppgifter har också betydelse. Europadomstolen har dessutom ansett att man vid bedömningen av ett förfarandes förhållande till artikel 6 i första hand bör fästa uppmärksamhet vid en rättvis rättegång som helhet.

Propositionen inverkar på offentligheten vid rättegång i tre avseenden.

För det första ska lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar ses över så att uppgifter om en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten får lämnas ut endast genom att upptagningen hålls tillgänglig i domstolen. Enligt den gällande lagen kan uppgifter om offentliga bild- och ljudupptagningar som ingår i rättegångsmaterialet lämnas också på något annat sätt, till exempel genom en kopia av upptagningen, om det med beaktande av dess innehåll inte finns skäl att anta att det kan leda till att integritetsskyddet för de personer som förekommer på upptagningen kränks.

Propositionen ändrar emellertid inte nuläget i denna fråga. Såsom det anges närmare i specialmotiveringen till förslaget till ändring av 13 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar ska uppgifter om en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten inte heller med stöd av de gällande bestämmelserna lämnas ut genom en kopia av upptagningen, eftersom detta sätt att lämna ut en upptagning nästan alltid kan anses kunna leda till att integritetsskyddet för de personer som förekommer på en sådan upptagning kränks. Dessutom ska det enligt propositionen vara möjligt att lämna ut information om ljudet i en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. Även det motsvarar nuläget, eftersom information om ljudupptagningar som görs i tingsrätten för närvarande kan lämnas ut genom en kopia av upptagningen.

Genom en precisering av lagen skyddas de förhörda privatliv och personuppgifter. På detta sätt minskar risken för obehörig spridning av bild- och ljudupptagningar, det vill säga rättegångshandlingar som är synnerligen viktiga med tanke på integritetsskyddet för den som förhörs. Detta inverkar också på den förhörda personens förmåga att på ett naturligt sätt berätta om händelserna under rättegången och därigenom på kvaliteten på den bevisning som läggs fram i saken. Genom förslaget tryggas således tillgodoseendet av de rättigheter som tryggas i grundlagen och i internationella människorättskonventioner som är bindande för Finland.

För det andra kan det anses att offentligheten vid rättegång i någon mån inskränks när muntlig bevisning läggs fram i ett offentligt ärende som behandlas i fullföljdsdomstolen genom att det hänvisas till den på det sätt som föreskrivs i det nya 26 kap. 15 a § 3 mom. i rättegångsbalken. Då ska fullföljdsdomstolen sätta sig in i en bild- och ljudupptagning utan att parterna och allmänheten är närvarande, även om det inte av bild- och ljudupptagningen framgår några sekretessbelagda omständigheter.

Detta förfaringssätt har dock liten inverkan på offentligheten vid rättegång. Även i detta fall ska muntlig bevisning läggas fram vid en offentlig huvudförhandling, där den är föremål för diskussion. Endast granskning av muntlig bevisning ska ske utan att parterna och allmänheten är närvarande.

Muntlig bevisning läggs fram genom att det hänvisas till den i en sannolikt klar minoritet av de huvudförhandlingar som hålls i hovrätten. Genom detta förfarande tar hovrätten utan parternas och allmänhetens närvaro emot samma muntliga bevisning som tingsrätten, till den del bevisningen har åberopats vid huvudförhandlingen. Parterna skulle således ha haft möjlighet att följa mottagandet av bevisningen redan i tingsrätten och därigenom få del av den. Parterna ska dessutom ha rätt att få del av en bild- och ljudupptagning genom att begära att få se den i domstolen eller genom att beställa en kopia av ljudet. Allmänheten föreslås ha samma rättigheter om bild- och ljudupptagningen är offentlig. Den muntliga bevisning på basis av vilken fullföljdsdomstolen fattar sitt beslut ska alltså i offentliga ärenden vara tillgänglig för parterna och allmänheten.

Det bör också beaktas att hovrätterna även för närvarande behandlar ett stort antal mål och ärenden utan huvudförhandling och således utan att parterna och allmänheten är närvarande.

Dessutom är det redan enligt den gällande lagen möjligt att hänvisa till skriftligt material så att en part vid huvudförhandlingen endast presenterar beviset till behövliga delar (RP 46/2014 rd, s. 112).

Det centrala syftet med förfarandet är att påskynda behandlingen av mål och ärenden i hovrätten och att minska rättegångskostnaderna för parterna vid ändringssökande. Dessa mål är en del av en rättvis rättegång som tryggas i 21 § i grundlagen. Förslaget främjar således också till denna del uppnåendet av de mål som är godtagbara med tanke på de grundläggande fri- och rättigheterna. Hänvisningsmetoden påverkar inte heller offentligheten vid rättegång som huvudregel.

För det tredje inskränker propositionen offentligheten vid rättegång så att bevaringstiden för upptagningar som görs av muntlig bevisning förkortas. I domstol görs för närvarande ljudupptagningar av muntlig bevisning, vilka bevaras i minst sex månader från det att målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft. Enligt propositionen ska bevaringstiden både för bild- och ljudupptagningar som görs i tingsrätten och för ljudupptagningar som framöver görs i hovrätten och högsta domstolen vara 30 dagar från det att målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft.

Längden på bevaringstiden för bevisupptagning efter det att målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft hör inte till kärnområdet för principen om offentlighet vid rättegång. I domstolens avgörande redogörs för och bedöms den muntliga bevisning som är av betydelse för avgörandet av målet, och därför kvarstår uppgiften om det väsentliga innehållet i den muntliga bevisning som tagits emot i målet permanent. Förkortandet av bevaringstiden för upptagningar baserar sig centralt på de grunder som baserar sig på de förhörda integritetsskydd och skydd för personuppgifter och således är godtagbara med tanke på systemet med de grundläggande fri- och rättigheterna.

Säkerhetskontroller vid domstolar

I förslaget föreslås dessutom att lagen om säkerhetskontroller vid domstolar ändras så att det i den föreskrivs om säkerhetskontroller för personer som önskar se på en bild- och ljudupptagning i domstolen. Avsikten är att förhindra att en person som ser på en bild- eller ljudupptagning kan filma eller fotografera upptagningen i hemlighet.

Enligt propositionen ska den som önskar se på en bild- och ljudupptagning i domstolen och de saker som han eller hon medför kunna kontrolleras med hjälp av en metalldetektor eller någon annan sådan anordning. Dessutom kan han eller hon kroppsvisiteras. Detta kan göras för att klargöra att personen inte har med sig ett föremål som lämpar sig för bildupptagning. Personen kan enligt förslaget fråntas ett sådant föremål. Det ska överlämnas till polisen eller, om det inte finns något hinder för det enligt lag, återlämnas till den visiterade personen när han eller hon avlägsnar sig från domstolen. Visitering och avlägsnande av ett lämpligt bildupptagningsföremål förutsätter grundad anledning att misstänka att personen har för avsikt att obehörigen göra en bildupptagning av bild- och ljudupptagningen.

Propositionen hänför sig till denna del till 7 § i grundlagen, där det föreskrivs om rätten till personlig integritet. Enligt 7 § 1 mom. i grundlagen har alla rätt till personlig integritet. Enligt 3 mom. får den personliga integriteten inte kränkas och ingen får berövas sin frihet godtyckligt eller utan laglig grund.

Enligt propositionen kan säkerhetskontroller enligt den gällande lagen också riktas mot en person som vill se på en bild- och ljudupptagning i domstolen. Det är således inte fråga om att

föreskriva om nya åtgärder för säkerhetskontroll, utan om att använda åtgärder enligt den gällande lagen också i en annan situation. Den gällande lagen om säkerhetskontroller vid domstolar har utfärdats med grundlagsutskottets medverkan (GrUU 2/1999 rd).

Vid bedömningen av de föreslagna åtgärderna för säkerhetskontroll i förhållande till den visiterades personliga integritet kan det först konstateras att grundlagsutskottet har ansett att säkerhetskontroll med hjälp av en metalldetektor eller någon annan sådan anordning endast är ett ringa ingripande i den personliga integriteten och ett problemfritt arrangemang med tanke på skyddet för de grundläggande fri- och rättigheterna (GrUU 2/1999 rd, s. 2, GrUU 16/2004 rd, s. 5 och GrUB 3/2008 rd, s. 4).

Kroppsvisitation ingriper mer i den visiterades integritet än användningen av en metalldetektor. Ett sådant ingrepp i den personliga integriteten kan dock anses motiverat, eftersom dess syfte är att göra det möjligt att frånta en person som önskar se på en bild- eller ljudupptagning föremål som lämpar sig för bildupptagning och på så sätt förhindra obehörig filmning eller fotografering och spridning av upptagningen. Syftet med förslaget är således att skydda integriteten hos en person som uppträder på en bild- och ljudupptagning, det vill säga att trygga hans eller hennes rätt till privatliv som tryggas i 10 § i grundlagen. Propositionen främjar dessutom det rättsskydd för människor som avses i 21 § i grundlagen, eftersom möjligheten att vid en säkerhetskontroll hitta och avlägsna föremål som lämpar sig för bildupptagning av bild bidrar till att förbättra bevisningens kvalitet och främjar på så sätt ett korrekt avgörande av bevisningen. Detta beror på att de förhörda kan antas berätta friare och naturligare om händelserna om de kan lita på att den bild- och ljudupptagning som gjorts vid förhöret inte sprids på obehörigt vis.

De föreslagna åtgärderna för säkerhetskontroll förutsätter en grundad anledning att misstänka att en person som kommer för att se en bild- och ljudupptagning har för avsikt att obehörigen lagra en bild av en bild- och ljudupptagning. De åtgärder för säkerhetskontroll som möjliggörs i propositionen gäller således inte automatiskt alla personer som önskar se på upptagningar. Tröskeln motsvarar det som föreskrivs om kroppsvisitation av personer som annars kommer till domstolen. En grundad anledning att misstänka att en person har med sig ett förbjudet föremål, ämne eller preparat är en förutsättning för kroppsvisitation också till exempel när personen kommer till polisens lokaler (3 kap. 2 § i polislagen (872/2011)), till riksdagen (6 § i lagen om säkerhetsskydd i riksdagen (364/2008)) och till Migrationsverket (9 § i lagen om säkerhetsskydd i Migrationsverket (717/2018)).

Av dessa orsaker innebär förslaget om säkerhetskontroll för personer som önskar se på en bild- och ljudupptagning i domstolen inte ett godtyckligt ingrepp i deras personliga integritet. Propositionen är godtagbar med tanke på systemet med de grundläggande fri- och rättigheterna och står i rätt proportion till det mål som eftersträvas med den.

Skydd av personuppgifter

Den föreslagna regleringen är av betydelse också med tanke på 10 § 1 mom. i grundlagen, eftersom bild- och ljudupptagningar innehåller personuppgifter.

Enligt 10 § 1 mom. i grundlagen är vars och ens privatliv, heder och hemfrid tryggade. Närmare bestämmelser om skydd för personuppgifter utfärdas genom lag.

Bestämmelser om behandling av personuppgifter finns i Europeiska unionens allmänna dataskyddsförordning (EU) 2016/679, som är direkt tillämplig rätt i Finland. Bestämmelser om behandling av personuppgifter finns också i den så kallade dataskyddslagen avseende brottmål,

det vill säga lagen om behandling av personuppgifter i brottmål och vid upprätthållandet av den nationella säkerheten (1054/2018). Den baserar sig på det så kallade dataskyddsdirektivet, det vill säga direktiv (EU) 2016/680 om skydd för fysiska personer med avseende på behöriga myndigheters behandling av personuppgifter för att förebygga, förhindra, utreda, avslöja eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder, och det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av rådets rambeslut 2008/977/RIF.

Tillämpningsområdena för den allmänna dataskyddsförordningen och dataskyddslagen avseende brottmål överlappar inte varandra. Den senare tillämpas enligt 1 § endast på behandling av personuppgifter som utförs av de behöriga myndigheter som definieras i paragrafen, såsom allmänna domstolar (RP 31/2018 rd, s. 35), för vissa behandlingsändamål, såsom behandling av brottmål i domstol. Till den del syftet med behandlingen av personuppgifter inte omfattas av tillämpningsområdet för dataskyddslagen avseende brottmål tillämpas den allmänna dataskyddsförordningen och kompletterande nationell lagstiftning.

Enligt grundlagsutskottet bör skyddet för personuppgifter i första hand tillgodoses med stöd av den allmänna dataskyddsförordningen och den nationella allmänna lagstiftningen. Lagstiftaren bör således vara restriktiv när det gäller att införa nationell speciallagstiftning. Sådan lagstiftning bör vara avgränsad till nödvändiga bestämmelser inom ramen för det nationella handlingsutrymme som dataskyddsförordningen medger (GrUU 4/2021 rd, s. 2–3, GrUU 26/2018 rd, s. 2–3 och GrUU 14/2018 rd, s. 4–5).

Grundlagsutskottet har ansett att det i regel är tillräckligt med tanke på 10 § 1 mom. i grundlagen att bestämmelserna uppfyller kraven i EU:s allmänna dataskyddsförordning.

Till den del behandlingen av personuppgifter inte omfattas av den allmänna dataskyddsförordningens tillämpningsområde, anser grundlagsutskottet att bestämmelserna om behandling av personuppgifter i synnerhet i känsliga regleringskontexter som gäller de grundläggande fri- och rättigheterna fortfarande ska bedömas utifrån utskottets tidigare praxis med fokus på exakta och heltäckande bestämmelser på lagnivå. Å andra sidan kan dessa krav på grund av att bestämmelserna om behandling av personuppgifter är tungrodda och komplicerade till vissa delar även uppfyllas genom en allmän nationell lag utanför tillämpningsområdet för dataskyddsförordningen (GrUU 26/2018 rd, s. 3–4 och GrUU 14/2018 rd, s. 7).

Vid bedömningen av propositionen med avseende på skyddet för personuppgifter bör det inledningsvis noteras att enligt propositionen ska samma förhållanden tas upp i tingsrätten som för närvarande. Nytt är endast att det i stället för enbart ljud också tas upp en bild av den som förhörs och att upptagningarna vid ett eventuellt ändringssökande utnyttjas i betydligt större utsträckning än ljudupptagningar för närvarande. Å andra sidan bevaras upptagningarna en kortare tid än tidigare.

I det förfaringssätt som föreslås i propositionen är de domstolar som behandlar bild- och ljudupptagningar personuppgiftsansvariga. De behandlar personuppgifter i samband med behandlingen av de brottmål och tvistemål som är anhängiga i dem på det sätt som föreskrivs i rättegångsbalken och i andra lagar. Det är fråga om utövning av dömande makt, det vill säga genomförande av de allmänna domstolarnas grundlagsenliga uppgift. Behandlingen av personuppgifter är således lagenlig med stöd av artikel 6.1 led c i den allmänna dataskyddsförordningen, eftersom den behövs för att fullgöra den personuppgiftsansvariges lagstadgade skyldighet.

När det gäller brottmål ska behandlingen av personuppgifter grunda sig på dataskyddslagen avseende brottmål. Till denna del är behandlingen av personuppgifter lagenlig, eftersom den på

det sätt som avses i 1 § 1 mom. 3 punkten och 4 § behövs för behandling av brottmål i domstol. Behandling av personuppgifter i samband med fällande domar i brottmål och överträdelser eller anknytande säkerhetsåtgärder ska också vara tillåten i enlighet med artikel 10 i den allmänna dataskyddsförordningen.

I det förfaringssätt som föreslås i propositionen ingår att behandla så kallade särskilda kategorier av personuppgifter. Sådana uppgifter är till exempel uppgifter om hälsa eller sexuell läggning eller uppgifter som visar någons religiösa övertygelse eller politiska åsikter.

Behandling av uppgifter som hör till särskilda kategorier av personuppgifter är tillåten med stöd av artikel 9.2 f i den allmänna dataskyddsförordningen, eftersom behandlingen sker när domstolarna utför sina rättskipningsuppgifter. Dessutom är det tillåtet enligt 11 § 2 mom. i dataskyddslagen avseende brottmål, eftersom det föreskrivs om behandlingen i lag och den är nödvändig för handläggning av brottmål i domstol. Det föreslås att de skyddsåtgärder som krävs för att trygga den registrerades rättigheter vidtas bland annat genom att utlämnandet av bild- och ljudupptagningar i domstol begränsas och genom att det föreskrivs om säkerhetskontroll av personer som önskar se på dem i domstolen.

Utöver de uppgifter som hör till särskilda kategorier av personuppgifter kan också andra slags personuppgifter vara känsliga i konstitutionellt hänseende. Sådana uppgifter definieras inte som särskilda kategorier av personuppgifter i artikel 9.1 i den allmänna dataskyddsförordningen eller i 11 § i dataskyddslagen avseende brottmål, men de kan trots det betraktas som känsliga (GrUU 15/2018 rd, s. 38). Exempelvis uppgifter som beskriver någons behov av socialvård eller de socialvårdstjänster, stödåtgärder och andra förmåner inom socialvården som någon erhållit kan betraktas som sådana känsliga uppgifter (GrUU 4/2021 rd, s. 3, GrUU 15/2018 rd, s. 38, se även GrUU 25/1998 rd, s. 3, RP 96/1998 rd, s. 4).

Grundlagsutskottet har särskilt ansett att tillåtande av behandling av känsliga uppgifter berör själva kärnan i skyddet för personuppgifter (GrUU 37/2013 rd, s. 2), vilket till exempel har inneburit att inrättandet av register med sådana uppgifter måste bedömas mot villkoren för inskränkningar i de grundläggande fri- och rättigheterna, särskilt lagstiftningens acceptabilitet och proportionalitet (GrUU 4/2021 rd, s. 3, GrUU 29/2016 rd, s. 4–5 och till exempel GrUU 21/2012 rd, GrUU 47/2010 rd och GrUU 14/2009 rd).

Grundlagsutskottet har också lyft fram riskerna med behandlingen av känsliga uppgifter. Utskottet anser att omfattande databaser med känsliga uppgifter medför allvarliga risker för informationssäkerheten och missbruk av uppgifter. Riskerna kan i sista hand utgöra ett hot mot personers identitet (GrUU 4/2021 rd, s. 3, GrUU 13/2016 rd, s. 4, GrUU 14/2009 rd, s. 3).

I det förfaringssätt som föreslås i propositionen behandlas också sådana personuppgifter som är känsliga i konstitutionellt hänseende. Det är fråga om behandling av personuppgifter i domstolarnas rättskipningsuppgifter, det vill säga skötseln av uppgifter som hör till dem i grundlagen. Syftet med propositionen är bland annat att förbättra fullföljdsdomstolarnas förutsättningar att avgöra bevisfrågor på rätt sätt, vilket är ett mål som hör till kärnområdet för grundlagens 21 § om rättsskydd. Bestämmelser om framställning, användning och bevaring av bild- och ljudupptagningar finns i lag. Skyddet för privatlivet och skyddet för personuppgifter för personer som uppträder på bild- och ljudupptagningar tryggas bland annat genom förbud mot utlämnande av dem och genom säkerhetskontroller av personer som önskar se på dem i domstolen.

Således är behandlingen av personuppgifter lagenlig i ett sådant förfaringssätt som föreslås i propositionen.

I enlighet med grundlagsutskottets vedertagna utlåtandepraxis finns det i regeringspropositionen skäl att i synnerhet i fråga om reglering som är av betydelse med tanke på de grundläggande fri- och rättigheterna redogöra för området för det nationella handlingsutrymmet. När det är fråga om sådan behandling av personuppgifter som omfattas av dataskyddsförordningens tillämpningsområde är det möjligt att ha nationell lagstiftning som preciserar förordningen endast i de fall då förordningen uttryckligen ger medlemsstaterna nationellt handlingsutrymme (till exempel GrUU 2/2018 rd, s. 4–5 och de utlåtanden som det hänvisas till där).

I denna proposition ska det nationella handlingsutrymme som den allmänna dataskyddsförordningen ger användas genom bestämmelser om en sådan bevaringstid för bild- och ljudupptagningar som avviker från dataskyddsförordningen.

Det föreslås att bild- och ljudupptagningar bevaras i 30 dagar från det att målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft. Bestämmelserna avviker således från artikel 5.1 e i den allmänna dataskyddsförordningen enligt vilket personuppgifter ska förvaras i en form som möjliggör identifiering av den registrerade endast så länge som det är nödvändigt för de ändamål för vilka personuppgifterna behandlas.

Med stöd av artikel 6.2 i den allmänna dataskyddsförordningen är det i detta fall möjligt att använda det nationella handlingsutrymmet, eftersom behandling av personuppgifter på det sätt som beskrivs ovan grundar sig på artikel 6.1 c i förordningen. Det är fråga om att anpassa tillämpningen av bestämmelserna i den allmänna dataskyddsförordningen genom att närmare ange bevaringstiden för bild- och ljudupptagningar för att säkerställa en laglig och rättvis uppgiftsbehandling. Liksom grundlagsutskottet har ansett att ju större risk fysiska personers rättigheter och friheter utsätts för på grund av behandlingen, desto mer motiverat är det med mer detaljerade bestämmelser (GrUU 26/2018 rd, s. 3 och GrUU 14/2018 rd, s. 5). För att säkerställa integritetsskyddet och garantera skyddet för personuppgifter för de förhörda är det således motiverat att bevaringstiden för bild- och ljudupptagningar som innehåller delvis känsliga uppgifter är kort och fastställs entydigt i lag. För att systemet ska fungera felfritt skulle det å andra sidan inte vara ändamålsenligt att förstöra bild- och ljudupptagningar omedelbart efter det att det mål i vars behandling upptagningen har gjorts har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft.

Förslaget om bevaringstiden för bild- och ljudupptagningar innebär också en precisering av villkoret att onödiga personuppgifter ska utplånas utan obefogat dröjsmål, vilket ingår i 6 § 1 mom. i dataskyddslagen avseende brottmål. Enligt artikel 4.1 e i dataskyddsdirektivet som ligger till grund för villkoret ska medlemsstaterna föreskriva att personuppgifter ska förvaras i en form som gör det möjligt att identifiera den registrerade endast så länge som det är nödvändigt för att syftet med behandlingen av personuppgifter ska uppnås.

I propositionen begränsas dessutom den registrerades rätt att få tillgång till uppgifter som gäller honom eller henne själv. Enligt artikel 15 i den allmänna dataskyddsförordningen har den registrerade bland annat rätt att få tillgång till personuppgifter som rör honom eller henne och få en kopia av dem. På motsvarande sätt har den registrerade enligt 23 § 1 mom. i dataskyddslagen avseende brottmål bland annat rätt att få de personuppgifter som behandlas av den personuppgiftsansvarige.

Enligt propositionen ska det föreskrivas i lag att den som förhörs får ta del av en bild- och ljudupptagning av henne eller honom själv endast i domstolens lokaler. Det ska inte överlåtas någon kopia av bild- och ljudupptagningen, men det ska vara möjligt att få en kopia av ljuddelen.

Det är fråga om en begränsning enligt artikel 23 i den allmänna dataskyddsförordningen som grundar sig på punkt 1 f i artikeln om skydd av rättsväsendets oberoende och rättsliga åtgärder och delvis också på det skydd av den registrerade som avses i led i. Propositionen innebär en liten utvidgning av en motsvarande begränsning i den gällande lagen till att utan undantag gälla alla bild- och ljudupptagningar som gjorts i tingsrätten, så som närmare anges i specialmotiveringen till förslaget till ändring av 13 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar. Begränsningen gäller endast det sätt på vilket den registrerade får tillgång till uppgifter som rör honom eller henne. Den registrerade har fortfarande rätt att få del av en bild- och ljudupptagning som rör honom eller henne, men endast genom att upptagningen överläts för påseende i domstolen. Han eller hon ska också ha rätt att ta del av ljuddelen av upptagningen. Begränsningen är på det sätt som avses i artikeln en nödvändig och proportionerlig åtgärd i ett demokratiskt samhälle, eftersom syftet med förbudet mot att överlåta bild- och ljudupptagningar, det vill säga att skydda de förhörda integritet och därigenom bevisningens kvalitet och rättskipning, inte uppnås om till exempel en person som utsatts för påtryckning att beställa sin förhørsberättelse kan få en bild- och ljudupptagning som ingår i den egna förhørsberättelsen i sin besittning. I en sådan situation kan man inte försäkra sig om att en bild- och ljudupptagning inte skulle spridas obehörigen.

Begränsningen av de registrerades rätt till insyn är av dessa orsaker också i enlighet med 24 och 28 § i dataskyddslagen avseende brottmål proportionell och nödvändig för att undvika menlig inverkan på åtgärder som avser åtal för brott, trygga förfaranden hos myndigheter och även skydda andra personers rättigheter.

På dessa grunder är propositionen förenlig med 10 § 1 mom. i grundlagen.

Slutsats

På de grunder som anförts ovan är propositionen förenlig med grundlagen och de internationella människorättsförpliktelser som är bindande för Finland. Lagarna kan därmed antas i vanlig lagstiftningsordning.

Den föreslagna lagstiftningen är en stor och betydande reform. Lagstiftningen om förfarandet för sökande av ändring och bedömning av bevisning hänför sig till grunderna för en rättvis rättegång. Europadomstolen och FN:s kommitté för de mänskliga rättigheterna har inte meddelat något avgörande där man uttryckligen tagit ställning till mottagande av muntlig bevisning genom en bild- och ljudupptagning vid ändringssökande i en sådan situation. Av dessa orsaker är det motiverat att begära grundlagsutskottets utlåtande om förslaget.

Kläm

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag

om ändring av rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i rättegångsbalken 22 kap. 13 § och 26 kap. 24 a §, sådana de lyder, 22 kap. 13 § i lag 768/2002 och 26 kap. 24 a § i lagarna 381/2003 och 732/2015,
ändras 5 kap. 17 § 1 mom., 6 kap. 2 a § 1 mom. och 12 §, 17 kap. 48 § 1 mom. och 59 § 1 mom., 22 kap. 5 § 1 mom. 3 punkten och 6, 9 och 10 §, 24 kap. 7 § 1 mom. 4 punkten och 15 § 1 mom. 4 punkten, 25 kap. 15 § 2 mom., 16 § 1 mom. och 18 § 1 mom., 25 a kap. 14 § 1 mom., 26 kap. 9 § 2 mom., 12 § 2 och 3 mom., 13 § 1 mom., 18 § 3 mom., 19 § 1 mom., 20 § 2 mom., 24 § 2 mom., 27 § 1 och 2 mom., 27 kap. 5 § och 30 kap. 20 § 1 mom.,
sådana de lyder, 5 kap. 17 § 1 mom. och 6 kap. 12 § i lag 1052/1991, 6 kap. 2 a § 1 mom. i lag 595/1993, 17 kap. 48 § 1 mom. och 59 § 1 mom. i lag 732/2015, 22 kap. 5 § 1 mom. 3 punkten, 25 kap. 18 § 1 mom. och 26 kap. 24 § 2 mom. i lag 768/2002, 22 kap. 6 och 10 § i lag 1064/1991, 22 kap. 9 §, 25 kap. 15 § 2 mom. samt 26 kap. 9 § 2 mom. och 12 § 2 och 3 mom. i lag 381/2003, 24 kap. 7 § 1 mom. 4 punkten och 15 § 1 mom. 4 punkten, 26 kap. 18 § 3 mom., 19 § 1 mom., 20 § 2 mom. och 27 § 1 och 2 mom. samt 27 kap. 5 § i lag 165/1998, 25 kap. 16 § 1 mom. i lag 362/2010, 25 a kap. 14 § 1 mom. i lag 650/2010, 26 kap. 13 § 1 mom. i lag 683/2016 och 30 kap. 20 § 1 mom. i lag 104/1979, samt
fogas till 6 kap. en ny 12 a §, till 17 kap. 46 §, sådan den lyder i lag 732/2015, ett nytt 2 mom. och till 17 kap. 53 §, sådan den lyder i lag 732/2015, ett nytt 4 mom., till 22 kap. 5 § 1 mom., sådant det lyder i lag 768/2002, en ny 4 punkt, till 26 kap. en ny 15 a §, till 26 kap. 23 §, sådan den lyder i lagarna 165/1998 och 732/2015, ett nytt 2 mom., varvid det nuvarande 2 mom. blir 3 mom., till 26 kap. 24 §, sådan den lyder i lag 768/2002, ett nytt 2 mom., varvid det ändrade 2 mom. blir 3 mom. och till 26 kap. 27 §, sådan den lyder i lag 165/1998, nya 2 och 3 mom., varvid det ändrade 2 mom. och det nuvarande 3 mom. blir 4 och 5 mom.,
som följer:

5 kap.

Om väckande av talan och förberedelse i tvistemål

17 §

Domstolen ska genomföra förberedelsen så att målet vid huvudförhandlingen kan behandlas i ett sammanhang och på ett strukturerat sätt.

6 kap.

Huvudförhandling i tvistemål

2 a §

Domstolen ska övervaka att målet behandlas på ett strukturerat sätt och att klarhet och ordning iakttas i behandlingen. Domstolen kan också besluta att fristående frågor i målet eller fristående delar av det ska behandlas separat.

12 §

Vid en ny huvudförhandling ska målet behandlas på nytt. Muntlig bevisning som har tagits emot tidigare ska tas emot på nytt genom en bild- och ljudupptagning till den del den anses ha betydelse för målet. På tilläggsförhör, omförhör och framläggande av muntlig bevisning genom hänvisning tillämpas vid en ny huvudförhandling 26 kap. 15 a §.

Skriftlig bevisning som har tagits emot tidigare ska tas emot på nytt till den del den anses ha betydelse för målet.

Om det finns ett hinder för att bevisning som har tagits emot tidigare tas emot på nytt, ska domstolen i behövlig omfattning ta del av bevisningen på basis av rättegångsmaterialet från den tidigare huvudförhandlingen.

12 a §

I ett mål som en högre domstol har återförvisat till tingsrätten tas tidigare mottagen muntlig bevisning emot genom en bild- och ljudupptagning vid huvudförhandlingen, om det med hänsyn till skälet till återförvisning kan anses vara lämpligt. Om den muntliga bevisningen tas emot genom en bild- och ljudupptagning tillämpas på tilläggsförhör, omförhör och framläggande av muntlig bevisning genom hänvisning vad som föreskrivs i 26 kap. 15 a §.

17 kap.

Om bevisning

46 §

Ordföranden ska innan förhöret inleds underrätta ett vittne, en sakkunnig samt en part eller annan person som ska höras i bevissyfte om att förhöret spelas in.

48 §

I ett tvistemål ska parterna och i ett brottmål målsäganden och svaranden förhöras innan någon annan muntlig bevisning tas emot, om inte domstolen av särskilda skäl beslutar något annat. Förhöret hålls med iakttagande av vad som anges nedan i denna paragraf. Om den strukturerade behandlingen av målet förutsätter det eller om det annars behövs kan man dock avvika från 2–4 mom.

53 §

Trots vad som föreskrivs i 22 kap. 6 § 1 mom. ska endast ljud spelas in när ett anonymt vittne hörs i tingsrätten, om det är nödvändigt för att hemlighålla det anonyma vittnets identitet.

59 §

Ett bevis som har tagits emot utom huvudförhandlingen ska inte tas emot på nytt vid huvudförhandlingen. Bevisningen ska dock tas emot på nytt om en part som har varit frånvarande begär det och parten har haft laga hinder för sin utevaro men inte har kunnat anmäla detta i tid, eller om domstolen anser att bevisningen behöver tas emot på nytt av särskilda skäl. Muntlig bevisning kan till behövliga delar tas emot på nytt också genom en bild- och ljudupptagning.

22 kap.

Om tingsrättens protokoll och dokumentering av bevisningen

5 §

Protokollet över huvudförhandlingen skall utöver vad som föreskrivs i 3 § innehålla de uppgifter som behövs för behandlingen av målet, och det skall ange

3) vittnen, sakkunniga och övriga personer som har hörts i målet samt andra bevis som har lagts fram,

4) uppgifter om den bild- och ljudupptagning som gjorts av den muntliga bevisning som tagits emot i målet.

6 §

En bild- och ljudupptagning ska i tingsrätten göras av förhör med vittnen och sakkunniga och förhör med parter och andra som hörs i bevissyfte.

Om det inte är möjligt att göra en bild- och ljudupptagning, ska förhörets centrala innehåll antecknas i protokollet. Ett protokollfört förhör ska genast läsas upp, och i protokollet ska antecknas ett yttrande av den som förhörs om att förhörets innehåll har blivit riktigt uppfattat.

9 §

I den domstol som behandlar målet kan det till behövliga delar göras en utskrift av den inspelade berättelsen, om domstolen anser att detta främjar behandlingen av målet.

10 §

En bild- och ljudupptagning ska bevaras i 30 dagar från det att målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft.

24 kap.

Om domstolens avgörande

7 §

Tingsrättens dom skall utgöra en fristående handling. Där skall anges

4) en förteckning över framlagda bevis,

15 §

Av hovrättens dom eller slutliga beslut skall framgå

4) en förteckning över i hovrätten framlagda bevis,

25 kap.

Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt

15 §

En ändringssökande som önskar att huvudförhandling ska hållas i hovrätten ska motivera sin begäran. Ändringssökanden ska också uppge sin åsikt om huruvida muntlig bevisning ska tas emot eller en part ska höras personligen i något annat syfte vid huvudförhandlingen. Dessutom ska ändringssökanden uppge vilka av de i tingsrätten förhörda personernas berättelser som behöver tas emot, och till vilka delar de behöver tas emot. Om ändringssökanden önskar förhöra en person som har förhörts i tingsrätten personligen på nytt eller för ställande av tilläggsfrågor eller önskar lägga fram muntlig bevisning vid huvudförhandlingen genom att hänvisa till bevisningen, ska ändringssökanden motivera sin begäran.

16 §

I besvärsskriften ska uppges parternas namn samt uppgifter om hur deras lagliga företrädare eller ombud eller biträde kan nås samt den postadress och eventuell annan adress under vilken uppmaningar, kallelser och meddelanden i saken kan sändas till ändringssökanden (*processadress*). Dessutom ska ändringssökanden på lämpligt sätt ange telefonnummer och övriga kontaktuppgifter till de personer som ändringssökanden vill förhöra personligen i hovrätten. Om någon av uppgifterna ändras senare, ska ändringssökanden meddela hovrätten detta utan dröjsmål.

18 §

Skrivelser och till dem fogade handlingar som har lämnats in till tingsrättens kansli och är riktade till hovrätten ska utan dröjsmål sändas från tingsrätten till hovrätten. Samtidigt ska akten i saken sändas till hovrätten. Av tingsrättens dom och särskilt avfattade beslut sänds dock bara kopior till hovrätten.

25 a kap.

Om inledande av förberedelsen av ett besvärsärende vid hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning

14 §

Hovrätten avgör i ett skriftligt förfarande frågan om tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas utifrån tingsrättens avgörande, besvären, ett eventuellt bemötande och vid behov

också det övriga skriftliga rättegångsmaterialet. Av särskilda skäl kan hovrätten beakta också en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten.

26 kap.

Om fortsatt handläggning av besvärssärenden i hovrätten

9 §

Vid förberedelsen beslutar hovrätten också

- 1) huruvida muntlig bevisning tas emot eller parter ska höras personligen i något annat syfte vid huvudförhandlingen,
 - 2) vilka av de i tingsrätten förhörda personernas berättelser som tas emot vid huvudförhandlingen genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, och till vilka delar de tas emot,
 - 3) huruvida en person som har förhörts i tingsrätten förhörs personligen på nytt vid huvudförhandlingen,
 - 4) huruvida en person som har förhörts i tingsrätten förhörs personligen vid huvudförhandlingen för ställande av tilläggsfrågor,
 - 5) huruvida muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten läggs fram vid huvudförhandlingen genom att det hänvisas till den, och till vilka delar,
 - 6) huruvida det i hovrätten tas emot ny muntlig bevisning.
-

12 §

Om målet eller ärendet avgörs på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet och ändringsökandens motpart inte har utövat talan i hovrätten, ska det skriftliga rättegångsmaterial som motparten tidigare lagt fram i målet eller ärendet dock beaktas vid avgörandet.

Vid behov ska innehållet i den bevisning som har tagits emot i tingsrätten klarläggas med hjälp av en bild- och ljudupptagning.

13 §

Vid huvudförhandlingen i hovrätten hörs parter samt tas muntlig bevisning och annan utredning emot.

15 a §

Muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten tas vid huvudförhandlingen emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, om det inte finns särskilda skäl att personligen på nytt förhöra en person som förhörts i tingsrätten.

En person som har förhörts i tingsrätten kan förhöras personligen vid huvudförhandlingen också för ställande av tilläggsfrågor, om det på grund av nya omständigheter eller bevis som åberopats i hovrätten eller av någon annan orsak behövs för utredningen av målet.

Den muntliga bevisning som tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan läggas fram vid huvudförhandlingen genom att det helt eller delvis hänvisas till den,

om hovrätten anser att detta är lämpligt. Hovrätten sätter sig in i den muntliga bevisning som det hänvisats till utan att parterna och allmänheten är närvarande.

18 §

Ändringssökandens motpart, vars närvaro inte anses behövlig, kallas till huvudförhandlingen vid äventyr att saken kan avgöras trots motpartens utevaro.

19 §

En part eller en parts lagliga företrädare kan vid vite åläggas att infinna sig personligen till huvudförhandlingen för att höras, om det anses behövligt för utredningen av saken.

20 §

Om ändringssökandens motpart eller dennes lagliga företrädare uteblir från en huvudförhandling till vilken motparten eller företrädaren har uppmanats att infinna sig vid vite, kan motparten eller företrädaren föreläggas ett högre vite. Om motparten eller företrädaren har ålagts att infinna sig personligen för att höras, kan domstolen bestämma att han eller hon ska hämtas till sammanträdet eller till ett senare sammanträde.

23 §

Om en berättelse som avgetts av ett vittne, en sakkunnig eller en person som hörts i bevissyfte utan att vara part tas emot vid huvudförhandlingen genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, kallas personen i fråga till huvudförhandlingen endast om han eller hon vid huvudförhandlingen förhörs personligen på nytt eller för ställande av tilläggsfrågor.

24 §

Muntlig bevisning som tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten tas emot före annan muntlig bevisning. En person som har förhörts i tingsrätten och vars berättelse tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten förhörs dock personligen för ställande av tilläggsfrågor genast efter det att berättelsen har tagits emot.

Avvikelser från den ordning som anges i 1 och 2 mom. får dock göras vid behov.

27 §

I protokollet ska dessutom antecknas de uppgifter som behövs för behandlingen av saken och de bevis som har lagts fram i saken.

I protokollet ska antecknas

1) vilka av de i tingsrätten förhörda personernas berättelser som har tagits emot vid huvudförhandlingen genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, och till vilka delar de har tagits emot,

2) vilka av de i tingsrätten förhörda personerna som vid huvudförhandlingen har förhörts personligen på nytt,

3) vilka av de i tingsrätten förhörda personerna som vid huvudförhandlingen har förhörts personligen för ställande av tilläggsfrågor,

4) vilken ny muntlig bevisning som har tagits emot.

I protokollet ska antecknas om muntlig bevisning har lagts fram på det sätt som avses i 15 a § 3 mom. i detta kapitel.

En ljudupptagning ska göras av förhör med vittnen och sakkunniga och förhör med parter och andra som hörs i bevisssyfte. Ljudupptagningen ska bevaras i 30 dagar från det att målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft. Om det inte är möjligt att göra en ljudupptagning, ska förhörets centrala innehåll tas in i protokollet. Ett protokollfört förhör ska genast läsas upp, och i protokollet ska antecknas ett yttrande av den som förhörs om att förhörets innehåll har blivit riktigt uppfattat.

27 kap.

Om förfarandet i tvistemål och brottmål som hovrätten behandlar i första instans

5 §

När parterna kallas till huvudförhandling och när huvudförhandling hålls ska i tillämpliga delar iaktas vad som föreskrivs om behandlingen av tvistemål och brottmål i tingsrätt. Muntlig bevisning ska dock dokumenteras med iakttagande av 26 kap. 27 § 4 mom.

30 kap.

Fullföljd av talan från hovrätt till högsta domstolen

20 §

Högsta domstolen håller vid behov muntlig förhandling, vid vilken parter, vittnen och sakkunniga kan höras och annan utredning tas emot. I fråga om muntlig bevisning som har tagits emot i tingsrätten iaktas 26 kap. 15 a §. Muntlig förhandling får begränsas att gälla en del av det fullföljda målet.

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

2.

Lag

om ändring av lagen om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) 5 kap. 10 § 1 mom. och 13 § 1 mom., 6 kap. 5 § 1 mom. och 12 §, 7 kap. 11 § och 11 kap. 6 § 1 mom. 4 punkten,
av dem 5 kap. 13 § 1 mom. sådant det lyder i lag 243/2006 och 11 kap. 6 § 1 mom. 4 punkten
sådan den lyder i lag 167/1998, samt
fogas till 5 kap. en ny 10 b § och till 6 kap. en ny 12 a § som följer:

5 kap.

Om väckande av åtal

10 §

Förberedelsen ska fortsättas muntligen, om detta är nödvändigt så att målet vid huvudförhandlingen kan behandlas i ett sammanhang eller målet kan behandlas på ett strukturerat sätt.

10 b §

Domstolen ska under förberedelsen göra en skriftlig sammanfattning av parternas yrkanden, grunderna för yrkandena samt vid behov av bevisen och vad som ska styrkas med varje bevis, om detta behövs med tanke på målets omfattning eller av något annat särskilt skäl.

Sammanfattningen ska göras redan före sammanträdet för muntlig förberedelse, om den kan anses främja den muntliga förberedelsen. Sammanfattningen ska vid behov kompletteras under förberedelsen.

Parterna ska ges tillfälle att yttra sig om sammanfattningen.

13 §

Om svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning, ska huvudförhandlingen påbörjas inom två veckor från det att brottmålet blev anhängigt. Tidsfristen är tre veckor om muntlig förberedelse genomförs i målet. Fattas ett beslut om häktning, reseförbud eller avstängning från tjänsteutövning efter det att åtal har väckts, räknas tiden från beslutet.

6 kap.

Om huvudförhandling

5 §

Domstolen ska övervaka att målet behandlas på ett strukturerat sätt och att klarhet och ordning iakttas i behandlingen. Domstolen kan också besluta att fristående delar av målet eller någon rättegångsfråga ska behandlas separat eller att andra undantag ska göras från handläggningsordningen enligt 7 §.

12 §

Vid en ny huvudförhandling ska målet behandlas på nytt. Muntlig bevisning som har tagits emot tidigare ska tas emot på nytt genom en bild- och ljudupptagning till den del den anses ha

betydelse för målet. På tilläggsförhör, omförhör och framläggande av muntlig bevisning genom hänvisning tillämpas vid en ny huvudförhandling vad som föreskrivs i 26 kap. 15 a § i rättegångsbalken.

Skriftlig bevisning som har tagits emot tidigare ska tas emot på nytt till den del den anses ha betydelse för målet.

Om det finns ett hinder för att bevisning som har tagits emot tidigare tas emot på nytt, ska domstolen i behövlig omfattning ta del av bevisningen på basis av rättegångsmaterialet från den tidigare huvudförhandlingen.

12 a §

I ett mål som en högre domstol har återförvisat till tingsrätten tas tidigare mottagen muntlig bevisning emot genom en bild- och ljudupptagning vid huvudförhandlingen, om det med hänsyn till skälet till återförvisning kan anses vara lämpligt. Om muntlig bevisning tas emot genom en bild- och ljudupptagning tillämpas på tilläggsförhör, omförhör och framläggande av muntlig bevisning genom hänvisning vad som föreskrivs i 26 kap. 15 a § i rättegångsbalken.

7 kap.

Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan

11 §

Domstolen ska genomföra förberedelsen så att målet vid huvudförhandlingen kan behandlas i ett sammanhang och på ett strukturerat sätt.

11 kap.

Om domstolens avgörande

6 §

Tingsrättens dom skall utgöra en fristående handling. Där skall anges

4) en förteckning över framlagda bevis,

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

3.

Lag

om ändring av 13 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007) 13 § som följer:

13 §

Hur handlingar ska lämnas ut

Bestämmelser om hur rättegångshandlingar ska lämnas ut finns i 16 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet.

Uppgifter i en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan lämnas ut bara genom att upptagningen hålls tillgänglig hos domstolen där den kan ses. Uppgifter om ljudet i en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan dock lämnas ut med iakttagande av 16 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet.

Uppgifter i en annan bild- och ljudupptagning än en sådan som avses i 2 mom. kan lämnas ut bara genom att upptagningen hålls tillgänglig hos domstolen där den kan ses, om det med beaktande av upptagningens innehåll finns skäl att anta att utlämnandet av uppgifterna på något annat sätt kan leda till att integritetsskyddet för personer som förekommer på upptagningen kränks.

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

4.

Lag

om ändring av 10 § i lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar (781/2005) 10 § som följer:

10 §

Kompletterande bestämmelser

De bestämmelser som gäller för behandlingen av brottmål vid tingsrätten ska dessutom iakttas vid behandling av ärenden, om inte något annat föreskrivs i denna lag. Muntlig bevisning som tas emot vid muntlig förhandling ska dock dokumenteras med iakttagande av 26 kap. 27 § 4 mom. i rättegångsbalken.

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

5.

Lag

om ändring av 4 kap. 17 § och 5 kap. 10 § i lagen om rättegång i marknadsdomstolen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om rättegång i marknadsdomstolen (100/2013) 4 kap. 17 § och 5 kap. 10 § 1 mom., av dem den förstnämnda bestämmelsen sådan den lyder i lag 600/2018, som följer:

4 kap.

Handläggning av mål och ärenden som gäller industriella rättigheter och upphovsrätt

17 §

Tillämpning av rättegångsbalken

Om inte något annat följer av denna lag eller, i fråga om ett tvistemål eller ansökningsärende som gäller industriella rättigheter eller upphovsrätt, av någon lag som nämns i 1 kap. 4 § 1 mom. 1–10, 13 eller 15 punkten eller 2, 4 eller 5 mom., tillämpas på handläggningen i marknadsdomstolen av de tvistemål och ansökningsärenden som hör till marknadsdomstolens behörighet enligt de lagar som anges i de nämnda bestämmelserna samt av de tvistemål som avses i 5 § i det kapitlet vad som i rättegångsbalken föreskrivs om handläggningen av tvistemål och ansökningsärenden i tingsrätten. Muntlig bevisning som tas emot i dessa mål eller ärenden ska dock dokumenteras med iakttagande av 26 kap. 27 § 4 mom. i rättegångsbalken.

5 kap.

Handläggning av marknadsrättsliga ärenden

10 §

Sammanträde

Marknadsdomstolen ska hålla sammanträde i marknadsrättsliga ärenden. Muntlig bevisning som tas emot vid ett sammanträde ska dokumenteras med iakttagande av 26 kap. 27 § 4 mom. i rättegångsbalken.

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

6.

Lag

om ändring av 1 och 5 § i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar (1121/1999) 1 § 1 mom., sådant det lyder i lag 847/2020, och

fogas till 5 § ett nytt 3 mom., varvid det nuvarande 3 mom. blir 4 mom., som följer:

1 §

Lagens syfte och tillämpningsområde

Denna lag innehåller bestämmelser om ordnande av säkerhetskontroller vid domstolar i syfte att sörja för säkerheten, trygga ordningen, värna om den personliga integriteten och skydda egendom. Lagen tillämpas också vid de myndigheter som ordnar muntliga förhandlingar med stöd av lagen om rättegång i förvaltningsärenden (808/2019).

5 §

Säkerhetskontrollåtgärder

En säkerhetskontrollör har också rätt att på de sätt som anges i 1 mom. kontrollera en person som önskar se på en bild- och ljudupptagning hos domstolen, och de saker som personen medför, för att säkerställa att sådana föremål som lämpar sig för bildupptagning inte medförs, om det finns grundad anledning att misstänka att personen obehörigen skulle ta upp bild av bild- och ljudupptagningen. Säkerhetskontrollören har under samma förutsättningar rätt att frånta en person ett föremål som lämpar sig för bildupptagning och som påträffats vid en kontroll eller på något annat sätt.

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

Helsingfors den 23 september 2021

Statsminister

Sanna Marin

Justitieminister Anna-Maja Henriksson

1.

Lag

om ändring av rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i rättegångsbalken 22 kap. 13 § och 26 kap. 24 a §, sådana de lyder, 22 kap. 13 § i lag 768/2002 och 26 kap. 24 a § i lagarna 381/2003 och 732/2015,
ändras 5 kap. 17 § 1 mom., 6 kap. 2 a § 1 mom. och 12 §, 17 kap. 48 § 1 mom. och 59 § 1 mom., 22 kap. 5 § 1 mom. 3 punkten och 6, 9 och 10 §, 24 kap. 7 § 1 mom. 4 punkten och 15 § 1 mom. 4 punkten, 25 kap. 15 § 2 mom., 16 § 1 mom. och 18 § 1 mom., 25 a kap. 14 § 1 mom., 26 kap. 9 § 2 mom., 12 § 2 och 3 mom., 13 § 1 mom., 18 § 3 mom., 19 § 1 mom., 20 § 2 mom., 24 § 2 mom., 27 § 1 och 2 mom., 27 kap. 5 § och 30 kap. 20 § 1 mom.,
 sådana de lyder, 5 kap. 17 § 1 mom. och 6 kap. 12 § i lag 1052/1991, 6 kap. 2 a § 1 mom. i lag 595/1993, 17 kap. 48 § 1 mom. och 59 § 1 mom. i lag 732/2015, 22 kap. 5 § 1 mom. 3 punkten, 25 kap. 18 § 1 mom. och 26 kap. 24 § 2 mom. i lag 768/2002, 22 kap. 6 och 10 § i lag 1064/1991, 22 kap. 9 §, 25 kap. 15 § 2 mom. samt 26 kap. 9 § 2 mom. och 12 § 2 och 3 mom. i lag 381/2003, 24 kap. 7 § 1 mom. 4 punkten och 15 § 1 mom. 4 punkten, 26 kap. 18 § 3 mom., 19 § 1 mom., 20 § 2 mom. och 27 § 1 och 2 mom. samt 27 kap. 5 § i lag 165/1998, 25 kap. 16 § 1 mom. i lag 362/2010, 25 a kap. 14 § 1 mom. i lag 650/2010, 26 kap. 13 § 1 mom. i lag 683/2016 och 30 kap. 20 § 1 mom. i lag 104/1979, samt
fogas till 6 kap. en ny 12 a §, till 17 kap. 46 §, sådan den lyder i lag 732/2015, ett nytt 2 mom. och till 17 kap. 53 §, sådan den lyder i lag 732/2015, ett nytt 4 mom., till 22 kap. 5 § 1 mom., sådant det lyder i lag 768/2002, en ny 4 punkt, till 26 kap. en ny 15 a §, till 26 kap. 23 §, sådan den lyder i lagarna 165/1998 och 732/2015, ett nytt 2 mom., varvid det nuvarande 2 mom. blir 3 mom., till 26 kap. 24 §, sådan den lyder i lag 768/2002, ett nytt 2 mom., varvid det ändrade 2 mom. blir 3 mom. och till 26 kap. 27 §, sådan den lyder i lag 165/1998, nya 2 och 3 mom., varvid det ändrade 2 mom. och det nuvarande 3 mom. blir 4 och 5 mom.,
 som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

5 kap.

Om väckande av talan och förberedelse i tvistemål

Om väckande av talan och förberedelse i tvistemål

17 §

17 §

Domstolen skall genomföra förberedelsen så att målet kan behandlas utan avbrott vid huvudförhandlingen.

Domstolen ska genomföra förberedelsen så att målet vid huvudförhandlingen kan behandlas *i ett sammanhang och på ett strukturerat sätt.*

Gällande lydelse

6 kap.

Huvudförhandling i tvistemål

2 a §

Domstolen skall övervaka att klarhet och ordning iakttas i behandlingen av målet. Domstolen kan också besluta att fristående frågor i målet eller fristående delar av det skall behandlas separat.

12 §

Vid en ny huvudförhandling skall målet behandlas på nytt. Bevisning som har upptagits tidigare skall upptas på nytt till den del detta anses ha betydelse för målet *och det inte finns något hinder för bevisupptagningen. I övriga fall skall domstolen i behövlig omfattning ta del av bevisningen på basis av rättegångsmaterialet från den tidigare huvudförhandlingen.*

(fogas)

17 kap.

Föreslagen lydelse

6 kap.

Huvudförhandling i tvistemål

2 a §

Domstolen ska övervaka *att målet behandlas på ett strukturerat sätt* och att klarhet och ordning iakttas i behandlingen. Domstolen kan också besluta att fristående frågor i målet eller fristående delar av det ska behandlas separat.

12 §

Vid en ny huvudförhandling ska målet behandlas på nytt. *Muntlig* bevisning som har tagits emot tidigare ska tas emot på nytt genom en bild- och ljudupptagning till den del den anses ha betydelse för målet. *På tilläggsförhör, omförhör och framläggande av muntlig bevisning genom hänvisning tillämpas vid en ny huvudförhandling 26 kap. 15 a §.*

Skriftlig bevisning som har tagits emot tidigare ska tas emot på nytt till den del den anses ha betydelse för målet.

Om det finns ett hinder för att bevisning som har tagits emot tidigare tas emot på nytt, ska domstolen i behövlig omfattning ta del av bevisningen på basis av rättegångsmaterialet från den tidigare huvudförhandlingen.

12 a §

I ett mål som en högre domstol har återförvisat till tingsrätten tas tidigare mottagen muntlig bevisning emot genom en bild- och ljudupptagning vid huvudförhandlingen, om det med hänsyn till skälet till återförvisning kan anses vara lämpligt. Om den muntliga bevisningen tas emot genom en bild- och ljudupptagning tillämpas på tilläggsförhör, omförhör och framläggande av muntlig bevisning genom hänvisning vad som föreskrivs i 26 kap. 15 a §.

17 kap.

Gällande lydelse

Om bevisning

46 §

(fogas)

48 §

I ett tvistemål ska parterna och i ett brottmål målsäganden och svaranden förhöras innan någon annan muntlig bevisning tas upp, om inte domstolen av särskilda skäl beslutar något annat. Förhöret hålls på det sätt som bestäms nedan i denna paragraf. Vid behov kan man dock avvika från 2–4 mom.

53 §

(fogas)

59 §

Ett bevis som har tagits upp utom huvudförhandlingen ska inte tas upp på nytt vid huvudförhandlingen. Bevisningen ska dock tas upp på nytt om en part som har varit frånvarande begär det och parten har haft laga hinder för sin utevaro men inte har kunnat anmäla detta i tid, eller om domstolen anser att bevisningen behöver tas upp på nytt av särskilda skäl.

22 kap.

Föreslagen lydelse

Om bevisning

46 §

Ordföranden ska innan förhöret inleds underrätta ett vittne, en sakkunnig samt en part eller annan person som ska höras i bevissyfte om att förhöret spelas in.

48 §

I ett tvistemål ska parterna och i ett brottmål målsäganden och svaranden förhöras innan någon annan muntlig bevisning tas emot, om inte domstolen av särskilda skäl beslutar något annat. Förhöret hålls *med iakttagande av vad som anges* nedan i denna paragraf. *Om den strukturerade behandlingen av målet förutsätter det eller om det annars behövs kan man dock avvika från 2–4 mom.*

53 §

Trots vad som föreskrivs i 22 kap. 6 § 1 mom. ska endast ljud spelas in när ett anonymt vittne hörs i tingsrätten, om det är nödvändigt för att hemlighålla det anonyma vittnets identitet.

59 §

Ett bevis som har tagits *emot* utom huvudförhandlingen ska inte tas *emot* på nytt vid huvudförhandlingen. Bevisningen ska dock tas *emot* på nytt om en part som har varit frånvarande begär det och parten har haft laga hinder för sin utevaro men inte har kunnat anmäla detta i tid, eller om domstolen anser att bevisningen behöver tas *emot* på nytt av särskilda skäl. *Muntlig bevisning kan till behövliga delar tas emot på nytt också genom en bild- och ljudupptagning.*

22 kap.

Gällande lydelse

Om tingsrättens protokoll och dokumentering av bevisningen

5 §

Protokollet över huvudförhandlingen skall utöver vad som föreskrivs i 3 § innehålla de uppgifter som behövs för behandlingen av målet, och det skall ange

3) vittnen, sakkunniga och övriga personer som har hörts i saken samt andra bevis som har lagts fram.

6 §

Förhör med ett vittne eller en sakkunnig samt med en part som hörs i bevissyfte eller med någon annan skall tas upp på band. *Om det inte är möjligt att banda förhöret, skall ut-sagan ordagrant tas in i protokollet.*

Är det uppenbart onödigt att banda en ut-saga på grund av att den är kort, skall i pro-tokollet i stället noggrant antecknas vad som har berättats i saken. En protokollförd muntlig utsaga skall genast läsas upp, och i proto-kollet skall antecknas ett yttrande av avgiva-ren om att utsagan har blivit riktigt uppfattad.

9 §

En bevisinspelning skall i den domstol som behandlar saken till nödvändiga delar skrivas ut (*utskrift*), om domstolen anser att detta främjar behandlingen av saken. *Inspelningen får kopieras eller skrivas ut också om en part eller någon annan begär det.*

10 §

Bandet skall bevaras i minst sex månader från det målet avgjordes. Om ändring har sökts, skall bandet dock bevaras tills målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft.

Föreslagen lydelse

Om tingsrättens protokoll och dokumentering av bevisningen

5 §

Protokollet över huvudförhandlingen skall utöver vad som föreskrivs i 3 § innehålla de uppgifter som behövs för behandlingen av målet, och det skall ange

3) vittnen, sakkunniga och övriga personer som har hörts i *målet* samt andra bevis som har lagts fram,

4) *uppgifter om den bild- och ljudupptagning som gjorts av den muntliga bevisning som tagits emot i målet.*

6 §

En bild- och ljudupptagning ska i tingsrät-ten göras av förhör med vittnen och sakkun-niga och förhör med parter och andra som hörs i bevissyfte.

Om det inte är möjligt att göra en bild- och ljudupptagning, ska förhörets centrala inne-håll antecknas i protokollet. Ett protokollfört förhör ska genast läsas upp, och i protokollet ska antecknas ett yttrande av den som förhörs om att förhörets innehåll har blivit riktigt upp-fattat.

9 §

I den domstol som behandlar *målet* kan det till *behövliga* delar göras en *utskrift* av den *in-spelade berättelsen*, om domstolen anser att detta främjar behandlingen av målet.

10 §

En bild- och ljudupptagning ska bevaras i 30 dagar från det att målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft.

Gällande lydelse

13 §

Justitieministeriet utfärdar vid behov närmare bestämmelser om förandet av dagböcker och förteckningar samt om behandlingssystemen och datainnehållet i de dokument som lämnas ut från dem liksom även om formulären för de intyg, ansökningar, stämningsansökningar och andra handlingar som skall utfärdas.

24 kap.

Om domstolens avgörande

7 §

Tingsrättens dom skall utgöra en fristående handling. Där skall anges

4) en förteckning över *de personer som blivit hörda i bevissyfte* och över övriga framlagda bevis,

15 §

Av hovrättens dom eller slutliga beslut skall framgå

4) en förteckning över *de personer som i bevissyfte har blivit hörda i hovrätten och över övriga där* framlagda bevis,

25 kap.

Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt

15 §

En ändringssökande som önskar att huvudförhandling skall hållas i hovrätten skall uppge den specificerade orsaken till detta. Ändringssökanden skall också uppge sin åsikt om huruvida parterna skall höras personligen vid huvudförhandlingen samt vilka vittnen,

Föreslagen lydelse

(upphävs)

24 kap.

Om domstolens avgörande

7 §

Tingsrättens dom skall utgöra en fristående handling. Där skall anges

4) en förteckning över framlagda bevis,

15 §

Av hovrättens dom eller slutliga beslut skall framgå

4) en förteckning över i hovrätten framlagda bevis,

25 kap.

Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt

15 §

En ändringssökande som önskar att huvudförhandling *ska* hållas i hovrätten *ska motivera sin begäran*. Ändringssökanden *ska* också uppge sin åsikt om huruvida *munlig bevisning ska tas emot eller en part ska höras personligen i något annat syfte* vid huvudförhandlingen. Dessutom ska ändringssökanden

Gällande lydelse

sakkunniga och andra personer det är nödvändigt att höra i bevissyfte.

Föreslagen lydelse

uppges vilka av de i tingsrätten förhörda personernas berättelser som behöver tas emot, och till vilka delar de behöver tas emot. Om ändringssökanden önskar förhöra en person som har förhörts i tingsrätten personligen på nytt eller för ställande av tilläggsfrågor eller önskar lägga fram muntlig bevisning vid huvudförhandlingen genom att hänvisa till bevisningen, ska ändringssökanden motivera sin begäran.

16 §

I besvärsskriften ska uppges parternas namn samt uppgifter om hur deras lagliga företrädare eller ombud eller biträde kan nås samt den postadress och eventuell annan adress under vilken uppmaningar, kallelser och meddelanden i saken kan sändas till ändringssökanden (*processadress*). Uppgifter om hur parter samt vittnen eller andra som ska höras kan nås per telefon och på något annat sätt ska också på ett lämpligt sätt meddelas hovrätten. Om någon av uppgifterna ändras senare, ska ändringssökanden meddela hovrätten detta utan dröjsmål.

16 §

I besvärsskriften ska uppges parternas namn samt uppgifter om hur deras lagliga företrädare eller ombud eller biträde kan nås samt den postadress och eventuell annan adress under vilken uppmaningar, kallelser och meddelanden i saken kan sändas till ändringssökanden (*processadress*). Dessutom ska ändringssökanden på lämpligt sätt ange telefonnummer och övriga kontaktuppgifter till de personer som ändringssökanden vill förhöra personligen i hovrätten. Om någon av uppgifterna ändras senare, ska ändringssökanden meddela hovrätten detta utan dröjsmål.

18 §

Skrivelser och till dem fogade handlingar som har tillställts tingsrättens kansli och är riktade till hovrätten skall utan dröjsmål sändas från tingsrätten till hovrätten. Samtidigt skall akten i saken *och ljudupptagningarna* sändas till hovrätten. Av tingsrättens dom och särskilt avfattade beslut sänds dock bara kopior till hovrätten.

18 §

Skrivelser och till dem fogade handlingar som har lämnats in till tingsrättens kansli och är riktade till hovrätten ska utan dröjsmål sändas från tingsrätten till hovrätten. Samtidigt ska akten i saken sändas till hovrätten. Av tingsrättens dom och särskilt avfattade beslut sänds dock bara kopior till hovrätten.

25 a kap.

Om inledande av förberedelsen av ett besvärssärende vid hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning

14 §

25 a kap.

Om inledande av förberedelsen av ett besvärssärende vid hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning

14 §

Gällande lydelse

Hovrätten avgör i skriftligt förfarande frågan om tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas utifrån tingsrättens avgörande, besvären, ett eventuellt bemötande och vid behov också det övriga rättegångsmaterialet.

Föreslagen lydelse

Hovrätten avgör i ett skriftligt förfarande frågan om tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas utifrån tingsrättens avgörande, besvären, ett eventuellt bemötande och vid behov också det övriga *skriftliga* rättegångsmaterialet. *Av särskilda skäl kan hovrätten beakta också en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten.*

26 kap.

Om fortsatt handläggning av besvärssärenden i hovrätten

9 §

Vid förberedelsen beslutar hovrätten också huruvida parterna skall höras personligen samt vilka vittnen, sakkunniga och andra personer som skall höras i bevis syfte vid huvudförhandlingen.

26 kap.

Om fortsatt handläggning av besvärssärenden i hovrätten

9 §

Vid förberedelsen beslutar hovrätten också

- 1) huruvida muntlig bevisning tas emot eller parter ska höras personligen i något annat syfte vid huvudförhandlingen,
- 2) vilka av de i tingsrätten förhörda personernas berättelser som tas emot vid huvudförhandlingen genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, och till vilka delar de tas emot,
- 3) huruvida en person som har förhörts i tingsrätten förhör personligen på nytt vid huvudförhandlingen,
- 4) huruvida en person som har förhörts i tingsrätten förhör personligen vid huvudförhandlingen för ställande av tilläggsfrågor,
- 5) huruvida muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten läggs fram vid huvudförhandlingen genom att det hänvisas till den, och till vilka delar,
- 6) huruvida det i hovrätten tas emot ny muntlig bevisning.

12 §

Om målet eller ärendet avgörs på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet och ändringssökandens motpart inte har utövat talan i hovrätten, skall det rättegångsmaterial som han tidigare lagt fram i målet eller ärendet dock beaktas när saken avgörs.

12 §

Om målet eller ärendet avgörs på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet och ändringssökandens motpart inte har utövat talan i hovrätten, ska det *skriftliga* rättegångsmaterial som motparten tidigare lagt fram i

Gällande lydelse

Vid behov skall innehållet i den bevisning som har tagits emot i tingsrätten klarläggas med hjälp av bevisinspelningen.

13 §

Vid huvudförhandlingen i hovrätten hörs parter, vittnen och sakkunniga och tas annan utredning emot.

(fogas)

18 §

Ändringssökandens motpart, vars hörande inte anses nödvändigt, kallas till huvudförhandlingen vid äventyr att saken kan avgöras trots hans utevaro.

19 §

Föreslagen lydelse

målet eller ärendet dock beaktas vid avgörandet.

Vid behov ska innehållet i den bevisning som har tagits emot i tingsrätten klarläggas med hjälp av *en bild- och ljudupptagning*.

13 §

Vid huvudförhandlingen i hovrätten hörs parter samt tas *muntlig bevisning och* annan utredning emot.

15 a §

Muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten tas vid huvudförhandlingen emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, om det inte finns särskilda skäl att personligen på nytt förhöra en person som förhörts i tingsrätten.

En person som har förhörts i tingsrätten kan förhöras personligen vid huvudförhandlingen också för ställande av tilläggsfrågor, om det på grund av nya omständigheter eller bevis som åberopats i hovrätten eller av någon annan orsak behövs för utredningen av målet.

Den muntliga bevisning som tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan läggas fram vid huvudförhandlingen genom att det helt eller delvis hänvisas till den, om hovrätten anser att detta är lämpligt. Hovrätten sätter sig in i den muntliga bevisning som det hänvisats till utan att parterna och allmänheten är närvarande.

18 §

Ändringssökandens motpart, vars *närvaro* inte anses behövlig, kallas till huvudförhandlingen vid äventyr att saken kan avgöras trots motpartens utevaro.

19 §

Gällande lydelse

En part eller hans lagliga företrädare kan vid vite åläggas att infinna sig personligen till huvudförhandlingen, om det för utredningen av saken anses nödvändigt att han hörs.

20 §

Om ändringssökandens motpart eller dennes lagliga företrädare uteblir från en huvudförhandling till vilken han har uppmanats att infinna sig vid vite, kan honom föreläggas ett högre vite. Om han har ålagts att infinna sig personligen, kan domstolen bestämma att han skall hämtas till sammanträdet eller till ett senare sammanträde. *I ett tvistemål där förlikning inte är tillåten och i ett brottmål kan domstolen bestämma att han skall hämtas, även om han inte skall infinna sig personligen.*

23 §

(fogas)

24 §

(fogas)

Avvikelse från ordningsföljden enligt 1 mom. får dock ske vid behov.

Föreslagen lydelse

En part eller *en parts* lagliga företrädare kan vid vite åläggas att infinna sig personligen till huvudförhandlingen *för att höras*, om det *anses behövligt* för utredningen av saken.

20 §

Om ändringssökandens motpart eller dennes lagliga företrädare uteblir från en huvudförhandling till vilken *motparten eller företrädaren* har uppmanats att infinna sig vid vite, kan *motparten eller företrädaren* föreläggas ett högre vite. Om *motparten eller företrädaren* har ålagts att infinna sig personligen *för att höras*, kan domstolen bestämma att han *eller hon* ska hämtas till sammanträdet eller till ett senare sammanträde.

23 §

Om en berättelse som avgetts av ett vittne, en sakkunnig eller en person som hörts i bevissyfte utan att vara part tas emot vid huvudförhandlingen genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, kallas personen i fråga till huvudförhandlingen endast om han eller hon vid huvudförhandlingen förhörs personligen på nytt eller för ställande av tilläggsfrågor.

24 §

Muntlig bevisning som tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten tas emot före annan muntlig bevisning. En person som har förhörts i tingsrätten och vars berättelse tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten förhörs dock personligen för ställande av tilläggsfrågor genast efter det att berättelsen har tagits emot.

Avvikelser från den ordning som anges i 1 och 2 mom. får dock göras vid behov.

Gällande lydelse

24 a §

Om muntlig bevisning som mottagits i tingsrätten inte till någon del skall mottas på nytt, kan ljud- och bildupptagningar från tingsrätten vid behov till behövliga delar avlyssnas eller visas vid huvudförhandlingen i hovrätten.

Utöver vad som föreskrivs i 17 kap. 52 §, får ett vittne, en sakkunnig eller en part som hörts i tingsrätten höras i bevissyfte vid huvudförhandlingen i hovrätten per telefon eller med anlitande av någon annan lämplig ljud- eller bildöverföringsmetod, om domstolen anser att detta är lämpligt och om tilltron till utsagan på ett tillförlitligt sätt kan bedömas utan att vittnet, den sakkunnige eller parten är personligen närvarande. Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs.

Om ett förhör som avses i 2 mom. hålls hos en myndighet, skall i fråga om förhöret tillämpas vad som föreskrivs om påföljderna av vittnes eller sakkunnigs utevaro och tvångsmedel som får riktas mot dem. I kallelsen till förhöret skall meddelas vilken dag och vid vilket klockslag samt hur förhöret verkställs samt även lämnas de övriga uppgifter som avses i 23 § 2 mom. Bestämmelserna om vittnens och sakkunnigas rätt till ersättning för att de har infunnit sig till domstolen skall i tillämpliga delar iakttas även vid ett förhör som avses i 2 mom.

27 §

I protokollet skall dessutom antecknas de uppgifter som behövs för behandlingen av saken samt vittnen, sakkunniga och övriga personer som har hörts i saken samt andra bevis som har lagts fram.

*Föreslagen lydelse
(upphävs)*

27 §

I protokollet ska dessutom antecknas de uppgifter som behövs för behandlingen av saken och de bevis som har lagts fram i saken.

I protokollet ska antecknas

1) vilka av de i tingsrätten förhörda personernas berättelser som har tagits emot vid huvudförhandlingen genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, och till vilka delar de har tagits emot,

2) vilka av de i tingsrätten förhörda personerna som vid huvudförhandlingen har förhörts personligen på nytt,

3) vilka av de i tingsrätten förhörda personerna som vid huvudförhandlingen har förhörts personligen för ställande av tilläggsfrågor,

Gällande lydelse

Förhör med ett vittne eller en sakkunnig samt med en part som hörs i bevissyfte eller med någon annan skall tas upp på fonetisk väg. Är ljudupptagning inte möjlig, skall utsagan ordagrant tas in i protokollet.

Föreslagen lydelse

4) vilken ny muntlig bevisning som har tagits emot.

I protokollet ska antecknas om muntlig bevisning har lagts fram på det sätt som avses i 15 a § 3 mom. i detta kapitel.

En ljudupptagning ska göras av förhör med vittnen och sakkunniga och förhör med parter och andra som hörs i bevissyfte. Ljudupptagningen ska bevaras i 30 dagar från det att målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft. Om det inte är möjligt att göra en ljudupptagning, ska förhörets centrala innehåll tas in i protokollet. Ett protokollfört förhör ska genast läsas upp, och i protokollet ska antecknas ett yttrande av den som förhörs om att förhörets innehåll har blivit riktigt uppfattat.

27 kap.

Om förfarandet i tvistemål och brottmål som hovrätten behandlar i första instans

5 §

När parterna kallas till huvudförhandling och när huvudförhandling hålls skall i tillämpliga delar iaktas vad som bestäms om behandlingen av tvistemål och brottmål i tingsrätt.

30 kap.

Fullföljd av talan från hovrätt till högsta domstolen

20 §

Högsta domstolen håller vid behov muntlig förhandling, vid vilken parter, vittnen och sakkunniga kan höras och annan utredning mottagas. Muntlig förhandling får begränsas att gälla en del av det fullföljda målet.

27 kap.

Om förfarandet i tvistemål och brottmål som hovrätten behandlar i första instans

5 §

När parterna kallas till huvudförhandling och när huvudförhandling hålls ska i tillämpliga delar iaktas vad som föreskrivs om behandlingen av tvistemål och brottmål i tingsrätt. *Muntlig bevisning ska dock dokumenteras med iakttagande av 26 kap. 27 § 4 mom.*

30 kap.

Fullföljd av talan från hovrätt till högsta domstolen

20 §

Högsta domstolen håller vid behov muntlig förhandling, vid vilken parter, vittnen och sakkunniga kan höras och annan utredning tas emot. *I fråga om muntlig bevisning som har tagits emot i tingsrätten iaktas 26 kap. 15 a §. Muntlig förhandling får begränsas att gälla en del av det fullföljda målet.*

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

2.

Lag

om ändring av lagen om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) 5 kap. 10 § 1 mom. och 13 § 1 mom., 6 kap. 5 § 1 mom. och 12 §, 7 kap. 11 § och 11 kap. 6 § 1 mom. 4 punkten,
av dem 5 kap. 13 § 1 mom. sådant det lyder i lag 243/2006 och 11 kap. 6 § 1 mom. 4 punkten
sådan den lyder i lag 167/1998, samt
fogas till 5 kap. en ny 10 b § och till 6 kap. en ny 12 a § som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

5 kap.

Om väckande av åtal

Om väckande av åtal

10 §

10 §

Förberedelsen skall fortsättas muntligen, om detta *av särskilda skäl* är nödvändigt så att målet vid huvudförhandlingen kan behandlas i ett sammanhang.

Förberedelsen ska fortsättas muntligen, om detta är nödvändigt så att målet vid huvudförhandlingen kan behandlas i ett sammanhang *eller målet kan behandlas på ett strukturerat sätt.*

(fogas)

10 b §

Domstolen ska under förberedelsen göra en skriftlig sammanfattning av parternas yrkanden, grunderna för yrkandena samt vid behov av bevisen och vad som ska styrkas med varje bevis, om detta behövs med tanke på målets omfattning eller av något annat särskilt skäl.

Sammanfattningen ska göras redan före sammanträdet för muntlig förberedelse, om

Gällande lydelse

13 §

Om svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning, skall huvudförhandlingen hållas inom två veckor från det att brottmålet blev anhängigt. Fattas ett beslut om häktning, reseförbud eller avstängning från tjänsteutövning efter det att åtal har väckts, räknas tiden från beslutet.

6 kap.

Om huvudförhandling

5 §

Domstolen skall övervaka att klarhet och ordning iakttas i behandlingen av målet. Domstolen kan också besluta att fristående delar av målet eller någon rättegångsfråga skall behandlas separat eller att andra undantag skall göras från handläggningsordningen enligt 7 §.

12 §

Vid en ny huvudförhandling skall målet behandlas på nytt. Bevisning som har upptagits tidigare skall upptas på nytt till den del detta anses ha betydelse för målet och det inte finns något hinder för bevisupptagningen. I övriga fall skall domstolen i behövlig omfattning ta del av bevisningen på basis av rättegångsmaterialet från den tidigare huvudförhandlingen.

Föreslagen lydelse

den kan anses främja den muntliga förberedelsen. Sammanfattningen ska vid behov kompletteras under förberedelsen.

Parterna ska ges tillfälle att yttra sig om sammanfattningen.

13 §

Om svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning, ska huvudförhandlingen påbörjas inom två veckor från det att brottmålet blev anhängigt. *Tidsfristen är tre veckor om muntlig förberedelse genomförs i målet.* Fattas ett beslut om häktning, reseförbud eller avstängning från tjänsteutövning efter det att åtal har väckts, räknas tiden från beslutet.

6 kap.

Om huvudförhandling

5 §

Domstolen ska övervaka att målet behandlas *på ett strukturerat sätt och* att klarhet och ordning iakttas i behandlingen. Domstolen kan också besluta att fristående delar av målet eller någon rättegångsfråga ska behandlas separat eller att andra undantag ska göras från handläggningsordningen enligt 7 §.

12 §

Vid en ny huvudförhandling ska målet behandlas på nytt. *Muntlig* bevisning som har tagits emot tidigare ska tas emot på nytt genom en bild- och ljudupptagning till den del den anses ha betydelse för målet. *På tilläggsförhör, omförhör och framläggande av muntlig bevisning genom hänvisning tillämpas vid en ny huvudförhandling vad som föreskrivs i 26 kap. 15 a § i rättegångsbalken.*

Skriftlig bevisning som har tagits emot tidigare ska tas emot på nytt till den del den anses ha betydelse för målet.

Om det finns ett hinder för att bevisning som har tagits emot tidigare tas emot på nytt, ska

Gällande lydelse

(fogas)

7 kap.

Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan

11 §

Domstolen skall genomföra förberedelsen så att målet kan behandlas i ett sammanhang vid huvudförhandlingen.

11 kap.

Om domstolens avgörande

6 §

Tingsrättens dom skall utgöra en fristående handling. Där skall anges

4) en förteckning över *de personer som blivit hörda i bevissyfte och över övriga framlagda bevis,*

Föreslagen lydelse

domstolen i behövlig omfattning ta del av bevisningen på basis av rättegångsmaterialet från den tidigare huvudförhandlingen.

12 a §

I ett mål som en högre domstol har återförvisat till tingsrätten tas tidigare mottagen muntlig bevisning emot genom en bild- och ljudupptagning vid huvudförhandlingen, om det med hänsyn till skälet till återförvisning kan anses vara lämpligt. Om muntlig bevisning tas emot genom en bild- och ljudupptagning tillämpas på tilläggsförhör, omförhör och framläggande av muntlig bevisning genom hänvisning vad som föreskrivs i 26 kap. 15 a § i rättegångsbalken.

7 kap.

Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan

11 §

Domstolen ska genomföra förberedelsen så att målet vid huvudförhandlingen kan behandlas i ett sammanhang *och på ett strukturerat sätt.*

11 kap.

Om domstolens avgörande

6 §

Tingsrättens dom skall utgöra en fristående handling. Där skall anges

4) en förteckning över framlagda bevis,

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

3.

Lag

om ändring av 13 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007) 13 § som följer:

Gällande lydelse

13 §

Hur handlingar ska lämnas ut

I fråga om utlämnande av rättegångshandlingar gäller 16 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet.

Uppgifter i en videoinspelning eller i någon annan motsvarande bild- och ljudupptagning kan dock lämnas ut bara genom att upptagningen hålls tillgänglig i domstolen, om det med beaktande av upptagningens innehåll finns skäl att anta att utlämnandet av uppgifterna på något annat sätt kan leda till att integritetsskyddet för personer som förekommer på upptagningen kränks.

Föreslagen lydelse

13 §

Hur handlingar ska lämnas ut

Bestämmelser om hur rättegångshandlingar ska lämnas ut finns i 16 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet.

Uppgifter i en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan lämnas ut bara genom att upptagningen hålls tillgänglig hos domstolen där den kan ses. Uppgifter om ljudet i en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan dock lämnas ut med iakttagande av 16 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet.

Uppgifter i en annan bild- och ljudupptagning än en sådan som avses i 2 mom. kan lämnas ut bara genom att upptagningen hålls tillgänglig hos domstolen där den kan ses, om det med beaktande av upptagningens innehåll finns skäl att anta att utlämnandet av uppgifterna på något annat sätt kan leda till att integritetsskyddet för personer som förekommer på upptagningen kränks.

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

4.

Lag

om ändring av 10 § i lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar (781/2005) 10 § som följer:

Gällande lydelse

10 §

Kompletterande bestämmelser

De bestämmelser som gäller för behandlingen av brottmål vid tingsrätten skall dessutom iakttas vid behandling av ärenden, om inte något annat bestäms i denna lag.

Föreslagen lydelse

10 §

Kompletterande bestämmelser

De bestämmelser som gäller för behandlingen av brottmål vid tingsrätten ska dessutom iakttas vid behandling av ärenden, om inte något annat föreskrivs i denna lag. *Muntlig bevisning som tas emot vid muntlig förhandling ska dock dokumenteras med iakttagande av 26 kap. 27 § 4 mom. i rättegångsbalken.*

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

5.

Lag

om ändring av 4 kap. 17 § och 5 kap. 10 § i lagen om rättegång i marknadsdomstolen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om rättegång i marknadsdomstolen (100/2013) 4 kap. 17 § och 5 kap. 10 § 1 mom., av dem den förstnämnda bestämmelsen sådan den lyder i lag 600/2018, som följer:

Gällande lydelse

4 kap.

Handläggning av mål och ärenden som gäller industriella rättigheter och upphovsrätt

17 §

Föreslagen lydelse

4 kap.

Handläggning av mål och ärenden som gäller industriella rättigheter och upphovsrätt

17 §

Gällande lydelse

Tillämpning av rättegångsbalken

Om inte något annat följer av denna lag eller, i fråga om ett tvistemål eller ansökningsärende som gäller industriella rättigheter eller upphovsrätt, av någon lag som nämns i 1 kap. 4 § 1 mom. 1–10, 13 eller 15 punkten eller i 2, 4 eller 5 mom., tillämpas på handläggningen i marknadsdomstolen av de tvistemål och ansökningsärenden som hör till marknadsdomstolens behörighet enligt de lagar som anges i de nämnda bestämmelserna samt av de tvistemål som avses i det kapitlets 5 § vad som i rättegångsbalken föreskrivs om handläggningen av tvistemål och ansökningsärenden i tingsrätten.

5 kap.

Handläggning av marknadsrättsliga ärenden

10 §

Sammanträde

Marknadsdomstolen ska hålla sammanträde i marknadsrättsliga ärenden.

Föreslagen lydelse

Tillämpning av rättegångsbalken

Om inte något annat följer av denna lag eller, i fråga om ett tvistemål eller ansökningsärende som gäller industriella rättigheter eller upphovsrätt, av någon lag som nämns i 1 kap. 4 § 1 mom. 1–10, 13 eller 15 punkten eller 2, 4 eller 5 mom., tillämpas på handläggningen i marknadsdomstolen av de tvistemål och ansökningsärenden som hör till marknadsdomstolens behörighet enligt de lagar som anges i de nämnda bestämmelserna samt av de tvistemål som avses i 5 § i det kapitlet vad som i rättegångsbalken föreskrivs om handläggningen av tvistemål och ansökningsärenden i tingsrätten. *Muntlig bevisning som tas emot i dessa mål eller ärenden ska dock dokumenteras med iakttagande av 26 kap. 27 § 4 mom. i rättegångsbalken.*

5 kap.

Handläggning av marknadsrättsliga ärenden

10 §

Sammanträde

Marknadsdomstolen ska hålla sammanträde i marknadsrättsliga ärenden. *Muntlig bevisning som tas emot vid ett sammanträde ska dokumenteras med iakttagande av 26 kap. 27 § 4 mom. i rättegångsbalken.*

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

6.

Lag

om ändring av 1 och 5 § i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar (1121/1999) 1 § 1 mom., sådant det lyder
i lag 847/2020, och
fogas till 5 § ett nytt 3 mom., varvid det nuvarande 3 mom. blir 4 mom., som följer:

Gällande lydelse

1 §

Lagens syfte och tillämpningsområde

I syfte att sörja för säkerheten och trygga ordningen samt skydda egendom kan säkerhetskontroller ordnas vid domstolar. Lagen tillämpas också vid de myndigheter som med stöd av lagen om rättegång i förvaltningsärenden (808/2019) håller muntliga förhandlingar.

5 §

Säkerhetskontrollåtgärder

(fogas)

Föreslagen lydelse

1 §

Lagens syfte och tillämpningsområde

Denna lag innehåller bestämmelser om ordnande av säkerhetskontroller vid domstolar i syfte att sörja för säkerheten, trygga ordningen, värna om den personliga integriteten och skydda egendom. Lagen tillämpas också vid de myndigheter som ordnar muntliga förhandlingar med stöd av lagen om rättegång i förvaltningsärenden (808/2019).

5 §

Säkerhetskontrollåtgärder

En säkerhetskontrollör har också rätt att på de sätt som anges i 1 mom. kontrollera en person som önskar se på en bild- och ljudupptagning hos domstolen, och de saker som personen medför, för att säkerställa att sådana föremål som lämpar sig för bildupptagning inte medförs, om det finns grundad anledning att misstänka att personen obehörigen skulle ta upp bild av bild- och ljudupptagningen. Säkerhetskontrollören har under samma förutsättningar rätt att frånta en person ett föremål som lämpar sig för bildupptagning och som påträffats vid en kontroll eller på något annat sätt.

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse